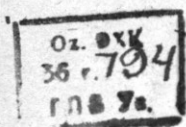

I. M. BOGDANOV, Ş. L. KANTOR, A. E. KOROLKOV

ARİFMETİK A MƏSELELİGİ

SAVAT AŞUV MEKTEBİ UŞBN

Avdarqan T. Safa ulı

*Originalın RSFSR, avdarmasın
QQASSR Narkompross təsdiqləyən*

EKİNŞİ BASİLUV

N² $\frac{8}{3}$

MƏMLEKET
OQUV-PEDAGOGİKA BASPASİ
MƏSKEV ★ 1936

И. М. Богданов, Ш. Л. Кантор, А. Е. Корольков, АРИФМЕТИЧЕСКИЙ
ЗАДАЧНИК для школ грамоты.

Перевод Сафиева Т.

Государственное Учебно-Педагогическое издательство—Москва, 1936 г.

Отв. редактор Аимбетов К. Техн. редактор Рожин В. Корректор Теркулова Х.

Сдано в набор 4/III—1936 г. Подписано к печати 26/IV—1935 г.

Формат бумаги 62×94/16. Тираж 22000 экз.

Изд. листов 6 1/2. Бум. листов 3 1/4. Авт. л. 5,56.

71040 тип. знаков в бум. листе.

Бумага бумфабрики „Сокол“.

Индекс У. 6. н. Учгиз № 8007.

Цена без переплета 40 коп.; перепл. 30 коп.

Уполн. Главлита Б—22932.

Заказ 2134.

17 ф-ка нац. книги ОГИЗ'а РСФСР треста «Полиграфкнига»
Москва, Шлюзовая наб., д. № 10.

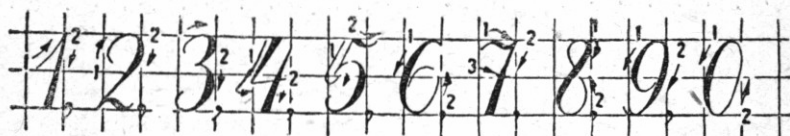
ÇUZGE ŞEKEM SANLAR.

Birtaǵbalı sanlar.

Baspa sijrlar

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 0.

Çazba sijrlar.

1. Мына мысалларды көшіріп çазыңлар һәм şeşinler:

1+1=2	6+1=7
2+1=3	5+2=
3+1=4	3+4=
2+2=	7+1=8
4+1=5	5+3=
3+2=	4+4=
5+1=6	8+1=9
3+3=	5+4=
4+2=	6+3=

2. Мъна мѣсallарды кѣшiрiп чазыңлар һәм ҫешiңлер:

7-1=-	1-1=0	5+0=-	0+3=-
8-3=-	3-3=-	6-0=-	4-0=-
9-5=-	7-7=-	8+0=-	0+7=-
4-3=-	9-9=-	9-0=-	2-0=-

5+?-8	2+?-7	3+?-3	5-?-0
7-?-3	8-?-5	4-?-4	8-?-0

Санларды ҫазув ушын пайдаланылатуғын таңбалар сифрлар, деп аталады. Барлық сифр он.

3. Мъна сифрларды ҫазыңлар: 1, 4, 7, 0, 9, 6, 8, 3, 2, 5.

4. 1 ден 9 ға ҫекem санларды тәртіби воҗыңса ҫазыңлар.

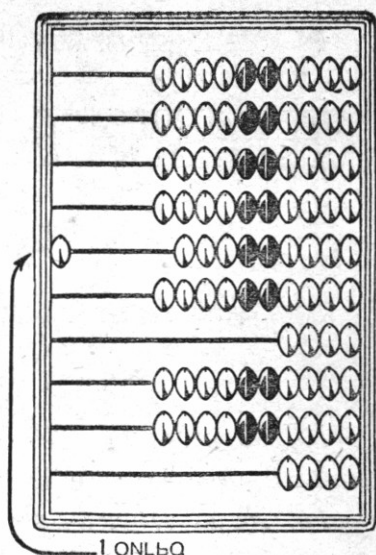
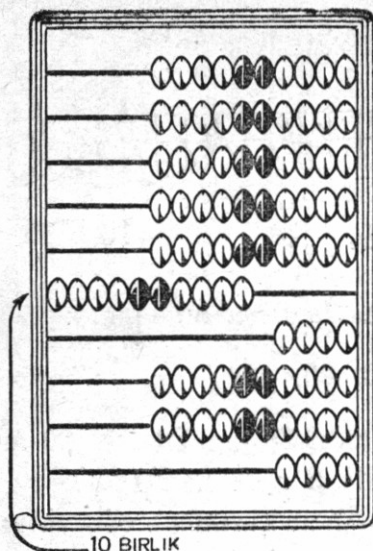
5. 9 дан 1 ге ҫекem санларды кері тәртіби воҗыңса ҫазыңлар.

6. 7, 4, 8, 6, 9, 5, 3 санларын ҫотта салыңлар.

Ekitaңbaly sanlar.

Dengelek onlyqlar.

7. 9 санын ҫотта салыңлар да оған 1 ди qosыңлар, 10 birlik jамаса 1 onlyq boldы.

Biz 1 den 9 qə şəkəm sanlardə bir siifr menen çazdıq. Bir siifr menen çazılqan san, bir taqvalə san, dep ataladı.

On sanın bir siifr menen çazuvqa volmajdı. On sanı eki siifr menen vılay çazladı: 10.

Eki siifr menen çazılqan san ekitanvalə san, dep ataladı.

On sanın çazuv uşın eki siifr: 1 həm 0 alınqan. 1 siifrı on sanının içinde 1 onlıq varlıqın kərsetedi, 0 siifrı 10 sanının içinde bir onlıqtan vasqa, dara birliklerdin çoq eke- nin kərsetedi.

8. 7 sanın şotta salınlar da oqan 3 ti qosınlar. Kelip şıqqan sandə çazınlar.

9. 10 sanı neşe siifr menen çazılqan?

10. 10 sanında nəl neni kərsetedi? 10 sanında birlik neni kərsetedi?

11. Onnan şepke qarap eseplegende, nəl 10 sanında neşinşi orında turadı? Birlik 10 sanında neşenşi orında turadı?

12. 20 sanın şotta salınlar həm çazınlar.

13. Мына sanlardə şotta salınlar: 60, 20, 70, 50, 80, 90.

14. Мына санларды оқыңлар һәм çазыңлар:

30, 60, 80, 50, 70, 90, 40, 20, 10, 30,

30, 60, 80, 50, 70, 90, 40, 20, 10, 30.

15. Мына санлардың һәр çайсысында неше онлық бар:

80, 50, 30, 70, 60, 90, 40?

16. 60 санында нел нени көрсетеди? 80 санында-ше? 60 санында 6 нени көрсетеди? 80 санында 8 нени көрсетеди?

17. Мына санларды шотта салыңлар һәм çазыңлар: elli, алпыс, сексен, çетпис, отыз, тоқсан, қырық.

18. Ішінде алты онлық, сегіз онлық, үш онлық, çети онлық, бес онлық, тоқыз онлық, төрт онлық бар санларды атаңлар һәм çазыңлар.

Дөңгелек онлықларды қосув һәм алу.

19. Bir stakanqa 50 tijin, al tabaqqa 30 tijin tölendi. Barlyq qanşa tölendi?

Barlyq qanşa tölengenin bilyv ushyn, 50 ge 30 dy qosuv kerek.

Bir sanoqa ekinşi san qosylatuqyn usyndaj әmel qosuv әmeli dep atalady.

Mәseleni şeşyvdyñ çazylyvy:

50 + 30 = 80

$$50 + 30 = 80.$$

20. Bir uşaskadan 30 gydi, ekinşisinen 40 gydi pişen çajnalды. Eki uşaskadan neşe gydi çajnalqan.

21. Bir kolxozda 70 ылаалы бар, ekinşisinde 20 qa artыq. Ekinşi kolxozda neşe ылаалы бар?

Ekinşi kolxozda neşe ыqlallı var ekenin ыılvı uşın, 70 ke 20 нь qosuv kerek.

22. Skladta 90 qarşyq un var edi, onıń 40 qarşyq sa-tyldı. Neşe qarşyq un qaldı?

Neşe qarşyq un qaloqanıń ыılvı uşın, 90 nan 40 ы aluv kerek.

Bir sannan ekinşi san alınatuqın usındaj әmel aluv әmeli, dep ataladı.

Mәseleni şeşyvdiń qazıluvı:

$$\begin{array}{r} 90 \\ - 40 \\ \hline 50 \end{array} \quad 90 - 40 = 50.$$

23. Ravoşь 70 manat aldı. 20 manattı qarǵızna berdi. Onıń neşe manat aqşası qaldı?

24. Sovхозdıń eki uşaskınesda 80 traktor islejdı. Birinşi uşastkada 50 traktor islejdı. Ekinşisinde neşe?

25. Мына мысалларды şeşinler hәм şeşyvın qazınlar:

20 + 10 =	70 + 10 =	60 - 30 =	60 - 50
40 + 20 =	60 + 30 =	80 - 40 =	50 - 30
30 + 40 =	70 + 20 =	70 - 40 =	80 - 60
50 + 20 =	50 + 10 =	90 - 50 =	90 - 30
20 + 30 =	40 + 40 =	70 - 50 =	70 - 60
50 + 30 =	40 + 50 =	80 - 20 =	90 - 60
60 + 20 =	80 + 10 =	50 - 40 =	60 - 40
20 + 70 =	30 + 60 =	90 - 70 =	80 - 50

Basqa ekitańbalı sanlar.

26. 20 sanıń şotta saıınlar; oqan 4 ti qosınlar; qanşa boldı? 24 ten 4 ti aıınlar; qanşası qaldı? 24 ten 20 нь aıınlar; qanşası qaldı? 24 sanı 2 onlıqtan hәм 4 birlikten quraloqan. Sanda birlikler oń tәrepte birinşi orında, al onlıqlar ekinşi orında tur.

27. 56 sanıñ şotta salıñlar. Usı sanda neşe onlıq hám, onlı menen qatar, neşe birlik bar? Elli altı sanıñ sıjır menen jazılǵar.

28. Elli segiz sanıñ sıjır menen jazılǵar. Usı sandaǵı sıjırlardıń ornın almasıǵıñlar. Şıqqan sandı oqıñlar. 58 sanında 5 sıjır neni kórsetedi? 58 sanında 8 sıjır neni kórsetedi? 85 sanında 5 sıjır neni kórsetedi? 85 sanında 8 sıjır neni kórsetedi?

29. Sannıń oń tárepinde birinşi orında turuvş sıjır neni kórsetedi? Sannıń oń tárepinde ekinşi orında turuvş sıjır neni kórsetedi?

30. Мына sanlardı оқыр шығыңлар, şotta salıñlar hám jazılǵar:

52, 78, 81, 54, 32, 97, 49, 29, 75, 62,

52, 78, 81, 54, 32, 97, 49, 29, 75, 62,

27, 55, 34, 95, 46, 69, 72, 45, 83, 92,

27, 55, 34, 95, 46, 69, 72, 45, 83, 92.

31. Elli toqız, seksen çeti, çetpis төrt, toqsan segiz, alпыс уş, çigirma bir, otыз бес, çetpis toqыз, qırғыq eki sanlarǵıñ sıjır menen jazılǵar.

32. Мына sanlarda neşe onlıqlar hám, onlı menen qatar, neşe birlikler bar.

18, 14, 12, 17, 16.

33. Мына sanlardı оқыр шығыңлар, şotta salıñlar hám jazılǵar:

13, 15, 11, 14, 12, 19, 17, 18,

13, 15, 11, 14, 12, 19, 17, 18.

34. 10 nan 20 qa şekem pytkil sanlardь sijr menen çazьnlar.

35. Мына sanlardь oqьp şьoьnlar:

37, 40, 18, 52, 70, 12, 45, 80, 15, 68,

37, 40, 18, 52, 70, 12, 45, 80, 15, 68,

16, 79, 30, 13, 25, 50, 17, 31, 19, 99,

16, 79, 30, 13, 25, 50, 17, 31, 19, 99.

36. Мына sanlardь sijr menen çazьnlar: alьpьs tьrt, onьves, çetpis, toqsan yş, ontoqьz, toqsan, otьz altь, onaltь, elli, qьrьq segiz, seksen tьrt, qьrьq tьrt.

37. Qandaj san birtaьbalь san dep ataladь? Pytkil birtaьbalь sanlardь atanlar.

38. Qandaj san ekitaьbalь san dep ataladь?

Kevilden qosuv.

39. Bir klasta 32, al ekinşisinde 26 oquvşь [var. Eki klasta qanşa oquvşь var?

Şeşilyvi: $32 + 26 = 32 + 20 + 6 = 52 + 6 = 58$.

Məseleni şotta şeşinler.

40. Мысаллардь kevilden şeşip, şeşilyvin çazьnlar:

$20 + 9 =$	$34 + 5 =$	$36 + 20 =$	$81 + 18 =$
$30 + 7 =$	$62 + 3 =$	$43 + 30 =$	$75 + 24 =$
$50 + 6 =$	$51 + 8 =$	$28 + 30 =$	$54 + 32 =$
$90 + 4 =$	$43 + 6 =$	$17 + 70 =$	$62 + 27 =$
$9 + 20 =$	$5 + 34 =$	$60 + 25 =$	$22 + 45 =$
$7 + 30 =$	$3 + 62 =$	$40 + 34 =$	$36 + 53 =$
$6 + 50 =$	$8 + 51 =$	$20 + 48 =$	$15 + 64 =$
$4 + 90 =$	$6 + 43 =$	$10 + 79 =$	$41 + 57 =$

41. Məsəllərdə kevidən şəşip, şəşilyvin çazınlar:

$$12 + 2 + 21 + 13 =$$

$$11 + 13 + 32 + 23 =$$

$$3 + 22 + 11 + 33 =$$

$$32 + 22 + 3 + 11 =$$

$$14 + 31 + 22 + 32 =$$

$$21 + 24 + 31 + 13 =$$

42. Bir klasta 22 oquvş var, al ekinşisinde 13 oquvş artıq. Ekinşi klasta qanşa oquvş var?

43. Jaslelerde 22 ul həm 18 qız balalar var edi. Jaslelerde qanşa bala bolqan?

Şəşilyvi: $22 + 18 = 22 + 8 + 10 = 30 + 10 = 40$.

44. Məsəllərdə kevidən şəşip, şəşilyvin çazınlar:

$$18 + 2 =$$

$$5 + 45 =$$

$$38 + 12 =$$

$$38 + 52 =$$

$$37 + 3 =$$

$$8 + 52 =$$

$$29 + 21 =$$

$$23 + 47 =$$

$$24 + 6 =$$

$$3 + 67 =$$

$$33 + 27 =$$

$$14 + 56 =$$

$$36 + 4 =$$

$$1 + 29 =$$

$$45 + 25 =$$

$$19 + 51 =$$

$$32 + 8 =$$

$$4 + 36 =$$

$$54 + 16 =$$

$$25 + 35 =$$

$$45 + 5 =$$

$$2 + 78 =$$

$$62 + 18 =$$

$$32 + 48 =$$

$$53 + 7 =$$

$$7 + 53 =$$

$$37 + 33 =$$

$$17 + 33 =$$

$$69 + 1 =$$

$$6 + 84 =$$

$$56 + 24 =$$

$$26 + 54 =$$

45. Kitap typleniyvinen (qavınan) basqa 55 tijin turadı, al typleniyvi menen 25 tijin qımbatraq turadı. Typlevli kitap qanşa turadı?

46. Bir brigadada 7, al ekinşisinde 5 plug var. Eki brigadada qanşa plug var?

Şəşilyvi: $7 + 5 = 7 + 3 + 2 = 10 + 2 = 12$.

47. Məsəllərdə kevidən şəşip, şəşilyvin çazınlar:

$$8 + 3 =$$

$$8 + 7 =$$

$$6 + 8 =$$

$$7 + 4 =$$

$$6 + 5 =$$

$$9 + 3 =$$

$$7 + 5 =$$

$$9 + 8 =$$

$$8 + 4 =$$

$$8 + 5 =$$

$$3 + 8 =$$

$$5 + 7 =$$

$$9 + 9 =$$

$$5 + 6 =$$

$$2 + 9 =$$

$$5 + 8 =$$

$$4 + 8 =$$

$$9 + 4 =$$

$$7 + 8 =$$

$$7 + 8 =$$

$$9 + 2 =$$

$$6 + 9 =$$

$$4 + 9 =$$

$$3 + 9 =$$

$$6 + 7 =$$

$$9 + 7 =$$

$$7 + 6 =$$

$$6 + 6 =$$

$$7 + 7 =$$

$$5 + 9 =$$

$$8 + 8 =$$

$$8 + 9 =$$

$$9 + 6 =$$

$$4 + 7 =$$

$$9 + 5 =$$

$$8 + 6 =$$

48. Bir uşaskadan 17 arba, al ekinşisinin 8 arba pişen tasıldı. Eki uşaskadan qanşa arba pişen tasıldı?

Şeşilyvi: $17+8=17+3+5=20+5=25$.

49. Mısalardı keviden şeşip, şeşilyvin çazınlar:

$87+5=$	$7+38=$	$24+7=$	$2+59=$
$66+7=$	$5+29=$	$35+8=$	$3+38=$
$48+9=$	$8+18=$	$73+9=$	$4+67=$
$36+8=$	$4+49=$	$58+3=$	$5+76=$
$52+9=$	$8+45=$	$64+8=$	$6+45=$
$75+6=$	$6+67=$	$49+2=$	$8+27=$
$67+8=$	$9+58=$	$37+6=$	$7+84=$

50. Bir kolxozda 57 at var, al ekinşisinde 24 at artıq. Ekinşi kolxozda qanşa at var?

Şeşilyvi $57+24=57+3+21=60+21=81$.

51. Mısalardı keviden şeşip, şeşilyvin çazınlar:

$49+12=$	$35+27=$	$59+14=$	$48+37=$
$58+23=$	$46+36=$	$28+26=$	$59+38=$
$37+44=$	$57+25=$	$37+18=$	$42+39=$
$26+35=$	$38+34=$	$46+27=$	$64+29=$
$45+26=$	$29+43=$	$18+25=$	$29+57=$

52. Oquvşylarqa 28 dəpter ylestirildi, taqı da 7 dəpter qaldı. Qanşa dəpter bolqan?

53. 35 penen 29 dı qosınlar. Qanşa boldı? Sanlardıñ ornın almasıñrıp qojınlar da, 29 venen 35 ti qosınlar. Endi qanşa boldı? Eki çola da qosqanlarǵıñnıñ nǵıjçeleri bir-dej boldı ma?

Qosılatuqıñ sanlardıñ ornın almasıruvdan qosuvdıñ nǵıjçesi özgermejdı.

54. Mına mısaldı şeşinler: $29+15+11$. Qanşa boldı? Sanlardıñ ornın almasıñrıp qojınlar da, $29+11+15$ qosınlar. Qanşa boldı? Usı sanlardı qandaj tǵrtıpte qosuv anısat?

55. Məsəllərdə şəşinlər. Sənərdən ornən qosuvqə atısat bolqəndəy etip əlməstərər qojənlər.

$18+25+22=$	$8+26+12+14=$
$37+16+13=$	$12+25+28+15=$
$36+15+24=$	$27+8+13+22=$
$15+26+14=$	$15+16+14+25=$
$27+19+21=$	$17+28+12+23=$
$21+35+15=$	$19+17+13+31=$

Kevildən aluv.

56. Skladta 47 vagon kartof var edi. 33 vagon satıldı. Qanşas qaldı?

Şəşilyvi: $47-33=47-30-3=17-3=14$.

Məsələnı şotta salıp şəşinlər.

57. Məsəllərdə kevildən şəşip, şəşilyvin çazənlər:

$36-6=$	$45-3=$	$64-32=$	$56-32=$
$57-7=$	$68-6=$	$59-46=$	$97-45=$
$48-8=$	$57-5=$	$72-51=$	$44-23=$
$25-5=$	$39-6=$	$96-24=$	$68-37=$
$89-80=$	$82-40=$	$87-35=$	$75-34=$
$68-60=$	$56-30=$	$45-11=$	$89-57=$
$72-70=$	$73-50=$	$69-43=$	$97-62=$

58. Muqəllim klasqa 28 arifmetika məsələlini alıp keldi. Ol 23 kitaptə oquvşılərqa ylestirip verdi. Qanşa arifmetika məsələligi qaldı?

59. Çıldən başında mektepte 97 oquvş var edi, çıldən aqırında 12 oquvş azadı. Çıldən aqırında oquvşılər qanşa boldı?

60. Bir kləsta 29 oquvş var, əl ekinşisinde 6 oquvş əzəraq. Ekinşi kləsta qanşa oquvş var?

61. Burən kolxozda 89 savatsız kislər var edi, həzir tek 7 savatsız kisi qana qaldı. Savatsızlərdən sanş qanşa azadı?

62. Bir oquvşın 57 tijini, ekinşi oquvşın 35 tijini var edi. Ekinşisinin aqşas qanşelli əz?

63. Birinşi bolqan savaqta klasqa 22 oquvş, ekinşisin 29 oquvş keldi. Oquvşlardyñ sanı qanşa arttı?

64. Bir mektepte 58 savatsız, ekinşisinde 35 savatsız kisiler oqıydı. Birinşi mekteptegi oquvşlardyñ sanı qanşa artıq?

65. Klasta 17 oquvş var, olardan 8 erkekler. Klasta qanşa hajallar var?

Şeşilyvi: $17 - 8 = 9$. Məseleni şotta salıp şeşinler.

66. Məsallardı şeşinler:

$11 - 2 =$	$16 - 9 =$	$14 - 5 =$	$15 - 9 =$
$13 - 5 =$	$15 - 8 =$	$12 - 9 =$	$12 - 4 =$
$16 - 7 =$	$11 - 3 =$	$11 - 6 =$	$14 - 8 =$
$18 - 9 =$	$14 - 7 =$	$13 - 9 =$	$13 - 4 =$
$15 - 6 =$	$17 - 9 =$	$15 - 7 =$	$12 - 6 =$
$12 - 7 =$	$13 - 8 =$	$11 - 8 =$	$11 - 9 =$
$14 - 9 =$	$12 - 5 =$	$14 - 6 =$	$13 - 6 =$
$17 - 8 =$	$16 - 8 =$	$12 - 3 =$	$12 - 8 =$
$13 - 7 =$	$11 - 4 =$	$11 - 5 =$	$11 - 7 =$

Kevildən qosuvdyñ hám aluvdyñ şeñilletilgen çolları.

67. Bir brigadada 35 kisi, ekinşisinde 27 kisi var. Brigadalaryñ ekevinde qanşa kisi var?

Şeşilyvi: $35 + 27 = 35 + 30 - 3 = 65 - 3 = 62$.

35 ke 27 ni qosuv uşyn, oqan 30 sanı qosıladı da, ke-
lip şyqqan natiçeden 3 sanı alıladı.

68. Məsallardı kevildən şeşip, şeşilyvin çazyñlar:

$24 + 18 =$	$26 + 38 =$	$19 + 36 =$	$28 + 35 =$
$27 + 17 =$	$35 + 37 =$	$18 + 25 =$	$44 + 28 =$
$36 + 19 =$	$33 + 59 =$	$17 + 34 =$	$39 + 26 =$
$45 + 16 =$	$26 + 37 =$	$16 + 45 =$	$35 + 38 =$
$52 + 19 =$	$47 + 29 =$	$19 + 27 =$	$29 + 67 =$

69. Bir brigadada 25 kisi var, ekinşisinde 28 kisi var. Eki brigadada qanşa kisi var?

70. Kolkhozş 60 manatqa et satşp, onşn 27 manatşna qant h m şaj aldş. Onşn qanş  aqşasş qaldş?

$$\text{Şeşilyvi: } 60 - 27 = 60 - 30 + 3 = 30 + 3 = 33.$$

60 tan 27 ni aluv uşşn,  dep 30 dş alşp, kelip ş qqan sanq  3 qos lsa voladş.

71. M sallardş kevild n ş şip, ş şilyvin  az nl r:

50 - 2 =	80 - 15 =	40 - 26 =	80 - 67 =
60 - 5 =	30 - 17 =	60 - 35 =	90 - 36 =
90 - 9 =	40 - 28 =	50 - 27 =	30 - 18 =
70 - 7 =	50 - 39 =	70 - 48 =	60 - 29 =
40 - 6 =	70 - 26 =	90 - 69 =	40 - 17 =

72. Bir ravoş 80 manat aldş, al ekinşisi 7 manat kemirek aldş. Ekinş  ravoş qanş  aqş  aldş?

73. Komsomol jaş jkesind  30 aq za var, al kandidatlar 23 kisi kemirek. Jaş jke  qanş  kandidat var?

74. Bir boşkege 32 ş lek suv, ekinşisine 17 ş lek kemirek suv s jadş. Ekinş  boşkege neş  ş lek suv s jadş?

$$\text{Şeşilyvi: } 32 - 17 = 32 - 20 + 3 = 12 + 3 = 15.$$

75. M sallardş kevild n ş şip, ş şilyvin  az nl r:

11 - 7 =	72 - 8 =	53 - 25 =	95 - 8 =
23 - 6 =	84 - 7 =	42 - 28 =	63 - 57 =
13 - 8 =	61 - 9 =	34 - 16 =	24 - 9 =
32 - 9 =	57 - 39 =	67 - 29 =	51 - 35 =
83 - 5 =	36 - 18 =	93 - 47 =	35 - 7 =
64 - 6 =	43 - 26 =	82 - 68 =	46 - 27 =

76. Zavod plan voş nş  35 kynde or nlavq  verilgen zakazdş 29 k p işind  or nladş. Zakaz neş  k p vur n or nl ndş?

77. Ravoş ajd   birinş  j r m nda 58 manat, ekinşisind  96 manat aldş. Ajd   ekinş  j r m nda ol qanş  manat art raq aldş?

78. Brigadada  dep 27 kisi var ed , so  n n 35 kisi boldş. Brigada qanş  kisige arttş?

79. Balalar çajъ uşъn 85 kg çarma h m 48 kg un satъp alъndъ. Bulardan 68 kg çarma h m 29 kg un şъqъn etildi. Qanşa çarma h m qanşa un qaldъ?

80. Rajonlъq sovetler sijezi de 86 delegat boldъ. Olar-dъn 27 kommunist, 18 komsomol h m qalqanlarъ partъjada  oqlar edi. Sijezde qanşa partъjada  oqlar boldъ?

81. Mъsallardъ kevilden şeşip, şeşilyvin  azy lar:

$$37 + 23 - 19 + 36 =$$

$$55 + 37 - 28 + 16 =$$

$$35 + 25 - 43 + 29 =$$

$$25 + 47 + 16 - 35 =$$

$$91 - 35 + 27 - 56 =$$

$$57 + 23 - 24 - 48 =$$

$$53 + 37 - 18 - 19 =$$

$$90 - 36 - 25 + 17 =$$

Qosuvdъ h m aluvdъ tekseriyv.

82. 42 sanъna 35 ti qosъnlar. Qanşa boldъ. Şъqqan n -tij eden (77) 35 sanъn alъnlar. Qanşa qaldъ. Qosuvdъn n -tij esinde şъqqan sannan (77) 42 ni alъnlar. Qanşa qaldъ?

Qosuvdъn durs orъnlanqanъn tekseriyv uşъn, şъq-qan qosъndъdan qosъloqan sanlardъn brevin aluv kerek.  gerde alъnoqan vaqъtta ekinşi san kelip şъqsa, qo-suvdъn durs orъnlanqanъn voladъ.

83. 68 den 23 ti alъnlar. Qanşa qaldъ? Şъqqan qaldъqqa (45) alъnoqan sandъ (23) qosъnlar. Qanşa boldъ?

Aluvdъn durs orъnlanqanъn tekseriyv uşъn, alъnuv-dan kelip şъqqan sano a alъnoqan sandъ qosuv kerek.  gerde azajtyluvşъ san kelip şъqsa, aluvdъn durs orъnlanqanъn voladъ.

84. Mъsallardъ şeşip, şeşilyvlerinin durslъqъn tekserinler:

$$48 + 25 =$$

$$39 + 48 =$$

$$49 + 34 =$$

$$66 + 18 =$$

$$32 - 26 =$$

$$57 - 29 =$$

$$93 - 48 =$$

$$37 + 56 =$$

$$53 + 38 =$$

$$48 + 27 =$$

$$59 + 29 =$$

$$81 - 28 =$$

$$91 - 65 =$$

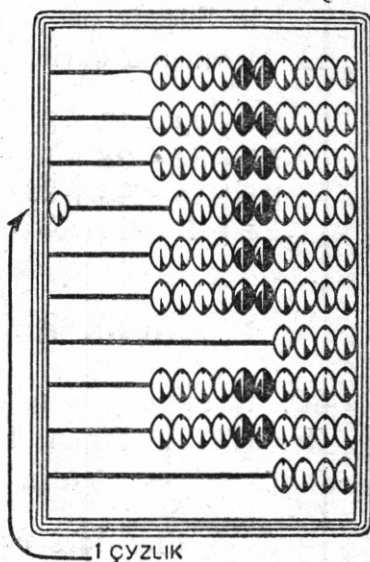
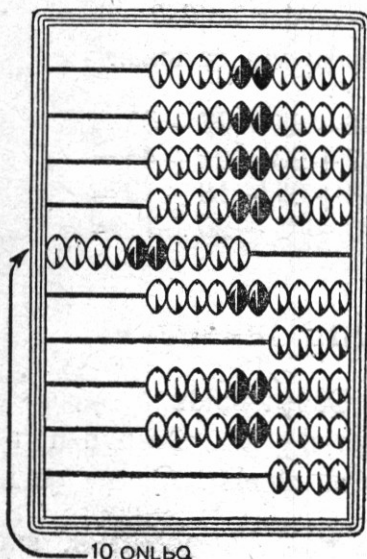
$$50 - 23 =$$

$$90 - 59 =$$

$$52 - 16 =$$

YŪSTANBALŪ HƏM TƏRTTANBALŪ SANLAR.

85. Şotta 9 onlıqtı salıp, oqan 1 onlıqtı qosıqlar. 10 onlıq, jamaşa 1 çyzlık boldı.

Bul san yş sıjır menen vıaj çazladı: 100. Oñ tərəpten birinşi nöl 100 sanında dara birliklərdin çöq ekenin kərsetedi; oñ tərəpten ekinşi nöl 100 sanında dara onlıqlardıñ çöq ekenin kərsetedi. 100 sanında oñ tərəpten yşinşi orında turuvş 1 sıjır onda (çyzde) 1 çyzlıktın var ekenin kərsetedi.

86. Şotta 70 ti salıp, oqan 30 dı qosıqlar. Qanşa boldı?

87. Şotta 75 ti salıp, oqan 25 ti qosıqlar. Qanşa boldı?

88. 100 sanı kelip şıqsın uşın 80 ge qanşa qosuv kerek? 100 sanı kelip şıqsın uşın, 60 qa qanşa qosuv kerek?

89. Bir ravış 90 manat islep taptı, al ekinşisi 10 manat artıqraq islep taptı. Ekinşi ravış qanşa aqşa islep taptı?

90. Bir topta 85 m materiya var, al ekinşisinde 15 m kėbirek. Ekinşi topta qanşa materiya var?

91. Zavodtın 28 çenil avtomobili var, al çyk avtomobilleri 72 avtomobil artıq. Zavodtın qanşa çyk avtomobili var?

92. Rəvəş bir aj işində kvartirge 7 manat, avqatına 56 manat həm başqa mütəçlərə 37 manat şərqlən etti. Rəvəşnin bərləq şərqlən qanşa boldı?

93. Gazet satuvşının 100 gazetı var edı, ol 84 gazetı satıp çıverdı. Onın endı qanşa gazetı qaldı?

94. Kolhoz məmlekətke 100 t dən tapsıruvqa tıjıs edı, ol 78 t tapsırdı. Endı qanşa ton dən tapsıruvqa tıjıs?

95. Çızde neşe onlıq var?

96. 100 sanında on tərəpten bırıncı orınqa qojılqan nəl neni kərsetedı? on tərəpten ekinşı orınqa qojılqan nəl-şe? on tərəpten uşınşı orınqa qojılqan bırılik-şe?

97. 100 den 900 ge şekem bərləq dəngelek çızlıklerdı tərтіp vojınşa sanıp şərqlenlar.

98. Məna sanlardı oqıp şərqlenlar:

200, 500, 800, 700, 900, 400, 600, 300, 100.

99. Məna sanlardı çazınlar: uş çız, bes çız, tərті çız, segız çız, altı çız, eki çız, bırı çız.

100. Məsallardı kevılden şeşıp, şeşılıvin çazınlar:

$300 + 100 =$	$600 - 300 =$	$700 + 200 - 500 =$
$500 + 300 =$	$400 - 200 =$	$800 - 600 + 300 =$
$400 + 200 =$	$800 - 500 =$	$400 + 300 - 200 =$
$600 + 300 =$	$700 - 400 =$	$600 - 500 + 700 =$
$400 + 500 =$	$900 - 500 =$	$900 - 700 + 400 =$

101. Bırıncı kynde 200 t pışen tasıldı, al ekinşı kynde 100 t artıqraq tasıldı. 2 kynde qanşa tonna pışen tasıldı.

102. Fabrikada 200 erkek həm 500 hajal islejdı. Erkeklerge qaraqanda, hajallar qanşa artıq?

103. Məna məsaldı şeşejik: $73 + 27 - 31 + 26$.

Məsaldı şeşyv uşın ədep 73 sanına 27 ni qosuvımız kerek, 100 kelıp şıqadı. 100 den 31 dı alamız, 69 qaladı. 69 qa 26 nı qosamız, 95 kelıp şıqadı.

Uş məsaldı şeşyv uşın, bız kərsetılgen əmellerdı tərтіbı vojınşa orınladıq.

104. Məsallardə kevidən şəşip, şəşilyvin çazınlar:

$$\begin{array}{ll} 84 + 16 - 27 + 19 = & 100 - 36 + 27 - 49 = \\ 55 + 45 - 36 + 24 = & 100 - 24 - 75 + 39 = \\ 100 - 32 + 27 - 31 = & 100 - 59 + 25 - 29 = \\ 100 - 27 + 12 - 39 = & 31 + 69 - 75 + 27 = \end{array}$$

105. Məsallardə kevidən şəşip, şəşilyvin çazınlar:

$$\begin{array}{ll} 41 + 59 - 36 + 27 = & 63 + 37 - 88 + 79 = \\ 100 - 29 + 15 - 48 = & 46 + 54 - 58 + 36 = \\ 34 + 66 - 43 + 25 = & 100 - 79 + 59 - 39 = \\ 100 - 58 + 36 - 29 = & 28 + 72 - 47 - 18 = \end{array}$$

106. Məsallardə kevidən şəşip, şəşilyvin çazınlar:

$$\begin{array}{ll} 57 + 43 - 86 + 39 = & 87 + 13 - 43 + 39 = \\ 53 + 47 - 29 + 36 = & 100 - 11 + 5 - 28 = \\ 100 - 78 + 66 - 75 = & 38 + 62 - 71 + 37 = \\ 100 - 65 + 52 - 77 = & 61 + 39 - 77 - 16 = \end{array}$$

107. Şotta 3 çyzlikti salınlar, oqan 8 onlıqtə qosınlar həm taqə da 5 birlikti qosınlar. Kelip şəqqan sandə oqınlar.

108. Məna sanlardə şotta qosınlar: $400 + 60 + 7$; $800 + 20 + 4$; $700 + 10 + 8$. Kelip şəqqan sanlardə oqınlar.

Məna sanlardə: 385, 467, 824 həm 718 hər qajsəş yş sijfr menen çazılqan. Usındaj san yş taqvalə san dep ataladə. San işinde oñ tərəpten birinşi orında turqan sijfr, usə sanda qanşa dara birlikler var ekenin kərsetedi. San işinde oñ tərəpten ekinşi orında turqan sijfr, usə sanda qanşa dara onlıqlar var ekenin kərsetedi. San işinde oñ tərəpten yşinşi orında turqan sijfr, usə sanda qanşa dara çyzlikler var ekenin kərsetedi.

Birlikler, onlıqlar, həm çyzlikler sannın qanalarə dep ataladə.

109. 385 sanında qanşa dara birlikler, qanşa dara onlıqlar həm qanşa dara çyzlikler var?

110. 385 sanında qanşa birlikler var?

III. Uştatqvalə sannın qanalarə tərtibi voşınşa atar şəqınlar. Eki taqvalə sannın qanalarə atanlar.

112. Мъна санларды оқыңлар һәм җазыр алыңлар:

463, 632, 837, 589, 345, 871, 483, 527, 248, 888, 881.

113. Мъна санларды: һәр җаһсысында қанша җызликлер, қанша дара онлыqlар һәм қанша дара birlikлер бар **325, 489, 792, 912, 573, 684, 291, 472, 163, 815, 537, 181?**

114. Мъна санларды сифр менен җазыңлар: төрт җыз тоқсан еки, җети җыз елли төрт, бир җыз сексен алты, тоқыз җыз отыз бир, бир җыз онвес.

115. 3 җызлик 5 онлық һәм 8 birlikтен қуралқан санды җазыңлар.

116. 8 җызлик 4 онлық һәм 2 birlikтен қуралқан санды җазыңлар.

117. Сан ішінде birlik неҗенши орында турады? онлық-җе? җызлик-җе?

118. 2 җызликти җотта салыңлар һәм оқан 7 онлықты қосыңлар. Kelip җыққан санды оқыр җықынлар һәм җазыр алыңлар. **270** санында birlikтин орнында нөл тур; ол усы сан ішінде дара birlikлер җоқ екенін көрсетеди.

119. Мъна санларды оқыңлар һәм җазыңлар: **480, 590, 730, 840, 990, 610, 240, 420, 850, 670, 320, 110.**

120. Мъна санларды сифр менен җазыңлар: вес җыз җетпис, тоқыз җыз җигирма, алты җыз қырық, уш җыз алпыс, җети җыз он, еки җыз тоқсан, төрт җыз җетпис.

121. Мъна санларды һәр җаһсысында қанша җызликлер, қанша дара онлыqlар һәм қанша birlikлер бар:

540, 680, 190, 350, 270, 810?

122. 6 җызликти җотта салыңлар һәм оқан 5 birlikти қосыңлар. Kelip җыққан санды оқыңлар һәм җазыңлар. **605** санында онлыqlарды орнында нөл тур; ол бул санда дара онлыqlарды җоқ екенін көрсетеди.

123. Мъна санларды оқыр, җазыр алыңлар:

407, 805, 903, 608, 502, 306, 201, 102, 704, 108, 303, 907.

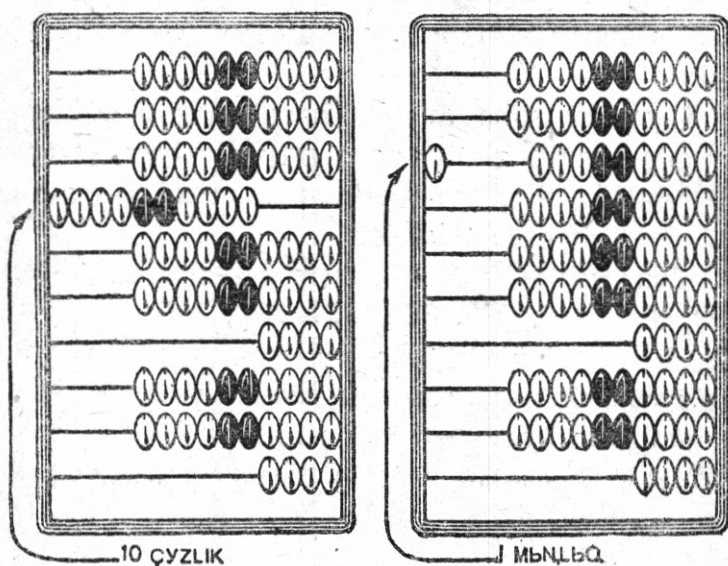
124. Çeti çyzlik həm yş birlikten, toqыз çyzlik həm eki birlikten, altı çyzlik həm bes birlikten quralıqan sanlardı sıjır menen çazyqlar.

125. Мына sanlardı sıjır menen çazyqlar: yş çыз сегіз, тоқыз çыз бес, төрт çыз çети, çети çыз тоқыз, бес çыз бір, сегіз çыз altı, eki çыз eki, altı çыз yş.

126. Мына sanlardıң һәр qajsıсында qanşa çyzlik, bunı menen birge, qanşa onlıq һәм bulardan basqa, qanşa birlik bar:

708, 530, 675, 902, 920, 547, 101, 110, 700?

127. Тоқыз çyzlikti şotta salıqlar һәм oqan 1 çyzlikti qosıqlar. 10 çyzlik, jamasa 1 мыңlıq boldı.

Мың сань төрт sıjır menen ылај çazyлады: 1000. Оң тәрептен биринши нөл 1000 саньнда дара birlikler çоқ ekenin көрсетеди, оң тәрептен eкинши нөл usь sanda onlıqlar çоқ ekenin көрсетеди, оң тәрептен yşинши нөл дара çyzlikler çоқ ekenin көрсетеди. 1000 саньнда оң тәрептен төртинши оғында turuvşь 1 sıjır, usь sanda 1 мыңlıq бар ekenin көрсетеди.

128. 1000 nan 9000-qa şekem barlıq dengelek мыңlıqlardı tәrtip voјьnşa sanap şoqlıqlar.

129. 8 çyzlikti şotta salýnlar hem oqan 2 çyzlikti qosýnlar. Qanşa boldy?

130. 999 dy şotta salýnlar hem oqan 1 di qosýnlar. Qanşa boldy?

131. 1 myn kelip şyqsyn usyn, 7 çyzlikke qanşa qosuv kerek?

132. 1 myn kelip şyqsyn usyn, 990 qa qanşa qosuv kerek?

133. Əgerde 1000 nan 400, 500 alsaq, qanşa qalar?

134. Мына sanlardy çazyňlar hem oqyňlar:

4000, 7000, 9000, 5000, 3000, 8000, 6000, 2000, 1000.

135. Мына sanlardy çazyňlar: төрт мың, сегиз мың, алты мың, тоғыз мың, бес мың, екі мың, çeti мен, уш мың.

136. Мысалларды кевilden şeşip, şeşilyvin çazyňlar:

$4000 + 1000 =$	$6000 + 2000 =$	$6000 - 4000 =$
$5000 + 4000 =$	$8000 + 1000 =$	$9000 - 6000 =$
$7000 + 2000 =$	$7000 - 1000 =$	$8000 - 5000 =$
$3000 + 6000 =$	$5000 - 2000 =$	$4000 - 3000 =$

137. On tijinde neşe tijin bar? bir manatta-şe? on manatta (şervonda)-şe?

138. Bir manatta neşe on tijin bar? şervonda-şe?

139. Onlyqta neşe birlik bar? Çyzlikte neşe onlyq bar? Мынлықта neşe çyzlik bar?

140. Мынлықта neşe onlyq bar?

141. 2 мыңды şotta salyp, oqan 8 çyzlikti qosýnlar, taqy da 7 onlyqdy hem 6 birlikti qosýnlar. Kelip şyqqan sandy oqyňlar hem çazyňlar. Usy sanda qanşa dara birlikler, dara onlyqlar, dara çyzlikler hem dara мынлыqlar bar?

2876 sanь төрт sijir menen çazyloqan. Usyndaj san **төрттанвалы** san dep atalady. Sanda oñ tärepten төrtinşi orында мыңның birlikleri tur. Мыңның birlikleri sannың төrtinşi qanasyn qurajdy.

142. Qandaj san төрттанвалы san dep atalady?

143. Төрттанвалы sannың pytkil qanalarын kişkenesinen baslap tärtip воёнша atar şyqyňlar.

144. Мъна санларды оқыңлар һәм җазыңлар:

3149, 5867, 4328, 6389, 9452, 8761, 7983, 1875, 3926.

145. Мъна санларды сифр менен җазыңлар: еки мың бес җуз алпыс уш, җети мың сегиз җуз тоқсан җети, тоқыз мың бир җуз қырық еки.

146. 3 мыңлық 7 җюзлик 5 онлық һәм 4 бирлектен қуалған санды җазыңлар.

147. Мыңның birlikleri сан ішінде оң тәрептен Һәрке қарап нешенси орында турады?

148. 5 мыңлықты Һотта салыңлар, оқан 7 җюзликти һәм 8 онлықты қосыңлар. Келип Һыққан санды оқыңлар һәм җазыңлар. Неге 5780 санында birliklerдин орында нел тур.

149. 3 мыңлықты Һотта салыңлар, оқан 5 җюзликти қосыңлар. Келип Һыққан санды оқыңлар һәм җазыңлар. Неге 3500 санында birliklerдин һәм онлықлардың орында нел тур?

150. Мъна санларды оқыңлар һәм җазыңлар:

4780, 2790, 3630, 9480, 8600, 4300, 9400, 7100, 5950

151. 5 мыңлық 2 җюзлик һәм 3 онлықтан, 2 мыңлық һәм 7 җюзликтен қуалған санларды җазыр оқыңлар.

152. Мъна санлардың һәр қайсысында қанша дара мыңлықлар, қанша дара җюзликтер, қанша дара онлықлар һәм қанша дара birlikler бар:

7854, 2870, 3900, 5430, 8700, 9000?

153. 4 мыңлықты Һотта салыңлар, оқан 2 җюзлик һәм 5 birlikti қосыңлар. Келип Һыққан санды оқыңлар һәм җазыңлар. Неге 4205 санында онлықлардың орында нел тур.

154. 7 мыңлықты Һотта салыңлар, оқан 2 онлық һәм 4 birlikti қосыңлар. Келип Һыққан санды оқыңлар һәм җазыңлар. Неге 7024 санындағы нел үшінші орында тур?

155. 5 мыңлықты Һотта салыңлар, оқан 7 birlikti қосыңлар. Келип Һыққан санды оқыңлар һәм җазыңлар. Неге 5007 санындағы екінші һәм үшінші орындарда неллер тур?

156. 2 мянлыкъты шотта салыңлар һәм оқан 5 бирликти қосыңлар. Келип шыққан санды оқыңлар һәм çазыңлар. Неге 2050 санындағы биринши һәм ушинши орынларда нөллер тур?

157. Мына санларды оқыңлар һәм çазыңлар:

4605, 8076, 6409, 7052, 9006, 7008, 9001, 3080, 7060, 4075, 5204, 9070, 8700, 6004, 7083, 6090, 8007, 1309.

158. 3 мянлыкъ һәм 7 онлыкътан қуралқан санды; 1 мянлыкъ 5 çызлик һәм 4 бирликтен қуралқан сананды; 7 мянлыкъ һәм 1 бирликтен қуралқан санды çазыңлар һәм оқыр шығыңлар.

159. Мына санларды çазыңлар һәм оқыңлар, çети мың çигирма уш, тоқыз мың сексен, уш мың çети, бес мың çигирма, сегиз мың бир.

160. Мына санлардың һәр қайсысында қанша мянлықлар, қанша дара çызликлер, қанша дара онлықлар һәм қанша дара бирликлер бар:

4079, 5804, 7090, 8006, 4590, 6700?

Çазыр қосув.

161. Кооперативде 623 кг кесек қант һәм 352 кг қум шөкер бар. Барлығы қанша қант?

$$\begin{array}{r} 623 \\ + 352 \\ \hline 975 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 623 \\ + 352 \\ \hline 975 \end{array}$$

Мәселенің шеңілывин дәптерге көшіріп çазыңлар.

Қосылатуғын санлар **қосылушылар** деп аталады. Қосувдан келип шыққан сан **қосынды** деп аталады.

Бір қосылушының астына екіншісі (бирликлер бирликлердин астына, онлықлар онлықлардың астына, çызликлер çызликлердин астына) қалай çазылауының қараңлар. **Қосув бирликлерден басланады.**

162. Қосылатуғын санлар не деп аталады?

163. Қосувдан келип шыққан сан не деп аталады?

164. Қосылатуғын санларды бир-биринің астына қалай çазув керек?

165. Sanlarda bir-birinin astına bağanalar çazuv menen mьna mьsallarda şeşiler:

$326 + 453 =$	$3464 + 4235 =$	$4235 + 5634 =$
$572 + 325 =$	$5781 + 3218 =$	$5783 + 3216 =$
$2824 + 165 =$	$3853 + 126 =$	$7325 + 2153 =$
$1753 + 2136 =$	$4621 + 378 =$	$6256 + 2732 =$

166. Bir qosıluvşь 654 ten de, ekinşі 245 ke ten. Qosındьnь tabьqlar.

167. Asqana uşьn 124 kg aq nan satьp alьndь, al aq nanqa qaraqanda, qara nan 236 kg artьqьraq alьndь. Qanşа qara nan satьp alьndь?

$$\begin{array}{r} 124 \\ + 236 \\ \hline 360 \end{array} \text{ (kg)}$$

4 penen 6 qosqanda 10 birlik, jamasa 1 onььq kelip şьqadь. Qosındьda birliktiң ornьna 0 qojamьz, al 1 onььqtь qosıluvşьlardьn onььqlarьna qosamьz. $3 + 2 + 1 = 6$ onььq boladь.

Məselenin şeşilyvin dəpterge çazьp alьnlar.

168. Mьsallarda şeşinler:

$375 + 415 =$	$4214 + 3126 =$	$6748 + 232 =$
$529 + 131 =$	$2547 + 5243 =$	$8156 + 724 =$

169. Asqana 643 kg qoj etin həm 285 kg şoşqa etin satьp aldь? Asqana qanşа et satьp aldь?

$$\begin{array}{r} 643 \\ + 285 \\ \hline 928 \end{array} \text{ (kg)}$$

Məselenin şeşilyvin dəpterge çazьp alьnlar.

170. Mьsallarda şeşinler:

$574 + 345 =$	$4372 + 5294 =$	$5681 + 257 =$
$292 + 487 =$	$1548 + 4271 =$	$4152 + 785 =$

171. Saqlьq kassasьna ədep 275 manat, bunnan soң taqь da 231 manat salьndь. Saqlьq kassasьna qanşа aqşа salьndь?

$$\begin{array}{r} +275 \\ +231 \\ \hline \end{array}$$

Məsələnin şəşilyvin dəpərgə
çazыр алыңлар.

506 (manat)

172. Məsallardə şeşinler:

$$\begin{array}{lll} 187 + 221 = & 3264 + 2642 = & 1285 + 324 = \\ 372 + 453 = & 5132 + 1775 = & 2541 + 265 = \end{array}$$

173. Magazinqa 3736 çup erkek ajaq kijimleri həm 5429 çup hajal ajaq kijimleri tysti. Qanşa çup ajaq kijimleri tysti?

$$\begin{array}{r} +3736 \\ +5429 \\ \hline 9165 \end{array}$$

(çup) mənlyqtə ne isledik? Çyzlikler qosyloqanda kelip şyqqan onlyqtə ne isledik?

174. Məsallardə şeşinler:

$$\begin{array}{lll} 468 + 312 = & 6452 + 229 = & 365 + 3748 = \\ 363 + 527 = & 2363 + 351 = & 985 + 8475 = \\ 5328 + 2664 = & 8629 + 192 = & 478 + 2876 = \\ 4284 + 3456 = & 4797 + 253 = & 567 + 7894 = \\ 7435 + 1883 = & 3276 + 185 = & 819 + 5181 = \end{array}$$

175. Fabrikada ədəp 568 ravoşь var edi, soñnan 327 kişi arttь. Fabrikada endi qanşa ravoşь boldь?

176. Zavodta 254 hajal var, erkekler 198 artьqьraq. Zavodta varlyqь qanşa ravoşь var?

177. Kəlxoz məmleketke 2342 t kapusta, 314 t qьjar, 82 t pomidor həm 115 t kartof tapsьrdь. Kəlxoz məmleketke qanşa tonna ovoş tapsьrdь?

$$\begin{array}{r} 2342 \\ + 314 \\ + 82 \\ + 115 \\ \hline \end{array}$$

Məsələnin şəşilyvin dəpərgə
çazыр алыңлар.

2853 (t)

178. Zavodta 6448 partьjada çoq ravoşь, 892 komsomol həm 898 partьja aqzalarь həm kandidatlarь var. Zavodta varlyqь qanşa ravoşь var?

179. Bir ogorodtan 2706 kg, al ekinşisinin 1280 kg qьjar çьjnaldь.

Eki ogorodtan qanşa qıjar çıjnaldı?

$$\begin{array}{r} + 2706 \\ 1280 \\ \hline 3986 \text{ (kg)} \end{array} \quad \begin{array}{l} 6 \text{ menen } 0 \text{ qosqanda, } 0 \text{ menen } 8 \text{ qosqanda} \\ \text{qanşa boladı?} \end{array}$$

180. At qorasın soluvqa 4200 manat, al sıjır qorasın saluvqa 4560 manat berildi. At həm sıjır qoraların saluvqa qanşa aqşa berildi?

$$\begin{array}{r} + 4200 \\ 4560 \\ \hline 8760 \text{ (man.)} \end{array} \quad \begin{array}{l} 0 \text{ menen } 0 \text{ qosqanda qosındı qanşa bolar?} \\ 0 \text{ men } 6 \text{ qosqanda-şe?} \end{array}$$

181. Çazır jaslege avısovet 850 manat verdi, al kolhoz 900 manat verdi. Jaslege qanşa aqşa berildi?

182. Mısalırdı şeşinler:

2040 + 7089 =	3070 + 4093 =	6005 + 2407 =
7009 + 2340 =	6005 + 2008 =	2506 + 2070 =
2807 + 6009 =	5900 + 3207 =	3720 + 5380 =
7004 + 2806 =	6509 + 2070 =	6280 + 2080 =

1004 + 2806 + 3208 =	2907 + 3098 + 874 =
3260 + 709 + 4305 =	905 + 3874 + 89 =

183. Bir uşaskadan 725 kg, ekinşisinen 324 kg artıqıraq zyrahat alındı. Ekinşi uşaskanı zyrahatı qandaj bolqan?

184. Oblısta 502 savatlılar mektevi həm 1216 şalasavatlılar mektevi var. Oblısta qanşa savatlılar həm şalasavatlılar mektevi var?

185. Fevral aj ısinde fabrikada 3560 kastem tigilgen edi, al mart aj ısinde 485 kastem artıqıraq tigildi. Eki aj ısinde qanşa kastem tigildi?

Çazır aluv.

186. Kolhoz 689 t kartof tapsıruvqa tijis edi, onı 458 t tapsırdı. Endi qanşa tapsıruvqa tijis?

$$\begin{array}{r}
 689 \\
 458 \\
 \hline
 231
 \end{array}$$

$$\begin{array}{r}
 689 \\
 458 \\
 \hline
 231 \text{ (t)}
 \end{array}
 \begin{array}{l}
 \text{— azajtyluvşy} \\
 \text{— alnyuvşy} \\
 \text{— qaldyq.}
 \end{array}$$

Qajsy sannan alnatuqyn bolsa, sol san **azajtyluvşy** dep atalady. Qajsy san alnatuqyn bolsa, sol san **alnyuvşy** dep atalady. Aluvdan kelip şyqqan san **ajyrma** dep atalady.

Sannan san alnqan vaqytta alnyuvşynyn birlikleri azajtyluvşynyn birlikleri astyna, onlyqlary—onlyqlary astyna, çyzlikleri—çyzlikleri astyna t. v. çazyлады. Aluv birlikten baslanady.

187. Azajtylatuqyn san ne dep atalady?

188. Alnatuqyn san ne dep atalady?

189. Aluvdan kelip şyqqan san ne dep atalady?

190. Mysallardy şeşinler:

865 — 542 =	8479 — 6267 =	672 — 351 =
796 — 365 =	6584 — 4372 =	8967 — 753 =
938 — 416 =	4893 — 3652 =	9472 — 351 =
692 — 531 =	5967 — 4253 =	7829 — 415 =
7869 — 6452 =	584 — 73 =	1795 — 642 =

191. Azajtyluvşy 586 teñ, alnyuvşy 354 teñ. Ajyrmanь tavьnlar.

192. Alnyuvşy 126, al azajtyluvşy 458 teñ. Ajyrmanь tavьnlar.

193. Birinşi aj işinde brigada 152 manatlyq, al ekinşi aj işinde 365 manatlyq ynem qyldь. Ynem qanşa manat eştі?

194. Baharda kolxozda 3275 aqza var edi, olar gyзде 4798 aqza boldь. Kolxozdьn aqzalary qanşelli eştі?

195. Мына мысалды şeşinler: 8764 — 3253 =

Aluvdьn durs islengenin tekserinler.

196. Мына мысалларды şeşinler:

$$3873 - 2823 = \quad 4237 - 2010 =$$

Aluvdın durs islengenin tekserinler.

197. Məsallardə şəşinlər həm olardı durs şəşilgenin tekserinler:

5328 — 4318 =	6804 — 503 =	6536 — 6205 =
8872 — 2471 =	7462 — 401 =	7564 — 7464 =
4965 — 3962 =	9675 — 640 =	8350 — 8130 =
6483 — 5403 =	7647 — 607 =	5780 — 4750 =
8067 — 5063 =	5834 — 724 =	9074 — 3070 =

198. Etik masterskojə 358 kg ultanlıq bulqarə aldə. Ol bir aj işinde 108 kg şəqyn etti. Qanşa ultanlıq bulqarəş qaldə?

199. Egyv uşyn kolxozqa 654 kg zəqyr dəni kerek edi. Onyn 428 kg tajjarlandı. Endi qanşa tajjarlanuv kerek?

$$\begin{array}{r} 654 \\ -428 \\ \hline 226 \end{array}$$

— 654 Azajtyluvşə 4 birlikten alınuvşə 8 birlikti aluvqa volmajdə. Azajtyluv-
— 428 şynyn onlyqlarınan 1 onlyqtə
226 (kg) qarəz alaməz, vupə azajtyluvşynyn onlyqlarə sijfrynyn ystine toşka menen bellejmis.

Qarəz alqan onlyqyməzda 10 birlik var, çəne azajtyluvşəda 4 birlik var, bul ekevi 14 birlik voladə. 14 birlikten 8 birlikti alaməz, 6 birlik qaladə. 6 sijfryn birliklerdin astyna çazaməz.

Məselenin şəşilyvin dəpterge çazəp alnlar.

200. Brigada birinşi beskyntikte 478 m, ekinşisinde 518 m mavet islep şəqardə. Islep şəqaruv qanşelli arttə?

$$\begin{array}{r} 518 \\ -478 \\ \hline 40 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 518 \\ -478 \\ \hline 40 \end{array} (m)$$

Məselenin şəşilyvin dəpterge çazəp alnlar.

201. Əgerde sandə sannan alqanda azajtyluvşynyn onlyqlarə alınuvşynyn onlyqlarınan az bolsa, ne islev kerek?

202. Sanlarda bir-birinin astına vaxanalar çazır, mısallarda şeşinler:

$$\begin{array}{rcl} 662 - 449 = & 9684 - 7856 = & 6432 - 5475 = \\ 258 - 239 = & 4557 - 3159 = & 8342 - 6576 = \\ 5437 - 3265 = & 8435 - 4563 = & 2473 - 1597 = \\ 8325 - 8194 = & 5427 - 4954 = & 7332 - 5649 = \end{array}$$

203. Lenin 1870 çyly tuvlyr, 1924 çyly qajtyş boldy. Lenin qanşa çyl turdy?

Leninniñ qanşa çyl turqanyn bilýv uşyn, 1924 ten 1870 ti aluv kerek.

204. Marks 1818 çyly tuvlyr, 1883 çyly qajtyş boldy. Marks qanşa çyl turdy?

205. Amerika 1492 ç. aşyloqan. Sonnan berli qanşa çyl etti?

206. Ravoşy bir çyl işinde 2750 manat islep tapty. Ol usynyñ 364 manatyn saqlıq kassasyna saldy, al qaloqanyn şyqyn etti. Ol qanşa aqşasyn şyqyn etti?

Azajtyluvşyda birliktiñ ornında nöl tur. Azajtyluvşynyñ onlyqlarynan bir onlyqtı qarız alyp, ony birliklerge ajnaldyramyz (qarızymyzdy umytrav uşyn, onlyqlar sijfrynıñ ystin toşka menen bellejik), azajtyluvşydan qarız alynqan 10 birlikten alınuvşynyñ 4 birigin alamyz. Məseleniñ durs şeşilgenligin tekserinler.

207. Birinşi besçylyqtıñ ədebine çuvyq Məskevde 1375 tramvaj vagonlar bar edi, besçylyqtıñ aqyrynda vagonlar 2600 boldy. Qanşa vagon artty?

2600
1375
1225 (vagon) uşyn, azajtyluvşynyñ çyzliklerinen 1 çyzlikti qarız alyp, ony 10 onlyqlarğa ajnaldyramyz. Azajtyluvşynyñ onlyqlarynan (10) 1 onlyqtı qarız alyp, ony birliklerge ajnaldyramyz. Endi 5 birlikti 10 birlikten, 7 onlyqtı 9 onlyq-

2750	—	2750
364	—	364
2386	—	2386 (man.)

tan həm 3 çyzlikti 5 çyzlikten alamyz. Məselenin şəşilyvin tekserinler.

208. Məsallardə şəşip, şəşilyvdin durslyqyn tekserinler:

$$8042 - 2895 = \quad 6001 - 5987 =$$

209. Məsallardə şəşinler:

650 — 287 =	4305 — 1263 =	8007 — 5008 =
960 — 475 =	5042 — 4635 =	3007 — 898 =
2660 — 865 =	3207 — 2042 =	2003 — 395 =
3840 — 2785 =	7060 — 5524 =	7001 — 3002 =
2700 — 1847 =	9020 — 4075 =	2005 — 1006 =
1200 — 968 =	5040 — 983 =	6004 — 5005 =

210. Tazartylmaqan tuqym sevilgende 1 gektar çerdin zyrahatyndan 680 kg qara bijdaj alyndy, al tazartylmaqan tuqym sevilgende 920 kg qara bijdaj alyndy. Zyrahat qanşelli artty?

211. Ogorodtan 608 t kartof çyjnaldy. Ony 56 t tuqym-qa qaldyryldy da, qalqan asqanaqa verildi. Asqanaqa neşe tonna kartof verildi?

212. Avylda 278 kolxozşy həm 102 çekke qoçalby var edi. Usylardan 326 qoçalby zaemoqa çazyldy. Qanşa qoçalby zaemoqa çazylmaqan?

213. Çyldy vasynda kitapxanada 7530 kitap var edi, çyldy aqyrynda 9350 kitap boldy. Qanşa kitap artty?

214. Avyl sovetin doxody 5275 manat, al şyqy 5980 manat boldy. Çetispegen aqşan rajatkom verdi. Rajatkom qanşa aqşan verdi?

215. Zavod ədep 2050 stanok islep şyqarby turby, sonynan 2925 stanok islep şyqaratuqyn boldy. Zavodty ın stanok islep şyqaruvy qanşelli artty?

216. Mektepte 1320 dəpтер var edi. Taqy da 1400 dəптер saty alyndy həm oquvşylarqa 2369 dəптер ylestirildi. Qanşa dəптер qaldy?

217. Bir avylda 491 erkek həm 516 hajaldy sajlav huqyqy var edi. Avyl sovetin sajlavqa 378 erekek həm 365 hajal keldi, qanşa kisi kelmej qaldy?

218. Məsaldə şəşinlər: $1875 + 3289 =$

Məsaldə şəşilyvin aluvdə çərdemi menen tekserinlər.

219. Məsallardə şəşip, şəşilyvin tekserinlər:

$7566 + 874 =$ $8678 + 1289 =$ $7080 + 2090 =$

$9876 + 114 =$ $2042 + 7608 =$ $5040 + 4765 =$

$875 + 8976 =$ $3096 + 6056 =$ $3809 + 5036 =$

Manat həm tijinlar menen verilgen sanlardə qosuv həm aluv.

220. Rəvoş ədəp aynədə 174 m. 66 t. alıp çyrip, son-
nan 7 m. 47 t. artıqraq alatuqyn völd. Ol endi qanşa alad?

$$\begin{array}{r} + 174 \text{ m. } 66 \text{ t.} \\ + 7 \text{ m. } 47 \text{ t.} \\ \hline 182 \text{ m. } 13 \text{ t.} \end{array}$$

Məselenin şəşilyvin dəpterge
çazıp alınlar.

221. Oquşynın 5 m. 70 t. var edi. Ol kitapqa 1 m. 25 t.
təledi. Qanşa aqşas qald?

$$\begin{array}{r} - 5 \text{ m. } 70 \text{ t.} \\ - 1 \text{ m. } 25 \text{ t.} \\ \hline 4 \text{ m. } 45 \text{ t.} \end{array}$$

Məselenin şəşilyvin dəpterge
çazıp alınlar.

222. Rəvoş 110 m. 50 t. ald, olardan 99 m. 83 t. şəqyn
etti. Onı qanşa aqşas qald?

$$\begin{array}{r} - 110 \text{ m. } 50 \text{ t.} \\ - 99 \text{ m. } 83 \text{ t.} \\ \hline 10 \text{ m. } 67 \text{ t.} \end{array}$$

Məselenin şəşilyvin dəpterge
çazıp alınlar.

Aluv durs urynlanqan va, tekserinlər.

223. Manat həm tijinlar menen verilgen sanlardə qosqan-
da jamasa alqanda qalaj çazuv kerek?

224. Məsallardə çazıp həm şotta salıp şəşinlər:

$28 \text{ m. } 75 \text{ t.} + 32 \text{ m. } 42 \text{ t.} =$

$56 \text{ m. } 27 \text{ t.} + 38 \text{ m. } 65 \text{ t.} =$

$29 \text{ m. } 07 \text{ t.} + 45 \text{ m. } 36 \text{ t.} =$

$765 \text{ m. } 70 \text{ t.} + 80 \text{ m. } 09 \text{ t.} =$

225. Мъсallарды җазыр һәм җотта салыр җешинлер:

45 м. 63 т.—27 м. 54 т.=
107 м. 80 т.—64 м. 68 т.=
98 м. 08 т.—58 м. 27 т.=
82 м. 20 т.—36 м. 05 т.=

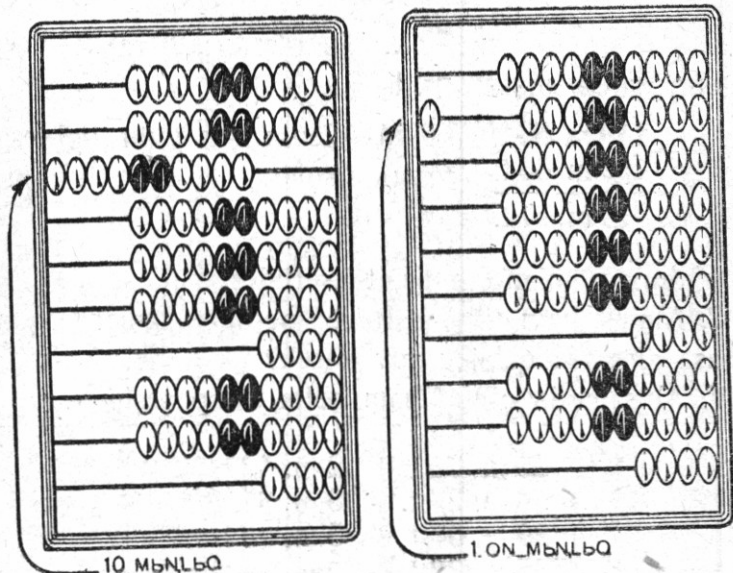
226. Bir mijnet kyni 3 м. 50 т. turatuqyn edi, bir җылдан соң ol 5 м. 20 т. boldы. 1 mijnet kyniniñ turıysь qanşelli arttı?

227. Ravoşь bir kyn işinde 8 м. 40 т. islep tapты. Ol tyski tamaqyna 1 м. 25 т. al keşki tamaqyna 1 м. 94 т. toledi. Onыñ basqa җыоыnlарына qanşa aqşasь qaldы?

228. Kolhozşь hajal bazarda 45 manat 60 tijinqa maj һәм 26 manat 25 tijinqa ovoş sattы. Ol 17 manat 10 tijinqa җыт, 28 manatyna votinka satыр aldы da, 15 manatyn saqlыq kassasyna salды. Onыñ qanşa aqşasь qaldы?

BESTAҢBALЬ HӘM ALTЫTAҢBALЬ SANLAR.

229. 9 мыңлықты җотта салыр, оған 1 мыңлықты qoşылар. 10 мыңлыq boldы.

On mьn sijfr menen bьlaј җazyлады: 10 000. 10 000 sanь neше sijfr menen җazyлqan?

Bes sijfr menen җazyлqan san bestaңbaly san, dep atalady.

Sanda on mьnlyqlar oң tәrepten besinši orында turady. On mьnlyqlar sannың bešinši qanasыn qurajды.

230. Mьna sanlardь oqьnlar hәm җazyнlar:

20 000, 80 000, 50 000, 40 000, 90 000, 70 000, 30 000, 60 000.

231. Mьna sanlardь sijfr menen җazyнlar: otьz mьn, alpьs mьn, toqsan mьn, җetpis mьn, elli mьn, qьrьq mьn.

232. 5 on mьnlyqlardan; 8 on mьnlyqlardan; 4 on mьnlyqlardan quralqan sanlardь җazyнlar hәm oqьnlar.

233. 2 on mьnlyqть җotta salьnlar, oqan 4 mьnlyqть, taqьda 7 җyzlikti 5 onlyqть hәm 6 birlikti qosьnlar. Kelip җьqqan sandь oqьnlar. Usь sanda qanша dara birlikler, dara onlyqlar, dara җyzlikler, dara mьnlyqlar hәm qanша dara on mьnlyqlar bar?

234. Mьna sanlardь oqьnlar hәm җazyнlar:

34 875, 67 415, 86 250, 48 200, 48 750, 48 500, 48 003, 60 007, 90 080, 50 001, 65 070, 30 090, 75 405.

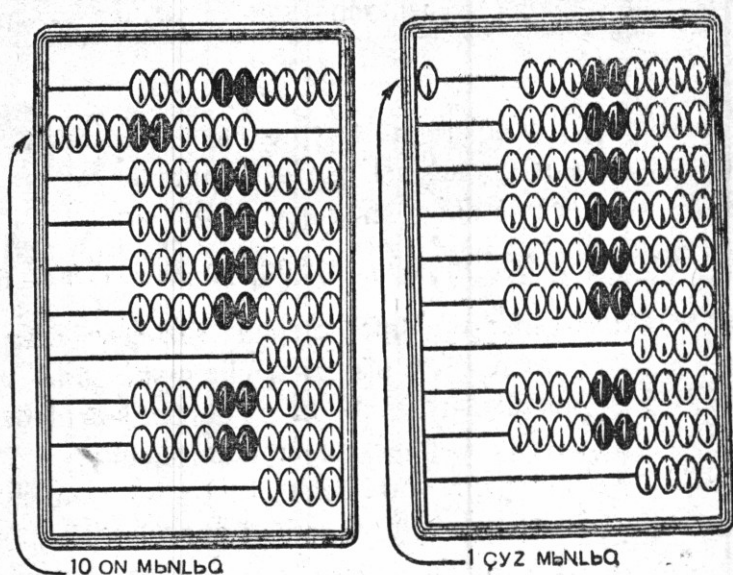
235. Mьna sanlardьn hәр qajsьсында qanша dara mьnlyq birlikleri, dara җyzlikleri, dara onlyqlar hәm dara birlikler bar:

35 234, 60 725, 37 043, 25 203, 20 083, 15 001, 70 004?

236. 3 on mьnlyq 5 җyzlik hәm 6 birlikten, 1 on mьnlyq 5 bir mьnlyq 2 onlyq hәm 7 birlikten, 2 on mьnlyq hәm 4 onlyqtan, 8 on mьnlyq hәm 2 birlikten quralqan sanlardь җazyнlar hәm oqьnlar.

237. Mьna sanlardь sijfr menen җazyнlar: seksen yш mьn birҗyz җigirma җeti, alpьs mьn segiz җyz alpьs, toqsan mьn bir җyz җeti, qьrьq mьn elli, toqsan mьn segiz, alpьs mьn eki, җigirma bes mьn toqьz, elli segiz mьn altь, qьrьq toqьz mьn eki җyz, toqsan yш mьn altь җyz.

238. 9 on мыңлықты жотта салып, оған 1 он мыңлықты қосыңдар. 10 он мыңлық, яғнаса 1 жүз мыңлық болды.

Жүз мың сифр менен былай жазылады: 100 000. 100 000 неше сифр менен жазылған?

Алты сифр менен жазылған сан алтытаңбалы сан, деп аталады.

Санда жүз мыңдықтар алтыншы орында тұрады. Жүз мыңдықтар санның алтыншы қатарына қирайды.

239. Мына санларды оқыңдар һәм жазыңдар:

300 000, 700 000, 500 000, 900 000, 400 000, 800 000, 600 000

240. Мына санларды сифр менен жазыңдар: екі жүз мың, сегіз жүз мың, төрт жүз мың, алты жүз мың, үз жүз мың.

241. 7 жүз мыңдықтан; 5 жүз мыңдықтан; 8 жүз мыңдықтан; 9 жүз мыңдықтан құралған санларды жотта салыңдар, һәм оқыңдар.

242. 4 жүз мыңлықты жотта салыңдар, оған 3 он мыңлықты, биікпен соң 6 бір он мыңлықты 3 жүзлік 1 ондық һәм 9 бірлікті қосыңдар. Келіп шыққан санды оқыңдар.

243. Мына санларды оқыңлар һәм җазыңлар:

329 487, 987 362, 942 725, 962 800, 6 10 000, 802 025, 200 080,
345 009, 600 007, 200 108, 450 070, 760 051, 108 080.

244. Мына санлардың һәр җаһсысында қанша җыз мыңлықлар, қанша дара он мыңлықлар, дара бір мыңлықлар, дара җызликлер, дара онлықлар һәм дара birlikler бар.

487 965, 305 241, 560 253, 470 028, 506 078, 200 009, 500 600?

245. 2 җыз мыңлық 7 бір мыңлық 8 җызлик һәм 5 birlikтен; 5 җыз мыңлық 3 җызлик һәм 7 онлықтан; 1 җыз мыңлық 2 он мыңлық һәм 6 birlikтен; 8 җыз мыңлық һәм 4 онлықтан қуралған санларды җазыңлар һәм оқыңлар.

246. Мына санларды сифр менен җазыңлар: җети җыз отыз бес мың сегиз җыз җигирма бес, уш җыз тоқсан еки мың бір җыз қырық бір, алты җыз җетпіс мың сегиз җыз елли, төрт җыз сексен мың бір җыз алпыс, бес җыз мың тоқыз җыз, бір җыз мың төрт җыз, тоқыз җыз мың сексен, уш җыз қырық мың, еки җыз мың сегиз, алты җыз мың тоқыз.

247. СССР дың темір җоллары:

Ғылар	Узындығы километр ¹ есебі менен
1913	Елли сегиз мың бес җыз қырық тоқыз
1929	Ғетпіс җети мың тоқыз
1930	Ғетпіс җети мың қырық алты
1932	Сексен бір мың бес җыз алпыс төрт
1933	Сексен еки мың алты җыз он төрт
1934	Сексен уш мың бір җыз тоқсан бір

Кестенің санларын сифр менен җазыңлар.

¹ Километр = 1000 м.

248. Traktorlardın islep şoqarılıuvı:

Çıllar	SSSR da	AQŞ
1925	Bes çyz otız segiz	Çyz alrıs çeti mın bes çyz otız uş
1927	Segiz çyz çetpis tørt	Eki çyz mın bes çyz tørt
1928	Bir mın tørt çyz toq-san bir	Çyz çetpis bes mın to-qız çyz çetpis altı
1930	On eki mın çeti çyz çi-girma çeti	Eki çyz eki mın tər çyz elli segiz
1931	Otız toqız mın altı çyz çetpis toqız	Çetpis segiz mın
1932	Elli mın altı çyz qırq	
1933	Çetpis segiz mın çyz otız segiz	
1934	Toqsan tørt mın tørt çyz otız segiz	

Kestede keltirilgen sanlardı sıjır menen çazınlar.

249. 1929 çıl SSSR dın fabrika hém zavodlarında 9400 çana stanoklar qojılqan edi, 1930 çıl 11800 stanoklar, 1931 çıl 21500 stanoklar hém 1932 çıl 31200 stanoklar qojıldı. Birinşi bes çılqta fabrika hém zavodlarda qanşa çana stanok qojıldı?

250. Altıtañbalı sanlardın klaslar hém qanalar kestesi.

Мыңдықлар класы			Бірліктер класы		
Қ а н а л а р					
сұзықтар	ондықтар	бірліктер	сұзықтар	ондықтар	бірліктер
6	5	4	3	2	1
3	8	9	3	8	7
	9	0	6	0	5
	4	5	4	2	9

Birlikler qanasъ, onlыqlar qanasъ h m  yzlikler qanasъ **birlikler klasъn** qurajdъ. Bir mьnlыqlar qanasъ, on mьnlыqlar qanasъ h m  yz mьnlыqlar qanasъ **mьnlыqlar klasъn** qurajdъ.

Sanlar sijr menen  azыlqan vaqыtta ( gerde onda 4 qana bolsa) bir klas ekinъsinen aralыq penen belinedi: **840 570**.

251. Kestede  azыlqan sanlardъ oqыqlar.

252. Oң qoldan  ep qolqa qarap qaj oғыnda onlыqlar bir mьnlыqlar, birlikler tur?

253. 2 on mьnlыq 4  yz mьnlыq h m 2 onlыqtan, 8 on mьnlыq 6 bir mьnlыq 8  yzlik h m 4 onlыqtan quralqan sanlardъ  azyqlar.

254. Mьna sanlarda qanъa birlikler h m qandaj qanapъn birlikleri bar: **890 470, 6480, 30 040, 205 007, 4000, 50 006**.

255. Qalalыq sovet bir  yl i inde mьnadaj  ыoып etti:

monъa saluvqa	125 760	manat
mektep "	160 050	manat
�ol qurыlsъna	12 300	manat

Qurыlsqa qanъa aqъa  ыoып etilgenin esepленler.

256. Kolhoz egisten **32 475** manat tabъs, mal  arva ыb-oыnan **17 549** manat kemirek tabъs aldъ. Kolhoz barыoы qanъa tabъs aldъ?

257.  ol dyzetilyvge **10 000** manat aqъa berildi, bul,  tken  ылdaqыqa qaraqanda, **5960** manat arтыq.  tken  ыb qanъa aqъa berilgen?

258. Kolhozdың doxodъ **400 000** manat boldъ, bul,  tken  ылdaqыqa qaraqanda, **129 600** manat arтыqraq. Kolхозdың  tken  ылdaqы tabъsъ qanъa bolqan?

259. Skladta **41 760**  up etik bar edi. Birinъi kyni **12 670**  ubъ h m ekinъi kyni **15 080**  ubъ  iberildi. Skladta qanъa  up etik qaldъ?

260. Kooperativ birinşi kyni **3680 m**, ekinşi kyni **5290 m** tavar aldъ. Birinşi kyni **789 m**, ekinşi kyni **2648 m** həm yşinşi kyni **4548 m** satıldı. Qanşa metr tavar qaldı?

261. Çyk avtomobili әдеp **11078** manat turatuoqъn edi, jarъm çyldan soң **4203** manat kemidi. Jarъm çyldan soң oqъn turъsъ qanşa boldı?

262. 1928 ç. SSSR da **14874** saqlıq kassasъ var edi, ol 1932 ç. **58912** boldı. Kәrsetilgen vaqъt işinde saqlıq kassylarъnъn sanъ qanşelli arttı.

263. SSSR dъn zavodlarъ islep şъqarqan parovozlardъn, vagonlardъn həm avtomobillerdin sanъ:

Çyllar	Parovozlar	Vagonlar	Avtomobiller
1928	604	11 704	879
1932	970	20 028	20 501
1934	1211	29 604	72 466

1928 çyloa qaraqanda, 1932 çyъ parovozlar, vagonlar həm avtomobiller qanşelli artъq islep şъqarъloqanъn esep-lenler.

264. Zavod plan voъnşa **744 900 t** şoъn beryvge tijis edi, braq ol **826 823 t** verdi. Ol qanşa tonna artъqraq verdi?

265. Zavod plan voъnşa **357 388 t** polat beryvge tijis edi, ol **383 126 t** verdi. Zavod plannan qanşa artъqraq verdi?

266. Ovlъsta **31 566** savatsъz həm **86 301** şalaşavatlyblar var edi. Olardan varlyoqъ **70 644** kisi mektepte oqъdъ. Qanşa kisi oqъmaj qaldı?

267. Zavod bir aj işinde **72 000** manatlyq tavar beryvge tijis edi. Ol birinşi onkynlikte **20 365 m.**, ekinşisinde **31 400 m.**, həm yşinşisinde **32 235 m.** tavar verdi. Plan qanşelli artъqraq oqъnlanqan?

Rim sijfrlarь.

Әдетте санлардь ғазыу ушьн пайдаланылатуғын sijfrlar, **arab** sijfrlarь деп аталадь. Gejde **rim** sijfrlarь менен де пайдаланыладь. Ajlardь, kvartallardь, ғыllardь, sijezerdi belgilev ушьн rim sijfrlarь менен пайдаланыладь.

Мына rim sijfrlarь ғыярақ душakerlesedi:

I	V	X	I	V	X
1	5	10			

268. Kөсетilgen уш rim sijfrlarь менен ғазылоған 1 den 30 şekem sanlardь дәpterге ғазыр алыңлар:

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
XI	XII	XIII	XIV	XV	XVI	XVII	XVIII	XIX	XX
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
XXI	XXII	XXIII	XXIV	XXV	XXVI	XXVII	XXVIII	XXIX	XXX
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30

269. Мына sanlardь rim sijfrlarь менен ғазыңлар:

8, 25, 17, 24, 11, 9, 14, 16, 20, 4, 6, 28, 20, 15, 3, 8.

270. Tөmende ғазылоған вақтыларда ај атларының орнына ај нөмрлерін rim sijfrь менен ғазыңлар: 7 nojabr, 1 maj, 23 fevral, 8 mart, 21 janvar.

271. Tөmendegi вақтылардь оқыңлар: 12/III, 6/VII, 1/IX, 18/III, 17/IV, 5/V, 22/VI, 14/VII.

272. V. I. Lenin ғазылоған ғыянақ kitaplardьн ушінші vасьлуvьн алдыруvьларға мына томларь verildi: I, V, VIII, XII, XIV, XVIII, XXVII. Әгерде kitapтьн varьық томларь 30 bolsa, алдыруvьлар endi qанша томларьн aluvьға tijis ekenin rim sijfrь менен ғазыңлар.

Ғыз ғыл bir әsir volaдь. Әsir hәр bir ғыз ғылдьн 1 janvarьнan екінші ғыз ғылдьн 1 janvarьна şekem esepленedi. Mәselen, XIX әsir 1800 ғылдьн 1 janvarьнда vасланьp,

1899 ылдың 31 декабрында пити, XX әсир 1900 ылдың 1 январьында басланды.

273. Ленин 1870 җ. туылып, 1924 җ. қайтыс болды. Лениннің қайсы әсир ішінде туылып, қайсы әсир ішінде қайтыс болғанын рим сифрлары менен җазыңлар.

274. Франсуз революциясы 1789 җ. басланды. Бул қайсы әсир ішінде болды.

275. Разиннің бас көтерісі 1668 җ. басланды. Бул қайсы әсирдің ішінде болды?

276. Мына җыллардың қайсы әсирлик екенін җазыңлар: 1385, 1570, 1848, 1081, 920, 1905.

Биртаңбалы санларды көбејтыв.

277. Дәптер 5 тижин турады. 4 дәптер қанша турады? Ғеҗилви: $5+5+5+5=20$ (тижин).

5 саны қосылушы етип 4 җола алынған.

Бир тен қосылушыларды қосув җана әмел: көбејтыв әмели менен алмастырылады.

Көбејтыв былай җазылады: $4 \times 4 = 20$.

Былай оқылады: 5 саны 4 ке көбејтилген, 20 җа тен.

Көбејtileтудың сан (5) **көбејтильви** деп аталады. Қай санға көбејtilсе, сол сан (4) **көбејтивши** деп аталады. Көбејтивдың нәтижесинде келип ғыққан сан (20) **көбејме** деп аталады. Көбејтильви һәм көбејтивши **көбејерлер** деп аталады.

Биртаңбалы сан биртаңбалы санға көбејтилгенде көбејтыв кестеси менен райдаланылады. Қандай да болса биртаңбалы санлардың көбејмесин тез табув ушын, көбејтыв кестесин жадқа бильв керек.

278. Бирнеше бир тен санлардың қосылуын қандай әмел менен алмастырамыз?

279. Pero 2 тижин турады. 3 pero қанша турады?

Ғеҗилви: $2 \times 3 = 2+2+2=6$ (тижин).

280. 2 санының көбейтүв кестесі:

$$2 \times 2 = 2 + 2 = 4$$

$$2 \times 3 = 2 + 2 + 2 =$$

$$2 \times 4 = 2 + 2 + 2 + 2 =$$

$$2 \times 5 = 2 + 2 + 2 + 2 + 2 =$$

$$2 \times 6 = 2 + 2 + 2 + 2 + 2 + 2 =$$

$$2 \times 7 = 2 + 2 + 2 + 2 + 2 + 2 + 2 =$$

$$2 \times 8 = 2 + 2 + 2 + 2 + 2 + 2 + 2 + 2 =$$

$$2 \times 9 = 2 + 2 + 2 + 2 + 2 + 2 + 2 + 2 + 2 =$$

$$2 \times 10 = 2 + 2 + 2 + 2 + 2 + 2 + 2 + 2 + 2 + 2 =$$

281. Мысалларды шеңіңлер:

$$2 \times 2 = \quad 2 \times 3 = \quad 2 \times 4 \quad 2 \times 6 = \quad 2 \times 8 =$$

$$2 \times 4 = \quad 2 \times 6 = \quad 2 \times 5 \quad 2 \times 7 = \quad 2 \times 9 =$$

$$2 \times 8 = \quad 2 \times 9 = \quad 2 \times 10 \quad 2 \times 9 = \quad 2 \times 10 =$$

282. Һәр қайсысы 2 кг-нан 9 гирдин авырлық қанша болады?

283. 8 екі тижінлік ақсада қанша тижін бар?

284. Оқушылардың Һәр қайсысына 3 дәптерден берілді. 5 оқушыға қанша дәптер берілді?

Шеңіліви: $3 \times 5 = 3 + 3 + 3 + 3 + 3 = 15$ (дәптер).

285. 3 санының көбейтүв кестесі:

Мысаллардың Һәр қайсысында қосувды көбейтүв менен алмастығыңлар Һәм нәтижесінің табыңлар: шеңілівин дәптерге қа-зыр алыңлар.

$$3 \times 2 = 3 + 3 = 6$$

$$3 \times 7 =$$

$$3 \times 3 = 3 + 3 + 3 = 9$$

$$3 \times 8 =$$

$$3 \times 4 =$$

$$3 \times 9 =$$

$$3 \times 5 =$$

$$3 \times 10 =$$

286. Мысалларды шеңіңлер:

$$3 \times 2 = \quad 3 \times 3 = \quad 2 \times 5 = \quad 2 \times 7 = \quad 3 \times 9 =$$

$$3 \times 4 = \quad 3 \times 6 = \quad 3 \times 5 = \quad 3 \times 7 = \quad 2 \times 9 =$$

$$3 \times 8 = \quad 3 \times 9 = \quad 3 \times 8 = \quad 3 \times 10 = \quad 3 \times 7 =$$

287. Дәптерге 3 табақ қағаз кетеді. 6 дәптерге қанша қағаз керек?

288. Bir qutъ ырыр 3 tijin turadъ. 5 qutъ ырыр уын kassaqa 20 tijin berildi. Qanша aqша qajtadъ?

289. Ramada 4 ajna var. 3 ramada qanша ajna var?

Şeşilyvi: $4 \times 3 = 4 + 4 + 4 = 12$ (ajna).

290. 4 сапын көейтүв кестеси. Şesilyvin дәптерге çазыр алырлар.

$$4 \times 2 = 4 + 4 = 8$$

$$4 \times 3 = 4 + 4 + 4 = 12$$

$$4 \times 4 = 4 + 4 + 4 + 4 =$$

$$4 \times 5 = 4 + 4 + 4 + 4 + 4 =$$

$$4 \times 6 = 4 + 4 + 4 + 4 + 4 + 4 =$$

$$4 \times 7 = 4 + 4 + 4 + 4 + 4 + 4 + 4 =$$

$$4 \times 8 = 4 + 4 + 4 + 4 + 4 + 4 + 4 + 4 =$$

$$4 \times 9 = 4 + 4 + 4 + 4 + 4 + 4 + 4 + 4 + 4 =$$

$$4 \times 10 = 4 + 4 + 4 + 4 + 4 + 4 + 4 + 4 + 4 + 4 =$$

291. Мысалларды şeşinler:

$$4 \times 2 =$$

$$4 \times 3 =$$

$$2 \times 7 =$$

$$4 \times 5 =$$

$$4 \times 8 =$$

$$4 \times 4 =$$

$$4 \times 6 =$$

$$3 \times 7 =$$

$$4 \times 10 =$$

$$3 \times 9 =$$

$$4 \times 8 =$$

$$4 \times 9 =$$

$$4 \times 7 =$$

$$4 \times 9 =$$

$$4 \times 7 =$$

292. Satinnin metri 4 manat turadъ. Mavettin metri 7 ese qymvatъraq. Mavettin metri qanша turadъ?

293. 4 сапын 6 ese arttyruv уын, qandaj әmeldi orъnlav kerek?

294. 8 сапын 5 birlikke arttyruv уын, qandaj әmeldi orъnlav kerek?

295. Karandaş 4 tijin turadъ. Dәpter 5 ese qymvatъraq. Dәpter qanша turadъ?

296. Divandъ qarlav уын 4 manattan 4 m klejenke satъr алынды. Masterge (ustaq) islegeni уын 25 manat tәlendi. Divannın qarlanuvъ qanшаqa tysken?

297. Toquvşъ hajal kynde 5 manat islep tavadъ. Ol 4 kynde qanша islep tavadъ?

Şeşilyvi: $5 \times 4 = 5 + 5 + 5 + 5 + 5 = 20$ (manat).

298. 5 сапын көейтүв кестеси.

Məsallardın hər qajssında qosuvdy köbejtyv menen almasırlar həm nətiçelerin tabırlar. Şeşilyvin çazır alırlar.

$$\begin{array}{ll} 5 \times 2 = 5 + 5 = 10 & 5 \times 7 = \\ 5 \times 3 = 5 + 5 + 5 = & 5 \times 8 = \\ 5 \times 4 = & 5 \times 9 = \\ 5 \times 5 = & 5 \times 10 = \\ 5 \times 6 = & \end{array}$$

299. Məsallardı şeşinler:

$$\begin{array}{lllll} 5 \times 2 = & 5 \times 3 = & 5 \times 5 = & 4 \times 7 = & 3 \times 9 = \\ 5 \times 4 = & 5 \times 6 = & 5 \times 10 = & 5 \times 7 = & 5 \times 9 = \\ 5 \times 8 = & 5 \times 9 = & 5 \times 9 = & 5 \times 8 = & 4 \times 9 = \end{array}$$

300. Altı kynlikte 5 çumıs kyni var. 3 altı kynlikte qanşa çumıs kyni var?

301. 7 ves tijinlyq aqşada qanşa tijin var?

302. Bir yjde 5 kisi, al ekinşisinde 6 ese artıqraq kisi turadı. Ekinşi yjde qanşa kisi turadı?

303. Botinka uşın 37 manat төlev kerek edi. Satır aluvş kassaqa 3 ves manatlyqtan həm 8 uş manatlyqtan aqşa төledi. Ol qanşa aqşa qajtarır alar?

304. Məsallardı şeşinler:

$$\begin{array}{lllll} 3 \times 6 = & 2 \times 7 = & 4 \times 6 = & 4 \times 7 = & 4 \times 8 = \\ 4 \times 5 = & 3 \times 8 = & 5 \times 4 = & 3 \times 9 = & 5 \times 8 = \\ 5 \times 6 = & 5 \times 7 = & 5 \times 8 = & 4 \times 3 = & 3 \times 8 = \end{array}$$

305. Bir taqaaqa 6 şege kerek. 5 taqaaqa qanşa şege kerek? Şeşilyvi: $6 \times 5 = 6 + 6 + 6 + 6 + 6 = 30$ (şege).

306. 6 сапының кестесін дызынлар. Qosuvdyң çardemi menen nətiçelerin bilinler.

307. Məsallardı şeşinler:

$$\begin{array}{lllll} 6 \times 2 = & 6 \times 3 = & 6 \times 5 & 4 \times 7 = & 5 \times 9 = \\ 6 \times 4 = & 6 \times 6 = & 6 \times 10 & 5 \times 7 = & 6 \times 9 = \\ 6 \times 8 = & 6 \times 9 = & 6 \times 8 & 6 \times 7 = & 4 \times 9 = \end{array}$$

308. Bir gyvige 6 qursav salınadı, 7 gyvige qanşa qursav kerek?

309. Çasəspirim bala fabrikada kynde 6 saat islejdı. Ol 9 kynde qanşa saat isler?

310. Bir egede kisinin işkijimlerine 6 *m* aqşyt, al balanikine 4 *m* aqşyt gerek. Egede kisinin 8 çup işkijimlerine həm balanyn 5 çup işkijimlerine qanşa metr aqşyt gerek?

311. Равошь kynde 7 saat çumьs islejdı. Ol 5 kynde qanşa saat çumьs isler?

Şeşilyvi: $7 \times 5 = 7 + 7 + 7 + 7 + 7 = 35$ (saat).

312. 7 саьнын көвеjтүv кестесин dyzinler. Nətiçelerin qosuvdyň çərdemi menen bilinler. Şeşilyvin dəpтерge çазьp аьнлар.

313. Мьsallardь şeşinler:

$$\begin{array}{lllll} 7 \times 2 = & 7 \times 3 = & 7 \times 5 = & 6 \times 7 = & 5 \times 9 = \\ 7 \times 4 = & 7 \times 6 = & 7 \times 10 = & 7 \times 7 = & 7 \times 9 = \\ 7 \times 8 = & 7 \times 9 = & 6 \times 9 = & 7 \times 8 = & 7 \times 7 = \end{array}$$

314. Bir арвақа 7 qarşьq sullь tyjeledi. 7 арвақа qanşa qarşьq sullь tyjeler.

315. Уль 7 çasta. Atasь ulьnan 5 ese ylken. Atasь neşede?

316. Bir uşaskada 7 kolxozşь islejdı de, ekinşisinde olar 4 ese artьqraq islejdı. Ekinşi uşaskadaqь kolxozşьlar qanşell artьqraq?

317. Равошь bir аj işinde өçresi uşьn 4 manat, çaqтьқа 2 manat həm suv uşьn 1 manat төlejdi. Ol jarym çьl işinde qanşa төler?

318. Тоquvşь saatьnda 8 *m* şьt toqьjdy. Ol 7 saatta qanşa metr şьt toqьp şьqarar?

Şeşilyvi: $8 \times 7 = 8 + 8 + 8 + 8 + 8 + 8 + 8 = 56$ (*m*).

319. 8 саьнын көвеjтүv кестесин dyzinler. Nətiçelerin qosuvdyň çərdemi menen bilinler. Kesteni dəpтерge çазьp аьнлар.

320. Мьsallardь şeşinler:

$$\begin{array}{lllll} 8 \times 2 = & 8 \times 3 = & 7 \times 5 = & 4 \times 7 = & 3 \times 9 = \\ 8 \times 4 = & 8 \times 6 = & 8 \times 5 = & 7 \times 7 = & 8 \times 9 = \\ 8 \times 8 = & 8 \times 9 = & 6 \times 8 = & 6 \times 9 = & 7 \times 8 = \\ 8 \times 7 = & 8 \times 10 = & 8 \times 9 = & 8 \times 8 = & 6 \times 8 = \end{array}$$

321. Ogorodta bir qarıqqa 8 typ kapusta tigilgen. 8 qarıqqa qanşa typ kapusta tigilgen?

322. Ravoş 7 kyn çumıs islep, kynde 8 manattan islep tapty. Ol alqan aqşasınan 34 m. 85 t. şoqyn etti. Onyn qanşa aqşas qaldy?

323. Kolxozş hajal bazarda 8 manattan 8 kg et həm bir tavıq sattı. Tavıq etten 2 ese qymbatraq. Kolxozş hajal qanşa aqşa aldı?

324. Bir kilogram duz 9 tijin turady. 3 kg duz qanşa turady?

Şeşilyvi: $9 \times 3 = 9 + 9 + 9 = 27$ (tijin).

325. 9 sanynın köbejtyv kestesi dyzinler. Nətiçelerin qosuvdyň çärdemi menen bilinler. Kesteni dəpterge çazyр alynlar.

326. Mysallard şeşinler:

$9 \times 2 =$	$9 \times 3 =$	$8 \times 5 =$	$3 \times 8 =$	$3 \times 9 =$
$9 \times 4 =$	$9 \times 6 =$	$9 \times 5 =$	$8 \times 6 =$	$4 \times 9 =$
$9 \times 8 =$	$9 \times 9 =$	$7 \times 9 =$	$7 \times 7 =$	$8 \times 9 =$
$9 \times 7 =$	$9 \times 10 =$	$9 \times 7 =$	$9 \times 9 =$	$9 \times 8 =$

327. Köbejtilyvsı 9 qa ten, köbejtyvsı 8 ge ten. Köbejme nege ten?

328. Köbejerdin brevi 9 qa, ekinşisi 7 ge ten. Köbejme nege ten?

329. 9 manattan 6 gyrsi həm 55 manatqa bir stol satyp alyndı. Barlyq qanşa tolendi?

330. 6 arbaqa 8 qarşystan, 5 arbaqa 9 qarşyqtan dən salyndı. Barlyq arbaqa qanşa qarşyq dən salyndı?

331. Oquvş 9 tijinnan 3 karandaş həm 5 tijinnan 8 dəpter satyp aldı. Ol 1 manattan qanşa aqşa qajtaryp alar?

332. 7 sanyn 8 ge köbejtinler. Sanlardyň ornyn almastyр, 8 di 7 ge köbejtinler. Nətiçeler birdej boldı ma?

333. 5 sanyn 6 qa köbejtinler. Sanlardyň ornyn almastyр, 5 ke köbejtinler. Nətiçeler birdej boldı ma?

Köbejerlerdin ornın almasıruvdan köbejme özgermejdi.

334. Mьsallardь әдеп көрсетилиvinше şeşip, soңnan köbejerlerdin ornın almasıruь şeşinler:

$$\begin{array}{ccccc} 4 \times 7 = & 3 \times 9 = & 5 \times 5 = & 5 \times 9 = & 4 \times 8 = \\ 5 \times 8 = & 4 \times 6 = & 6 \times 7 = & 6 \times 4 = & 5 \times 9 = \\ 6 \times 9 = & 6 \times 8 = & 4 \times 9 = & 5 \times 6 = & 6 \times 6 = \end{array}$$

335. Mьsallardь şeşinler:

$$\begin{array}{ccccc} 7 \times 6 = & 8 \times 7 = & 9 \times 8 = & 9 \times 9 = & 7 \times 4 = \\ 7 \times 9 = & 9 \times 6 = & 8 \times 5 = & 5 \times 9 = & 9 \times 4 = \\ 8 \times 4 = & 7 \times 5 = & 9 \times 7 = & 6 \times 7 = & 7 \times 7 = \\ 9 \times 5 = & 8 \times 6 = & 8 \times 8 = & 8 \times 9 = & 6 \times 9 = \end{array}$$

Kөртаңвалы sandь birtaңвалы sanqa köbejtyv.

336. Pojez saatьnda 23 *km* den çyrip өtedi. Ol 3 saatta qanşa өter?

Şeşilyvi: $23 \times 3 = 23 + 23 + 23 = 69$ (*km*).

23 ti 3 ke kevilden köbejtyv ылај ornьlanadь: әдеп 2 onьqь 3 ke köbejtemiz — 6 onьq, јamasa 60 voladь, ыunnan soң 3 birlikti 3 ke köbejtemiz — 9 birlik voladь; kejin 60 penen 9 dь qosamьz — varьqь 69 voladь.

337. Köbejtiletuqьn sanьmьz qalaj ataladь?

338. Köbejetuqьn sanьmьz qalaj ataladь?

339. Köbejtiletuqьn sanlardь basqaşa qalaj atavqa voladь?

340. Köbejtilyvden kelip şьqqan san qalaj ataladь?

341. Mьsallardь kevilden şeşinler:

$$\begin{array}{cccc} 14 \times 2 = & 21 \times 4 = & 11 \times 6 = & 12 \times 3 = \\ 13 \times 3 = & 34 \times 2 = & 43 \times 2 = & 33 \times 3 = \\ 12 \times 4 = & 32 \times 3 = & 31 \times 3 = & 24 \times 2 = \end{array}$$

342. Toquvşь saatьnda 18 *m* şьt toqьjdь. Ol 2 saatta qanşa metr şьt toqьr? 7 saat-şe? Birinşi soravdьn çuavьn kevilden tavamьz:

$$18 \times 2 = 36 \text{ (} m \text{)}.$$

1 onlıq 2 ge көбейtemiz — 2 onlıq, jamaşa 20 voladı. 8 di 2 ge көбейtemiz — 16 voladı. 20 menen 16 нь qossaq — 36 voladı.

Ekinşi soravdın ıuvavın ızıp tavamız:

$$\begin{array}{r} \times 18 \\ 7 \\ \hline 126 \end{array} \quad \begin{array}{l} \text{8 birlikti 7 ge көбейtemiz — 56, jamaşa 6 birlik 5} \\ \text{onlıq voladı. 6 birlikti сызқтың астына ızıp, 5} \\ \text{onlıq ы jadta tutamыз. 1 birlikti 7 ge көбейtemiz} \\ \text{— 7 onlıq voladı. Birliklerdi көбейtkende kelip} \\ \text{şyqqan 5 onlıq penen 7 onlıq ы qosamыз — 12 onlıq voladı,} \\ \text{vunь сызқ астына 6 sıfırnan şepterek ызамыз.}$$

Ізıp көбейtilyv birliklerdin көбейtilyvinen vaslanadı.

343. 75 ti 6 qa көбейtejik:

$$\begin{array}{r} \times 75 \\ 6 \\ \hline 450 \end{array} \quad \begin{array}{l} \text{5 birlikti 6 qa көбейtkenimizde 30 voladı, jama-} \\ \text{sa 3 onlıq һәм 0 birlik voladı. 0 di сызқтың} \\ \text{астына ızıp, 3 onlıq ы jadta tutamыз. 7 onlıq ы} \\ \text{6 qa көбейtemiz — 42 onlıq voladı, al ol birlikler,} \\ \text{di көбейtkennen qalqan 3 onlıq penen 45 onlıq voladı-} \\ \text{onь 0 den şepterek ызамыз.}$$

344. Мыsallardь kevilden şeşinler:

$41 \times 3 =$	$34 \times 4 =$	$45 \times 4 =$	$65 \times 7 =$
$62 \times 4 =$	$17 \times 5 =$	$35 \times 8 =$	$42 \times 9 =$
$26 \times 2 =$	$23 \times 6 =$	$51 \times 9 =$	$25 \times 6 =$
$44 \times 3 =$	$63 \times 5 =$	$52 \times 6 =$	$31 \times 8 =$

345. Мыsallardь şeşinler:

$83 \times 9 =$	$28 \times 4 =$	$96 \times 8 =$	$67 \times 8 =$
$49 \times 7 =$	$85 \times 6 =$	$43 \times 7 =$	$86 \times 9 =$
$36 \times 9 =$	$95 \times 8 =$	$58 \times 9 =$	$78 \times 7 =$
$48 \times 8 =$	$69 \times 9 =$	$72 \times 7 =$	$69 \times 8 =$

346. Равошь saqlыq kassasьna aj sajnь 36 manattan salыp turdь. Ol 8 aj işinde qanşa aqsь saldь?

347. Pojez saatьnda 35 km ырıp otedi. Ol 9 saat işinde qanşa otti?

348. Birinşi kynde sovхозda 16 traktor islep edi, ekinşi kynde olar 4 ese artыqraq boldь. Ekinşi kynde qanşa traktor isledi?

349. Skorıj pojez saatında 54 *km* çyredi de, samolet onnan 6 ese artıqraq uşadı. Samolet saatında qanşa kilometr uşadı?

350. Poez saatında 46 *km* tezlik penen 7 saat çyrđi, al segizinşı saatta ol 25 *km* çyrđi. Poez varlıqı qanşa kilometr çyrđi?

351. Ravoş hajal 7 aj işinde saqlıq kassasına ajında 35 manattan aqşa salıp çyrip, kejin 175 manat aldı. Onı saqlıq kassasında qanşa aqşas qaldı?

352. Ravoş 160 manatlıq zaemge çazyldı. Ol 8 aj işinde 16 manattan taledi. Ol taqı da qanşa aqşa teler?

353. Sementli voşkanı avırlıqı 123 *kg*. 3 voşkanı avırlıqı qanşa volar? 4 voşkanı-şe?

$$\begin{array}{r} \times 123 \\ 3 \\ \hline 369 \text{ (kg)} \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \times 123 \\ 4 \\ \hline 492 \text{ (kg)} \end{array}$$

354. Mırsallardı şeşinler:

$234 \times 3 =$	$352 \times 5 =$	$325 \times 8 =$	$354 \times 6 =$
$347 \times 2 =$	$265 \times 4 =$	$436 \times 9 =$	$875 \times 8 =$
$324 \times 3 =$	$938 \times 7 =$	$659 \times 6 =$	$726 \times 9 =$

355. Kolxozqa kirmesten vurıp diyxannı çyllıq doxodı 368 manat edi. Kolxozda onı doxodı 4 ese arttı. Kolxozda onı çyllıq doxodı qanşa voldı.

356. Samolet saatında 187 *km* tezlik penen 5 saat hem saatında 195 *km* tezlik penen 3 saat uştı. Ol varlıqı qanşa kilometr uştı?

357. Mırsallardı şeşinler:

$365 \times 9 =$	$569 \times 7 =$	$627 \times 5 =$	$675 \times 8 =$
$876 \times 8 =$	$487 \times 8 =$	$842 \times 9 =$	$325 \times 6 =$
$725 \times 8 =$	$952 \times 5 =$	$687 \times 6 =$	$485 \times 7 =$

358. Mırsallardı şeşinler:

$4136 \times 2 =$	$7375 \times 5 =$	$9375 \times 8 =$	$8459 \times 8 =$
$5729 \times 3 =$	$6918 \times 6 =$	$8291 \times 9 =$	$7963 \times 9 =$
$7386 \times 4 =$	$1769 \times 7 =$	$3178 \times 7 =$	$4395 \times 8 =$
$9517 \times 6 =$	$5372 \times 9 =$	$9467 \times 6 =$	$6149 \times 9 =$

359. Kitapxana üçün 265 manattan 8 şkaf həm 56 manattan 6 stol satıp alındı. Qanşa aqşa tələndi?

360. Tigyvşi masterskojqa 46 m den 8 top şıt həm 45 m den 7 top şıt alıp kelindi. Barlıq qanşa metr şıt alıp kelindi?

361. Sovxoz 2876 manattan 8 traktor həm 875 manattan 4 molotilka satıp aldı. Satıp alınan vaqıtta 9500 manat tələndi. Taq da qanşa təlevi kerek?

Kəbejtilyvşinin aqrındaq həm ortasındaq neller.

362. Zavodta sement qarşyqqa 140 kg nan salınadı. Sementli uş qarşyqtın avırlıq qanşa?

Kəbejtilyvşide birliktin ornında O tur, demək,
 $\times \frac{140}{3}$ bul san 14 onlıqtan quralan. 14 onlıqtı 3 ke
 $\frac{420 (kg)}{}$ kəbejtemiz, sol severli kəbejtyvşi 3 ti kəbejtilyvşini
 onlıqlar sıfırnıñ astına çazamız. Kəbej-
 mede 42 onlıq, jamasa 420 birlik voladı. Demək, əgerde
 kəbejtilyvşi nəl menen pitse, bul nəl kəbejtilmejdı, onlıqlardan
 sanı kəbejtilyvden kelip şyqqan kəbejmenin on tərəpine
 çazıladı.

363. Brigada ajnda 1700 çup etik tigip şyqaradı. O
 jarım çylda qanşa etik tiger?

Kəbejtilyvşinin aqrında eki nəl tur. Bul
 $\times \frac{1700}{6}$ nellerdi kəbejtvejmiz, həm kəbejtyvşi 6 nı
 $\frac{10200 (\text{çup})}{}$ kəbejtilyvşinin çyzlikleri sıfırnıñ (7) astına
 çazamız, 17 çyzlikti 6 qa kəbejtemiz de, ke-
 lip şyqqan çyzlikler sanıñ (102) on tərəpine 2 nəl çaza-
 mız. Şeşilyvdi dəpterge çazıp alnılar.

364. Fabrika ajnda 16000 m mavet islep şyqaradı. Ol
 8 aj işinde qanşa metr isler?

$\times \frac{16000}{8}$ 16 mñ dı 8 ge kəbejtemiz. 128 mñlıq,
 $\frac{128000 (m)}{}$ jamasa 128000 kelip şyqadı.

Kəbejtilyvşinin aqırında turuvş neller kəbejtil-mejdi — kəbejmenin on tərəpine kəşirip çazıladı.

365. Məsallardə kevildən şeşinler:

$40 \times 2 =$	$50 \times 5 =$	$70 \times 6 =$	$90 \times 8 =$
$60 \times 3 =$	$80 \times 6 =$	$60 \times 7 =$	$80 \times 7 =$
$70 \times 4 =$	$40 \times 8 =$	$30 \times 9 =$	$60 \times 9 =$
$90 \times 4 =$	$60 \times 7 =$	$90 \times 8 =$	$90 \times 9 =$

366. Məsallardə şeşinler:

$370 \times 5 =$	$2700 \times 6 =$	$19000 \times 7 =$
$560 \times 8 =$	$3900 \times 8 =$	$28000 \times 4 =$
$390 \times 9 =$	$8400 \times 7 =$	$35000 \times 8 =$
$960 \times 5 =$	$6500 \times 8 =$	$67000 \times 9 =$

367. Zavod ajında 160 stanok islep şəqaradı. Ol jarm çıl işinde qanşa stanok islep şəqarar?

368. Bir brigada kynde 200 qarşəq, ekinşisi 140 qarşəq kartof çjnadı. Ekinşi brigadaqa qaraqanda, birinşi brigada 5 kyn işinde qanşa qarşəq artəqraq çjnadı?

369. Ravoş 5 aj işinde ajında 250 manattan islep çyrip, altınş aj işinde 275 manat islep tapty. Ravoş 6 aj işinde qanşa islep tapty?

370. Bir ylken nasos 5 saat isledi de, 6 kişkenesinin hər qajsəş 7 saattan isledi. Ylken nasos saatında 2700 l (litr) suv, al kişkenesi 1850 l suv təkty. Nasoslardə varlıq qanşa suv təkty?

371. Kolxoz 9 plug, 6 tırma həm 4 sejalka satyp aldı. Plug 550 manat, tırma 450 manat həm sejalka 700 manat turadı. Maşinalardə varlıq qanşa turadı?

372. 1 m mavetəny toqyp şəqaruv uşyn 403 gr (gram) ijrigen çip gerek. 3 m mavetəny toquvqa qanşa gram çip gerek? 4 m-şə?

403 3 birlikti 3 ke kəbejtemiz, 9 birlik voladı.
 $\times 3$ Kəbejmede birliktin ornyna 9 dş qojamyz. 0 on-
 1209 (m) lıqty 3 ke kəbejtemiz, 0 onlıq voladı. Kəbejmede
 onlıqtın ornyna 0 qojamyz. 4 çyzlikti 3 ke kəbejtemiz,
 12 onlıq, jamasa 2 çyzlik həm 1 mñlıq voladı. Kəbejmede

çyzlyktin ornyna 2 qojamyz da, mynlyqtn ornyna 1 di qojamyz.

403 3 birlikti 4 ke көbejtemiz, 12 birlik, jamasa
 $\times 4$ 2 birlik hem 1 onlyq volady. Kөbejmede birliktin
 1612 (m) ornyna 2 qojamyzda, al 1 onlyqtı jadda tutamyz.
 0 onlyqtı 4 ke көbejtemiz; 0 onlyq volady. Birliklerdi көbej-
 kenimizde kelip шыqqan 1 onlyqtı көbejmedegi onlyqlardyń
 ornyna qojamyz. 4 çyzlykti 4 ke көbejtemiz, 16 çyzlyk volady,
 onь көbejmege çazamyz. Şeşilyvdi dәpterге çazyр алыңлар.

373. 0 di 4 ke көbejtinler. Qanşa volar?

374. 0 di 9 qa көbejtinler. Qanşa volar?

375. Mysallardy kevilden şeşinler:

$$\begin{array}{cccc} 203 \times 2 & 405 \times 2 & 308 \times 5 & 407 \times 8 \\ 304 \times 2 & 207 \times 4 & 209 \times 6 & 709 \times 9 \end{array}$$

376. Mysallardy şeşinler:

$$\begin{array}{cccc} 604 \times 3 = & 608 \times 9 = & 2080 \times 7 = & 4050 \times 6 = \\ 705 \times 7 = & 3060 \times 4 = & 9070 \times 6 = & 5080 \times 5 = \\ 809 \times 4 = & 6090 \times 5 = & 7040 \times 3 = & 6040 \times 8 = \\ 907 \times 5 = & 8050 \times 8 = & 5070 \times 7 = & 9050 \times 9 = \\ 506 \times 8 = & 7906 \times 9 = & 3060 \times 9 = & 6980 \times 7 = \end{array}$$

377. Brigada kynde 480 m mavety islep шыqarady. Ol 6 kyn işinde qanşa mavety islep шыqarar?

378. Fabrika kynde 1800 çup erkek ajaq kijimlerin islep шыqarady da, al hajal ajaq kijimlerin 350 çup artыqraq islep шыqarady. Fabrika 8 kynde qanşa hajal ajaq kijimlerin islep шыqarady?

379. Çyl işinde 7 aj 31 kynnen, 4 aj 30 kynnen hem 1 aj 28 kyn. Çylda qanşa kyn var?

380. Samolet 3800 km uşыр ötyvge tijis edi. Ol saatta 406 km tezlik penen 7 saat uştı. Oqan taqı da qanşa kilo- metr uşыр ötyvge qaldı.

381. Kolxozda çyl işinde 8 сыыр 2600 litrden, 9 сыыр 1950 litrden syt beredi. Çyl işinde сыырдың барлығы qanşa syt beredi?

382. Мьсallарды şeşinler:

$1403 \times 8 =$	$2700 \times 9 =$	$3007 \times 8 =$
$2356 \times 9 =$	$5496 \times 8 =$	$3476 \times 7 =$
$3687 \times 5 =$	$3567 \times 9 =$	$8976 \times 6 =$
$2608 \times 6 =$	$8009 \times 7 =$	$6205 \times 9 =$
$37800 \times 9 =$	$13004 \times 8 =$	$8040 \times 6 =$

BIRTAŇBALЬ SANOŇA BÖLYV.

EkitaŇbalь sandь birtaŇbalь sanoŇa kevilden bölyv.

383. 3 ravoşьnyң ortasynda 24 m şyttь birdej etip bölyv kerek. Hər qajsьsь neşe metr şyttan alar?

Məseleni şeşyv uşьn, 3 ke көbejtilgende 24 volatuqьn sandь tavuv kerek. Bundaj san 8, öjtkeni $8 \times 3 = 24$.

Uşь məseleni şeşyv uşьn qollanьlatuqьn əmeli, bölyv əmeli dep ataladь.

Bölyv əmeli vьlaj çazьladь: $24:3=8$. Hərqajsьsь 8 m şyttan aladь.

Bölinetuqьn sanьmьz (24) **völinyvşь** dep ataladь. Qaj san-qa bölinse, məselen (3), sol san **bölyvşь** dep ataladь. Bölyv-diң nətişesinde kelip şьqqan san (8) **völinbe** dep ataladь.

384. Ravoşь 7 kynde 63 manat islep taptь. Ol bir kynde qanşa aqşa islep taptь?

Şeşilyvi: $63:7=9$ (manat).

385. Bölinetuqьn san qalaj ataladь?

386. Böletuqьn san qalaj ataladь?

387. Bölyvden soң kelip şьqqan san qalaj ataladь?

388. Мьсallарды kevilden şeşinler:

$10:2=$	$12:3=$	$16:2=$	$24:4=$	$27:3=$
$12:2=$	$12:6=$	$16:4=$	$24:8=$	$27:9=$
$12:4=$	$15:3=$	$18:2=$	$36:4=$	$21:7=$

389. Məsallardə kevidən şeşinlər:

30:5=	48:6=	72:8=	35:7=	63:9=
30:6=	48:8=	72:9=	72:9=	56:7=
32:4=	63:7=	36:6=	36:4=	64:8=
32:8=	63:9=	64:8=	56:8=	35:5=
45:5=	56:8=	49:7=	81:9=	40:8=
45:9=	56:7=	81:9=	48:6=	63:7=

390. 8 karandaşqa 48 tijin tələndi. 1 karandaş qanşa turadı?

391. 6 birdej kitaplar 24 manat turadı. 1 kitab qanşa turadı?

392. Bir brigadada 24 kisi var, al ekinşisində 4 ese kemirek. Ekinşi brigadada qanşa kisi var?

393. San 6 ese azajtılsın uşn, qandaj əməldi oğnlav kerek?

394. San 6 ese arttırılsın uşn, qandaj əməldi oğnlav kerek?

395. Eki on tijində (20 tijin) neşe ves tijin var?

396. 28 de neşe ese 4 var ekenin bilyv uşn, qandaj əməldi oğnlav kerek?

397. 8 qarşyq kartof tigilip, onnan 72 qarşyq kartof çyjnaldy. Tigilgenine qaraqanda, qanşa ese artyqraq çyjnaldy?

398. Kisi saatnda 6 km çyredi. Poez 42 km çyredi. Kisiden pojez qanşa ese artyqraq çyredi?

399. 4 ten 36 nıñ qanşa ese artyq ekenin bilyv uşn, qandaj əməldi oğnlav kerek? 32 den 8 diñ qanşa ese kem ekenin bilyv uşn-şe?

400. 36 nıñ 4 ten qanşa ese artyq ekenin, 8 den 32 niñ qanşa ese kem ekenin bilyv uşn, qandaj əməldi oğnlav kerek?

401. 6 sylgi həm 1 çup işkijimler uşn 66 manat tələndi. İşkijimler 24 manat turadı. 1 sylgi qanşa turadı?

402. 8 arbaqa 72 qarşyq un salıp çiberyvge voladı. Hər bir qarşyq unnyñ avyrlıqy 80 kg. Əgerde un arbalardyn hərqujsıysına birdej salınsa, hər arbada qanşa kilogramnan voladı?

403. 8 pero həm 6 karandaş uşn 72 tijin tələndi. Əgerde karandaş 8 tijin tursa, 1 pero qanşa turar?

Kəbejtyvdi həm vəlyvdi tekseryv.

404. Məsallardə şeşejik:

1) $54:9=6$.

2) $8 \times 4=32$.

Şeşilyvin tekserejik:

1) $6 \times 9=54$.

2) $32:4=8$.

Bəlyvdiñ durs oğınlanğanın tekseryv uşın, vəlinbeni vəlyvşiğe kəbejtyv kerek. Əgerde kəbejtyvdiñ nətişesinde vəlinyvşiğe ten san kelip şьqsa, vəlyvdiñ durs oğınlanğanь voladь.

Kəbejtyvdiñ durs oğınlanğanın tekseryv uşın, kəbejmeni kəbejerlerdiñ brevine vəlyv kerek. Əgerde vəlyvdiñ nətişesinde ekinşi kəbejerге ten san kelip şьqsa, kəbejtyvdiñ durs oğınlanğanь voladь.

405. Məsallardə kevildən şeşinler:

$4 \times 6=$	$8 \times 8=$	$9 \times 9=$	$8 \times 6=$
$24 : 6=$	$64 : 8=$	$81 : 9=$	$48 : 6=$
$24 : 4=$	$9 \times 8=$	$7 \times 6=$	$48 : 8=$
$5 \times 5=$	$72 : 8=$	$45 : 6=$	$7 \times 7=$
$25 : 5=$	$72 : 9=$	$42 : 7=$	$49 : 7=$
$4 \times 9=$	$7 \times 8=$	$9 \times 7=$	$6 \times 9=$
$36 : 9=$	$56 : 7=$	$63 : 9=$	$54 : 9=$
$36 : 4=$	$56 : 8=$	$63 : 7=$	$54 : 6=$

406. Məsallardə şeşinler həm şeşilyvin tekserinler:

$6 \times 7=$	$7 \times 7=$	$8 \times 8=$	$63 : 7=$
$56 : 8=$	$54 : 6=$	$25 : 5=$	$7 \times 6=$
$5 \times 6=$	$7 \times 9=$	$5 \times 9=$	$64 : 8=$
$36 : 4=$	$40 : 5=$	$36 : 6=$	$7 \times 7=$
$48 : 8=$	$8 \times 4=$	$9 \times 9=$	$42 : 7=$
$7 \times 8=$	$28 : 7=$	$73 : 8=$	$8 \times 9=$

407. Məsallardə şeşinler həm şeşilyvin tekserinler:

$36 : 9=$	$9 \times 8=$	$8 \times 5=$	$6 \times 9=$
$6 \times 7=$	$45 : 9=$	$49 : 7=$	$56 : 7=$
$3 \times 9=$	$5 \times 7=$	$18 : 3=$	$42 : 6=$
$72 : 9=$	$32 : 8=$	$24 : 4=$	$63 : 9=$
$9 \times 7=$	$7 \times 5=$	$35 : 7=$	$64 : 8=$
$54 : 9=$	$9 \times 5=$	$30 : 6=$	$45 : 5=$

408. Brigada 36 *ga* (hektar) egyvge tijis edi. Ol birinşi kynde plannıñ tørtten bir ylesin oǵınladı. Brigada birinşi kynde qanşa hektar ekti?

Məseleni şeşyv uşın, 36 нь 4 ke belyv kerek?

$$36:4=9\text{ (ga)}.$$

409. Kolhozş kolхозdan 18 s (senter) vıjdaj aldı. Aloqan vıjdajıñ jarımyñ sattı. Ol qanşa vıjdaj sattı?

410. Qызmetşı hajaldıñ 56 manatı var edi. Ol usı aqşanıñ segizden bir ylesine kaloş satıp aldı. Kaloşlar qanşa turadı?

411. Klasta 24 oquvş var. Oquvşlardıñ yşten bir ylesi erkekler. Klasta qanşa erkek var?

Uştañbalı sandı birtañbalı sanıqa kevilden belyv.

412. Mektepke hər kitapqa 4 manattan telinep, 848 manatqa kitap satıp alındı. Qanşa kitap satıp alındı?

$\begin{array}{r} 848 \overline{) 4} \\ 8 \overline{) 212} \text{ (kitap)} \\ \underline{4} \\ 4 \\ \underline{4} \\ 8 \\ \underline{8} \\ 8 \\ \underline{8} \\ 0 \end{array}$	Әдеп 8 ңызликті 4 ке бөлеміз—бөлінбеде 2 ңызлик voladı. Bunnan соң 4 onлық 4 ке бөлеміз—бөлінбеде 1 onлық voladı. Aқығында, 8 birликті 4 ке бөлеміз—бөлінбеде 2 birlik voladı. Бөлінбеде барлық 212 voladı.
---	--

413. Mысалларды kevilden şeşinler:

369:3=	448:4=	396:3=	963:8=
284:2=	999:3=	666:6=	777:7=
639:3=	846:2=	682:2=	884:4=
484:4=	555:5=	888:4=	693:3=

Qaldıqlı belyv.

414. Әгерде atqa hər kynde 8 *kg*-nan sullı berilip tursa, 51 *kg* sullı qanşa kynge çeter?

51 di 8 ge бөлеміз. Kөbejtyv kestesinde 8 ge көbejtilgende 51 kelip шығатуғын сан чоқ. 8 ge көbejtilgende 51

ge çuvьqlav san kelip şьqatuqundaj sandь izlejmis. Bundaj san: 6 həm 7 sanlarь. 6 8 ge көbejtilgende 48 voladь; 7 8 ge көbejtilgende 56 voladь.

Sullь 7 kynge çetpejdi. Sullь 6 kynge çetedi. Braq 6 kynde tek 48 *kg* şьqьn etiledi. Sullь artьp qaladь. Qaldьqtьn qanşelli ekenin bilyv uşьn, 51 *kg*-nan 48 di aluv kerek.

Məselenin çazьp şeşilyvi ылаj ornastьrьladь:

$$\begin{array}{r} 51 \overline{) 8} \\ 48 \quad 6 \text{ } kg \\ \hline 3 \text{ — qaldьq} \end{array}$$

Qaldьq hər vaqьtta da ыelyvşiden kem boluvqqa tijis.

Tekseryv: Tajjarlanqan sullьdan 6 kyn işinde 8 *kg*-nan berildi. Əgerde 3 *kg* qalsa, qanşa sullь tajjarlanqan voladь?

$$8 \times 6 = 48 \text{ } kg \text{ verilgen;}$$

$$48 + 3 = 51 \text{ } kg \text{ tajjarlanqan.}$$

Qaldьqlь ыelyvdin durs orьnlanqanьn tekseryv uşьn, ыelinьeni ыelyvşige көbejtip həm kelip şьqqan көbejmege qaldьqtь qosuv kerek. Əgerde kelip şьqqan san ыelinьvşige ten bolsa, ыelyvdin durs orьnlanqanь voladь.

415. Mьsallardь şeşip, şeşilyvin tekserinler:

37:7 =	28:3 =	53:7 =	33:4 =
86:9 =	58:6 =	25:4 =	80:9 =
38:5 =	89:8 =	68:8 =	37:6 =
43:6 =	62:9 =	53:9 =	75:8 =

416. Qandaj sandь 7 ge ыelgende, ыelinьe 8 həm qaldьq 4 voladь?

417. Qandaj sandь 8 ge ыelgende, ыelinьe 5 həm qaldьq 3 voladь?

418. Bir topta 33 *m* tavar var. Əgerde bir көjlekke 5 *m* tavar kerek bolsa, bir toptan qanşa көjlek tigyvge voladь?

419. Əgerde atqa kyn sajьn 4 *kg* pişen berilse, 30 *kg* pişen neşe kynge çeter?

420. Равоşь 5 kyn işinde 65 manat islep tapть. Ol hər kynde qanşa manattan islep tapть?

Şeşilyvi: $65:5=50:5+15:5=10+3=13$ (manat).

65 ti 5 ke bəlyv uşn, 50 di 5 ke həm 15 ti 5 ke bəlip, bəlinbelerdi qossa boladı.

421. Məsallardə kevildən şeşinler:

60:2=	28:2=	68:2=	55:5=	84:6
90:3=	36:3=	56:2=	75:5=	84:7
80:4=	42:2=	45:3=	56:4=	96:6
50:2=	84:4=	64:4=	72:6=	96:8

422. Pojez 2 saatta 78 km çyrdi. Poez saatında qanşa kilometrden çyrdi?

423. 3 stakanqa 72 tijin tölendi. Bir stakan qanşa turadı?

424. Kitaptın 85 beti var. Oquvş kitaptın besten birin oqadı. Ol neşe bet oqır şqıt?

425. Toquvş plan vojnşa kynde 98 m mavet islep şqaruvqa tijis. Ol birinşi saat işinde çetiden bir ylesin islep şqardı. Ol birinşi saat işinde qanşa mavet islep şqardı?

Birtanvalı sanqa çazır bəlyv.

426. Uj basqaruvşs banktan 735 manat qarız aldı, ol vup 5 aj işinde tölöp boldı. Hər ajda neşe manattan tölendi?

$\begin{array}{r} 735 \\ - 5 \\ \hline 730 \\ - 5 \\ \hline 725 \\ - 23 \\ \hline 702 \\ - 20 \\ \hline 682 \\ - 35 \\ \hline 647 \\ - 35 \\ \hline 612 \\ - 0 \end{array}$	7 çyzlikti 5 ke bəlemiz, bəlinbe 1 çyzlik həm qaldıq 2 çyzlik boladı. 2 çyzlikti onıqlarqa majdalajmız da, olarqa bəlinyvşiniñ 3 onıqıñ qosamız. 23 onıqtı 5 ke bəlemiz, bəlinbe 4 onıq həm qaldıq 3 onıq boladı. 3 onıqtı birliklerge majdalajmız da, olarqa bəlinyvşiniñ 5 birliğin qosamız. 35 birlikti 5 ke bəlemiz, bəlinbe 7 birlik boladı.
---	--

Şeşilyvin dəpterge çazır alınlar.

427. Toquvş 6 stonokta islep smenada 138 m mavet şqaradı. Smenada 1 stonok qanşa metr mavet islep şqaradı?

$\begin{array}{r} 138 \\ - 12 \\ \hline 126 \\ - 18 \\ \hline 108 \\ - 18 \\ \hline 90 \\ - 0 \end{array}$	1 çyzlikti 6 qa bəlgen vaqıtta, bəlinbede 23(m) çyzlik bolmajdı. 1 çyzlikti onıqlarqa majdalap, bəlyvdi davam ettiremiz.
--	---

Bəlyvdin dursıqıñ köbejtyv menen tekserinler.

428. Məsallardə şəşinler:

468:4=	678:6=	755:5=	728:4=
972:3=	791:7=	786:6=	849:3=
595:5=	492:4=	968:8=	966:6=
784:7=	856:4=	917:7=	847:7=

429. Məsallardə şəşinler:

279:3=	426:6=	736:8=	456:6=
355:5=	639:9=	774:9=	584:8=
728:8=	497:7=	483:7=	672:7=
328:4=	328:8=	385:5=	486:9=

430. Məsallardə şəşinler:

540:4=	868:7=	912:8=	959:7=
675:5=	708:3=	846:9=	882:6=
861:7=	976:4=	945:7=	944:8=
774:6=	816:6=	864:6=	712:4=

431. Məsallardə şəşinler:

1918:7=	2023:7=	5432:8=	4389:7=
1845:5=	2754:6=	3483:9=	5256:8=
2136:8=	3661:7=	4844:7=	8847:9=

432. Brigada 7 saat işinde 3836 m rezin islep şoqardə. Brigada ortaşa esep penen saatında neşe metr rezin islep-şoqaradə?

433. Əgerde bir dəpterge 4 tabaq qaqazdan keste, 248 tabaq qaqazdan qanşa dəpter islevge voladə?

434. 9 kg ças geşirden 1 kg keptirilgen geşir voladə. 585 kg geşirden qanşa kilogram kepken geşir voladə?

435. Çıldың bas mähəlinde rajonda 2052 savatsızlar bar edi. Çıldың aqırında savatsızlardың сань 6 ese kemidi. Çıldың aqırında savatsızlar qanşa völdə?

436. Aqaştь maşına menen keskende 140 aqaş kesyvge voladə, al qol menen keskende 5 ese kemirek kesiledi. Sme-nada qol menen qanşa aqaş kesyvge voladə?

437. Eki ravoşь islegen çumьslarь uşьn 14 manat aldь. Brevi 3 saat, ekinşisi 4 saat isledi. Hər qajsь qanşa manattan aladə?

Şeşilyvi: ekevi $3+7$ (saat) isledi; olar bir saat uşın $14:7=2$ (manat) aldı; birinşi ravoş 3 saat isledi, ol $2 \times 3=6$ (manat) aladı; ekinşi ravoş 4 saat isledi, ol $2 \times 4=8$ (manat) aladı.

Şeşilyvi ылај қазылады:

- 1) $3+4=7$ (saat)
- 2) $14:7=2$ (manat)
- 3) $2 \times 3=6$ (manat)
- 4) $2 \times 4=8$ (manat)

Tekseryv: $6+8=14$ (manat)

438. Eki ravoş islegen çumьslarь uşın 7 m. 68 t. aldı. Əgerde brevi 5 saat, ekinşisi 3 saat islese, hər qajsьsь qanşa aqşa aladı?

439. Eki ravoş islegen çumьslarь uşın 72 manat aldı. Birinşisi 6 kyn, ekinşisi 3 kyn isledi. Hər qajsьsь qanşa aqşa aluvqa tijis?

440. Bir çajda 3 yj turadı. Birinşi yjişinde 4 kisi, ekinşisinde 2 kisi həm yşinşisinde 3 kisi var. Barlıq kisiden suvqa 7 m. 47 t. telenyvge tijis. Hər yjişi qanşadan tеlejdi?

441. Uş qьzmetşі hajal 104 көjlek tikti. Birinşisi kыnde 2 көjlek, ekinşisi həm yşinşisi 3 көjlekten tige aladı. Əgerde olar bir vaqıttıñ işinde tikken bolса, hər qajsьsь neşe көjlekten tikken?

Bəlinbede nəller kelgende bəlyv.

442. 3 oram çip 609 g. 1 oram çiptiñ avьrlыqь qanşa?
 $\begin{array}{r} 609 | 3 \\ \underline{6} \\ 6 \end{array}$ 6 çyzlikti 3 ke bəlgende bəlinbede 2 çyzlik
 $\begin{array}{r} \underline{6} \\ 203(g) \end{array}$ voladı. Qaldыq çyzlik çoq. Bəlinyvşide on-
 $\begin{array}{r} \underline{9} \\ \underline{9} \\ 0 \end{array}$ ыqlardың ornында nəl tur. Bəlinbede onlıq-
 ың ornына nəl qoјamьz. 9 birlikti 3 ke bə-
 lemiz. Bəlinbede 3 birlik boldь.

Bəlyvdin durs ornланoqanьn тексеринлер: $203 \times 3 =$ Əgerde bəlinbede onlıqтың ornына nəl qoјылмаoqan bolса, bəlyv durs ornланar ma edi? Tekseryv uşın 23 ti 3 ke көbeјtinler.

443. Samolet 7 saat işinde 2128 *km* uşť. Ol saatnda qanşa kilometrden uşť?

$\begin{array}{r} 2128 \overline{) 7} \\ \underline{21} \\ 28 \\ \underline{28} \\ 0 \end{array}$	2 mьnьqť 7 ge vьlgende vьlinbede mьnьqť 21 304 (<i>km</i>) ьq volmajď, 21 цьlikť 7 ge vьlemiz, vьlinbede 3 цьzlik voladь. Qaldьq цьzlik цьq, 2 onьqť 7 ge vьlgende vьlinbede onьqť volmajď. Bьlinbede onьqťn ornьna nєl qojamьz. Eki onьqť birliklerge majdalap, olarqа 8 birlikť qosamьz. 28 birlikť 7 ge vьlemiz. Bьlinbede 4 birlik voladь.
--	---

Belyvdin dursьlьqьn kьvєjtyv menen tekserinler $304 \times 7 =$

444. Mьsallardь kevilden űєşinler:

$408:2=$	$609:3=$	$408:4=$	$1206:6=$
$604:2=$	$903:3=$	$804:4=$	$1407:7=$
$805:2=$	$909:3=$	$505:5=$	$1608:8=$

445. Mьsallardь űєşinler:

$832:4=$	$3549:7=$	$5463:9=$	$4224:6=$
$954:9=$	$3264:8=$	$8172:9=$	$4221:7=$
$636:6=$	$3648:6=$	$4854:6=$	$3563:9=$
$924:3=$	$3624:4=$	$6372:9=$	$6432:8=$

446. Mьsallardь űєşinler:

$8408:2=$	$8096:8=$	$8006:2=$	$14049:7=$
$6081:3=$	$9107:7=$	$4028:4=$	$36072:9=$
$5406:6=$	$9036:9=$	$5035:5=$	$64056:8=$

447. Bьlinyvűi 2515 ge ten, vьlyvűi 5 ge ten. Bьlinve qanşa?

448. Bьlinyvűi 4872 ge ten, vьlyvűi 8 ge ten. Bьlinve qanşa?

449. 3 *kg* unnan 4 *kg* nan voladь. 912 *kg* unnan qanşa nan voladь?

450. 8 *kg* nan pisirilyv uűьn 6 *kg* un kerek. 1632 *kg* nan pisirilyv uűьn qanşa kilogram un kerek?

451. 5 m. 50 tijinan tєlenip 89 m. 20 tijinqа 6 sylgi hєm 4 prostina satьp alьndь. Prostina qanşa turadь?

452. Samolet 12 saat işinde 3531 *km* uűьp єtyvge tijis edi. Ol birinűi 5 saat işinde saatnda 275 *km* den uűť. Ol qalqan vaqť işinde saatnda neűє kilometrden uűuvqа tijis?

453. 8 kisinin brigadası bir onkynlikte 1680 manatlıq nərsə isledi. Rəvəşyların hərqajsı qanşa aqşa aluvqa tijis?

$\begin{array}{r} 1680 \overline{) 16} \\ \underline{16} \\ 8 \\ \underline{8} \\ 0 \end{array}$	$\begin{array}{r} 16 \text{ cızlikti } 8 \text{ ge bəlgende bəlınbede } \\ 2 \text{ cızlik voladı. } 8 \text{ onlıqtı } 8 \text{ ge bəlgende } \\ \text{bəlınbede } 1 \text{ onlıq voladı. } 8 \text{ birlikti } 8 \text{ ge } \\ \text{bəlgende qaldıq qalmajdı. Bəlınıvşıde } \\ \text{birliklerdin ornında nəl tur. Bəlınbede } \\ \text{birliktin ornına da nəl qojamız. Bəlınbe de } 210 \text{ voladı.} \end{array}$
---	--

Əgerde bəlınbede birliktin ornına nəl qojmasaq, bəlyv durs ornlanar ma edi?

Çıvayın kəbejtyv menen tekserinler: $210 \times 8 =$
 $21 \times 8 =$

454. 5 sejalka uşın 3500 manat tölendi. Bir sejalka qanşa turadı?

$\begin{array}{r} 3500 \overline{) 35} \\ \underline{35} \\ 0 \end{array}$	$\begin{array}{r} 35 \text{ cızlikti } 5 \text{ ke bəlgende bəlınbede } 7 \\ 700(\text{manat}) \text{ cızlik voladı. Qaldıq } \text{çoq. Bylınyvşıde on-} \\ \text{lıqların həm cızliklerdin ornında nəller} \\ \text{tur. Bəlınbede de onlıqların həm birliklerdin ornına nəller-} \\ \text{di qojamız.} \end{array}$
---	--

Əgerde bəlınbenin aqşına nəllərdi qojmasaq, bəlyv durs ornlanar ma edi? Tekserinler: $7 \times 5 =$

455. Məsallardı şeşinler:

$1640:4=$	$4500:3=$	$48000:6=$	$10200:6=$
$1200:6=$	$8100:9=$	$81000:9=$	$212800:7=$
$4590:9=$	$6000:5=$	$64000:8=$	$253000:5=$
$5600:7=$	$12800:8=$	$201500:5=$	$720360:9=$
$7850:5=$	$60420:6=$	$73570:7=$	$324080:8=$

456. Brigada 7 saat işinde 1823 m mavet işlep şıqardı. Brigada bir saat işinde qanşa mavet işlep şıqaradı?

$\begin{array}{r} 1823 \overline{) 14} \\ \underline{14} \\ 42 \\ \underline{42} \\ 3 \end{array}$	$\begin{array}{r} 18 \text{ cızlikti } 7 \text{ bəlgende bəlınbede } 2 \text{ cız-} \\ \text{lik həm qaldıqta } 4 \text{ cızlik voladı. } 4 \text{ cızlikti } \\ \text{onlıqlarqa majdalap, olarqa } 2 \text{ onlıqtı qosa-} \\ \text{mız. } 42 \text{ onlıqtı bəlgende bəlınbede } 6 \text{ onlıq} \\ \text{voladı. Qaldıq } \text{çoq. } 3 \text{ birlikti } 7 \text{ ge bəlemiz.} \\ 3 \text{ sanı } 7 \text{ den az volqan severli, bəlınbede birlik volmajdı.} \\ \text{Birliktin ornına nəl qojamız. Qaldıqta } 3 \text{ voladı.} \end{array}$
---	--

457. Məsallardə şəşinlər, bəlinbelerin həm qaldıqların kərsətinlər:

$$\begin{array}{llll} 2382:7 = & 1043:4 = & 52003:8 = & 32902:7 = \\ 3364:6 = & 5203:8 = & 43207:9 = & 55203:8 = \\ 4902:5 = & 2352:5 = & 21421:7 = & 60754:9 = \\ 8015:9 = & 5343:6 = & 30483:6 = & 29881:6 = \end{array}$$

458. Məsallardə şəşinlər, bəlinbelerin həm qaldıqların kərsətinlər:

$$\begin{array}{llll} 14565:7 = & 56726:8 = & 72638:9 = & 48503:5 = \\ 43269:9 = & 48544:6 = & 48305:7 = & 54728:9 = \\ 36283:4 = & 81072:9 = & 62407:8 = & 78406:8 = \end{array}$$

459. 5 stanoktə majlavoqa kynde 350 g maj ketedi. Bir stanokqa ortaşa qanşa maj ketedi?

460. Tərt molotilka menen bir kyn işinde 6021 bav tyjeklendi. 1 molotilka ortaşa qanşa bav tyjekledi?

461. 7 avtomobil motorınyñ avırlyqy 5252 kg. Bir mator-dıñ avırlyqy qanşa?

462. At çyk penen 6 saat işinde 19202 m çyrđı. At bir saatta ortaşa neşe metr çyredi?

463. Mektepte 4070 dəpťer var. Əgerde oquvşylarqa 8 dəpťerden verilse, qanşa oquvşyqa çeter edi?

464. 9 traktor həm 8 sejalka uşyn 30355 manat tölendi. Traktor 2875 manat turadı. Sejalka qanşa turadı?

465. 6 m mavetə həm 8 m satin uşyn 180 manat tölendi. Satinnıñ metri 4 m. 80 t. Mavetėnyñ metri qanşa turadı?

466. Bir brigada 7 kynde 2660 manatlyq nərsə islep şyqardı. Ekinşi brigada 8 kynde 2004 m. 80 t. nərsə islep şyqardı. Birinşi brigada kynde qanşa ese artyq islejdı?

467. Məsallardə şəşinlər, bəlinbelerdi həm qaldıqlardə kərsətinlər:

$$\begin{array}{llll} 82504:7 = & 43036:4 = & 38900:9 = & 52082:7 = \\ 90786:9 = & 90524:6 = & 62790:7 = & 60300:9 = \\ 39042:8 = & 72009:9 = & 47560:4 = & 70806:6 = \\ 64300:6 = & 73000:8 = & 56003:8 = & 54405:8 = \\ 56407:8 = & 20147:5 = & 91278:9 = & 87400:9 = \end{array}$$

468. Birinşi kyn işinde 624 bav, ekinşi kynde 865 bav, yşinşi kynde 983 bav həm tørtinşi kynde 860 bav tasıldı. 1 kynde ortaşa qanşa bav tasıldı?

Kersetyv. Ədəp 4 kyn işinde qanşa tasıloqanyn bilimiz: $624 + 865 + 983 + 860 = 3332$ (bav). Bir kyn işinde ortaşa qanşa bav tasıloqanyn bilyv uşyn, 3332 ni 4 ke belyv kerek.

469. Ravoş saqlıq kassasyna birinşi ajda 38 manat, ekinşisinde 45 m., yşinşisinde 37 m. həm tørtinşisinde 48 manat saldı. Ravoş bir ajda ortaşa qanşa manat salıqan?

470. Brigada bir kyn işinde 358 manatlıq, ekinşisinde 374 m., yşinşisinde 402 m., tørtinşisinde 395 m. həm besinşi kynde 416 manatlıq nərse islep şoıardı. Brigada bir kyn işinde ortaşa qanşa manatlıq nərse islep şoıardı?

471. Ravoş bir kyn işinde 7 m. 50 t., ekinşisinde 8 m. 20 t., yşinşisinde 6 m. 85 t., tørtinşisinde 7 m. 75 t. həm besinşi kynde 8 manat islep tapdı. Ravoş bir kyn işinde ortaşa qanşa manat islep tapdı?

472. 1934 ç. fevraldın 5 kyni SSSR da 16200 t şojın eritildi. SSSR da usь kynlerde ortaşa eritilyv qanşa boldı?

473. Sovxozda 9 syjırdan 25251 l syt, al kolxozda 7 syjırdan bir çıl işinde 16453 l syt savıldı. Kolxozqa qaradıanda, sovхозda bir syjırdan ortaşa çyllıq savyluv qanşelli artıqraq?

474. Çyk avtomobili 2 saat işinde 48 km den, 4 saat işinde 45 km den həm sonıqь 3 saat işinde 46 km çyrdi. Çyk avtomobilinin ortaşa tezligin tabynlar.

Kersetyv. Ədəp avtomobildin qanşa çyrgenin bilyv kerek, bunnan son kilometrlerdin sanyn çyk avtomobilinin çolda bolıqan saat sanyna belyv kerek.

475. Avtomobil birinşi 3 saat işinde hər saatında 58 km tezlik penen, ekinşi 5 saat işinde 52 km tezlik penen həm sonıqь saat işinde 61 km çyrdi. Avtomobildin ortaşa tezligin tabynlar.

476. Dən qujylatuqyn punktke dən çiberildi. Birinşi çola 1600 kg dənli 2 arva, ekinşi çola 2880 kg dənli 4 arva, yşinşi çola 2000 kg dənli 1 arva çiberildi. Arvalardın hər qajsyna ortaşa qanşa kilogramnan tyjelgen?

Ylken sanlar.

477. Əgerde 900 мыңға 100 мың qossaq, 1000 мыңық, jamasa 1 million bolady.

1 million sijfr menen ылај қазылады: 1 000 000.

478. Millionda qanşa мың бар?

479. Əgerde 800 мыңға 200 мыңды qossaq, qanşa bolady?

480. Əgerde 400 мыңға 600 мыңды qossaq qanşa bolady?

481. Мына sanlardь оқыңлар: 7 000 000, 2 000 000, 8 000 000, 6 000 000.

482. Мына sanlardь sijfr menen қазыңлар: 3 million, 7 million, 9 million.

483. 4 millionды қазув ушып, 4 sijfrының qapталына неşe nөл қазув керек.

484. Мына sanlardь оқыңлар:

20 000 000, 30 000 000, 10 000 000, 70 000 000,
45 000 000, 200 000 000, 104 000 000.

485. Мына sanlardь sijfr menen қазыңлар: 15 million, 60 million, 24 million, 300 million, 508 million, 100 million, 250 million, 802 million.

486. Bir millionlyqlar, on millionlyqlar, çyz millionlyqlar san işinde оң qoldan şepke qarap neşenşi orыnda turady?

487. Birlikler klasyның qanalarып, мыңlyqlar klasyның qanalarып, millionlyqlar klasyның qanalarып atanlar.

488. Мына sanlardь оқыңлар:

8 050 060	80 740 080	90 506 070	8 000 004
7 009 065	103 004 560	508 039 200	90 007 006
18 000 076	40 000 567	40 000 070	14 000 085
3 020 004	70 050 008	600 001 000	21 301 000

489. SSSR da torf şьqaruv:

Çыllar	Şьqarыloqan torf (tonna)	Çыllar	Şьqarыloqan torf (tonna)
1929	5 449 000	1931	10 500 000
1930	6 500 000	1933	13 835 000

Mәseleniң sanlarьn oqьnlar.

Sanlardь çazoqan vaqьtta mьnalardь jadtа tutuv kerek: sannьn çazьluvь en çoqaroqь klastan baslanadь. Hər klastьn уş sijrь voluvqa tijis (bul çoqaroqь klastan basqa klaslardiki. Çoqaroqь klastьn уşten kem sijrь da voluvqa itimal). Әgerde san oqьloqan vaqьtta, onьn qandaj da bolsа bir төmengi qanasь atalmaqan bolsа, onьn ornьna nөл qojьladь, әgerde qandaj da bolsа bir төmengi klasь atalmaqan bolsа, onьn ornьna уş nөл qojьladь.

490. Мьна sanlardь sijfr menen çazьnlar: уş million çigirma altь mьn segiz, elli million eki çyz mьn qьrьq, çeti çyz million уş çyz segiz, altь çyz ves million eki mьn toq-san, çigirma bir million alpьs mьn ves çyz segiz, çyz toqьz million segiz çyz mьn bir, toqьz çyz qьrьq million уş mьn çeti çyz, seksen ves million çigirma mьn, çigirma million elli.

491. SSSR da көmir şьqaruv:

Çыllar	Şьqarыloqan (tonna)
1928	Отьз ves million segiz çyz segiz mьn
1930	Qьrьq segiz million төrt çyz elli ves mьn
1932	Alpьs төrt million
1934	Toqsan eki million

Kesteniң sanlarьn sijfr menen çazьnlar.

492. Dynjadaqъ vas m  mleketlerdin 1931   l  qъ qalqъ:

M��mleket- lerdin atъ	Qalq��nъ sanъ
Q��taj	T��rt ��yz elli eki million ��eti ��yz m��n
Hindija	Y��ş ��yz elli eki million y��ş ��yz m��n
SSSR	��yz alp��s million toq��z ��yz m��n
AQ��	��yz ��igirma y��ş million altъ ��yz m��n
Japonija	Alp��s t��rt million segiz ��yz m��n
Germanija	Alp��s t��rt million ��yz m��n
Anglija	Q��g��q bes million toq��z ��yz m��n
Fransija	Q��g��q bir million segiz ��yz m��n
Italiya	Q��g��q bir million ��yz m��n
Pol��a	O��t��z eki million eki ��yz m��n

Kestenin sanlar  n sijfr menen   az  nlar.

493. M  sallard           :

$$\begin{aligned}
 &2063\,540 + 76\,200\,539 = \\
 &830\,758\,600 - 39\,002\,870 = \\
 &9\,048\,002 - 2\,839\,563 = \\
 &160\,300\,040 - 53\,820\,136 =
 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned}
 &17\,039\,104 + 352\,007\,348 - 2\,065\,009 = \\
 &3\,036\,258 + 12\,563\,942 - 10\,875\,064 = \\
 &71\,008\,416 - 3\,824\,921 - 6\,710\,538 = \\
 &80\,040\,005 - 26\,091\,206 - 18\,359\,140 =
 \end{aligned}$$

494. 1928   . SSSR da ravo  ş h  m q  zmetkerlerdin uluv-
ma sanъ 11 591 000 kisi, 1932   . 22 360 000 kisi bold  . Bi-
rin  i bes          n i  inde SSSR daq   ravo  ş h  m q  zmetkerler-
din sanъ qan  elli   sken?

495. 1934   . Baku da 20 200 000 t, vasqa rajonlarda
5 400 000 t neft   aqar  ld  . Bar    qъ qan  a neft           n?

496. 1934   . SSSR da 1 044 000 t       n eritildi, bul 1933
  lda       qara  anda, 3 332 000 t art    raq. 1933   . qan  a
tonna       n eritilgen?

497. 1934 ç. SSSR da 92 000 000 t kömir şoqarıldı. Uş-
nıñ 60 016 000 tonnasy Donbasta şoqarıldı. Basqa rajonlarda
qanşa kömir şoqarılqan?

498. SSSR da neft şoqaruvı:

Çıllar	Şoqarılqan neft (ton)
1929	14 755 500
1930	18 900 000
1931	22 322 000
1932	22 200 000
1933	22 500 000
Barlıq	

Kestede kersetilgen vaqıttıñ içinde SSSR da qanşa neft
şoqarılqan?

499. 1931 ç. mart ayında Germanijada 4 374 000 issizler
bar edi, 1933 ç. mart ayında olar 1 628 000 kisi artıqraq vol-
dı. 1933 ç. Germanijada qanşa issizler bolqan?

500. SSSR qalqınıñ sostavı:

	1913	1934
Рабошлар һәм қызметкерлер . . .	23 300 000	47 118 100
Колхозшылар һәм кәсіпшілер artelleri- нің ағзалары		77 037 000
Çeke diyxanlar һәм һөнәрmentler.	90 700 000	37 902 000
Буржуа (помещіклер, фабрикantar, savdagerler һәм қулаqlar) . . .	22 100 000	174 000
Basqa qalıq (оқувшылар, армия, пен- sionerler һ. в.)	3 200 000	5 769 000
Barlıq qalıq		

1913 ç. һәм 1934 ғылағы qalıqtı eseplep şoqıqlar.

501. Әгерде 900 millionqa 100 milliondı qossaq, qanşa
boladı?

900 million + 100 million = 1000 million, jəməsa 1 milliard.

1 milliard sifrlər mənən vıaj ƙazyladı: 1 000 000 000.

502. Milliardta neşə million var?

503. Əgerde 600 millionqa 400 milliondı qossaq, qanşa boladı?

504. Əgerde 700 millionqa 300 milliondı qossaq, qanşa boladı?

505. Мьна sanlardı oqırlar:

2 000 000 000, 6 000 000 000, 3 000 000 000, 7 000 000 000,
4 000 000 000, 8 000 000 000.

506. 5 milliardtı, 8 milliardtı, 9 milliardlardı sifr mənən ƙazırlar.

507. 7 milliardtı ƙazuv uşn, 7 sifrgınnı ƙartalnı qanşa nöl ƙazuv kerek?

508. Qanalar kestesı:

Milliardlar klasъ (mlrd.)			Millionlar klasъ (mln.)			Мьнlar klasъ (мьн.)			Birlikler klasъ		
Q a n a l a r											
12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1
çyzlikler	onъqlar	birlikler	çyzlikler	onъqlar	birlikler	çyzlikler	onъqlar	birlikler	çyzlikler	onъqlar	birlikler
2 9	4 0 8 8	7 8 6 0 0	0 0 7 0 0	6 0 4 4 4	0 5 3 3 7	8 2 0 8 0	4 3 0 7 0	0 0 0 2 2	0 0 7 5 4	5 7 3 4 0	2 1 5 8 7

Qanalar kestesindeki sanlardı oqırlar.

509. Мъна санларъ оқылар:

40 000 000 000	16 000 000 000	250 000 000 000
70 000 000 000	600 000 000 000	501 000 000 000
30 000 000 000	725 000 000 000	804 000 000 000

510. 50 milliardtъ, 35 milliardtъ, 80 milliardtъ, 120 milliardtъ, 500 milliardtъ, 805 milliardlardъ sijfr menen çazыqlar.

511. Bir milliardlyqlar, on milliardlyqlar, çyz milliardlyqlar sanda oң qoldan şepke qarap neşenşi orында turadъ?

512. SSSR dың 1935 çылдақы doхodlarъ hэм şыqыnlаръ:

Doхodlar		Şыqыnlар	
Doхodlardың атларъ	Somasъ manat penen	Şыqыnlardың атларъ	Somasъ manat penen
Çemiјatlastъ- рылап qo- çalыqtan .	57 090 251 000	Qalыq qoçal- qына . .	35 156 891 000
Qalыqtan çы- nalыqan qa- raçat . . .		Sotskult. mu- taçlyqlarъ- na	4 804 312 000
Basqa tabъs- lar . . .		El qorqav hэм basqa- ruv isine .	8 152 500 000
Barlyqъ	65 900 551 000	Basqa şыqыnlар	17 286 848 000
		Doхodтың şы- qыnnan asъp qalqanъ . .	500 000 000
		Barlyqъ	65 900 551 000

Mәseleniң sanlarъn oқылар.

513. Bugünkü patşa Resejiniñ sanaatlarında həm həzirgi SSSR dñ iri sanaatlarında islep şöqarbloqan nərsələr:

Çыllar	
1913	Он milliard eki çыз million manat
1928	Онвес milliard altь çыз алрьс million manat
1632	Отьз сегиз milliard сегиз çыз million manat
1934	Елли milliard manat

Kestenin sanların sıfır menen çazyqlar.

SANDЬ 10 QIA, 100 GE HƏM 1000 QIA KƏBEJTUV.

514. Bir qutь şьrрь 3 tijin turadь. 10 qutь şьrрь qanşa turadь?

Məseleni şeşyuv uşьn 3 ti 10 qa kəbejtyv kerek:

$$3 \times 10 = 30 \text{ (tijin).}$$

Sandь 10 qa kəbejtyv uşьn, sol sannьn on tərəpine bir nəl çazuv kerek.

515. Gyvige 6 qursav salьnadь. 10 gyvige qanşa qursav kerek?

516. Karandaş 15 tijin turadь. Uşьndaj 10 karandaş qanşa turadь?

517. San 10 qa qalaj kəbejtiledi?

518. Мына sanlardьn hər qajsьsьn 10 ese artьььqlar: 7, 3, 8, 12, 25, 132, 180, 400, 750, 809, 506, 608.

519. Zavodta 156 hajal islejdı, al hajaloqa qaraqanda, erkekler 10 ese artььqraq. Zavodta qanşa erkek islejdı?

520. Dəpтер 5 tijin turadь. 100 dəpтер qanşa turadь?
Məseleni şeşyuv uşьn 5 ti 100 ge kəbejtyv kerek:

$$5 \times 100 = 500 \text{ (tijin).}$$

Sandь 100 ge kəbejtyv uşьn, sol sannьn on tərəpine eki nəl çazuv kerek.

521. Ravoşь kynde 98 *m* şьt toqьjdy. 100 ravoşь bir kyn-
de qanşa metr şьt toqьr?

522. San 100 ge qalaj kəbejtiledi?

523. Мына sanlardyң һәр qajsьsьn 100 ese artтырғлар:

4, 9, 5, 11, 19, 62, 90, 76, 31, 40, 59, 25, 70.

524. Şoьp qazannьn avьrьoь 4 *kg*. Usьndaj 100 qa-
zannьn avьrьoь qanşa?

525. Kəlxozda 1 atqa 12 *ga* atьzdan kelse, 100 atqa
qanşa atьzdan keledi?

526. Gerpiştin avьrьoь 4 *kg*. 1000 gerpiştin avьrьoь
qanşa volady?

Məseleni şeşyv uşьn 4 ti 1000 qa kəbejtyv kerek:

$$4 \times 1000 = 4000 \text{ (kg)}.$$

Sandь 1000 qa kəbejtyv uşьn, sol sannьn on təre-
pine yş nəl çazuv kerek.

527. 1 *ga*-dan 12 *s* vijdaj çьjnaldь. 1000 geklardan qanşa
çьjnalar?

528. Мына sanlardyң һәр qajsьsьn 1000 ese artтырғлар:

7, 4, 6, 3, 5, 2, 8, 9, 11, 15, 24, 53.

Sandь 10 qa 100 ge, 1000 qa kəbejtyv uşьn, sol
sannьn on tərepine, kəbejtyvşide neşe nəl volsa, son-
şa nəl çazuv kerek.

529. Мыsallardь şeşinler:

7×100	$=$	468×100	$=$	30×1000	$=$
8×1000	$=$	190×1000	$=$	870×100	$=$
82×100	$=$	375×100	$=$	308×1000	$=$
230×10	$=$	2900×10	$=$	2600×100	$=$
93×10000	$=$	39050×1000	$=$		
106×10000	$=$	60400×10000	$=$		

530. 10 ajdyң işinde ravoşьdan һərvir jarьm ajda „Ekinşi
vesçьllьq“ tьң zajemi uşьn 8 manattan uslap qalynadь. Ravoşь
qanşa aqşaqqa çazьloqan?

531. Bir uşaskadan 1200 *kg* pişen, ekinşisinin 10 ese artıqraq pişen oıyldı. Ekinşi uşaskadan qanşa pişen oıyldı?

532. 1 jaşikke 100 paşke şırpı sıjadı. 10 jaşikke qanşa paşke şırpı sıjadı? 100 jaşikke-şe?

533. Fabrikada 1000 ravoş islejdı. Bir ravoş ajında ortaşa 835 manatlıq nərse islep şıqaradı. Fabrikaññ bir ajda islep şıqarqan nərseleri qanşa?

534. Sandı 100 ge kəwejtıv uşñ, onıñ menen ne islev kerek? 1000 qa-şe? 10 000 qa-şe?

SANDI 10 QA, 100 GE HƏM 1000 QA BƏLYV.

535. 10 saat işinde traktor menen 50 *ga* egildi. Traktor 1 saat işinde qanşa gektar egedi?

Məseleni şeşıv uşñ 50 di 10 qa bəlyv kerek:

$$50:10=5 \text{ (ga).}$$

Aqıgı nəl menen pitetıqıñ sandı 10 qa bəlyv uşñ, bəlinıvşınıñ on tərəpinen bir nəl alıp taslav kerek.

536. Kassada şervon (10 manatlıq) menen 350 manat var. Kassada neşe şervon var?

537. 870 ti 10 qa qalaj bəlyv kerek?

538. Мына sanlardıñ hərqaısnıñ 10 ese kemitinler:

40, 70, 90, 360, 120, 400, 4560, 8200, 700.

539. Ravoş bir aj işinde 240 manat aldı. Ol usı aqşanıñ onnan bir ylesin saqlıq kassasına saldı. Ol saqlıq kassasına qanşa aqşa saldı?

240 tan onnan bir ylesti tavıv uşñ, 240 tı 10 qa bəlyv kerek.

$$240:10=24 \text{ (manat).}$$

Kassaqı 24 manat salınqan.

540. Ogorodtan 280 *kg* burşaq çıjnaldı. Usıññ onnan bir ylesi dange qaldırıldı. Dange qanşa kilogram burşaq qaldırıldı?

541. Skladta 4200 t dən var edi, usьnyь onnan bir ylesi çiberildi. Qanşa dən çiberildi?

542. 5000 paške şьrьnyь 100 paşkeden etip jaşiklerge saluv kerek. Qanşa jaşik kerek bolar?

Məseleni şeşyv uşьn 5000 dь 100 ge belyv kerek:

$$5000:100=50 \text{ (jaşik).}$$

Aqьrь nөller menen pitetuqьn sandь 100 ge belyv uşьn, bөlinyvşiniь on tərepinen eki nөл alyp taslav kerek.

543. 100 m şьt 800 manat turadь. 1 m şьt qanşa turadь?

544. 9200 di 100 ge qalaj belyv kerek?

545. 3900 di 100 ese qalaj kemityvge boladь? 10 eseşe?

546. Мына sanlardьн hər qajsьsьn 100 ese kemitinler: 200, 500, 900, 700, 300, 1200, 2800, 4000.

547. 1000 m şьt 8000 manat turadь. 1 m şьt qanşa turadь?

Məseleni şeşyv uşьn 8000 dь 1000 qa belyv kerek:

$$8000 : 1000 = 8 \text{ (manat).}$$

Aqьrь nөller menen pitetuqьn sandь 1000 qa belyv uşьn, bөlinyvşiniь on tərepinen yş nөл alyp taslav kerek.

548. 1000 snarədtьn (top oqlarь) avьrlyqь 9000 kg. 1 snarədtьn avьrlyqь qanşa?

549. 25 000 saьn 1000 ese kemityv uşьn ne islev kerek? 100 eseşe?

550. Мына sanlardьн hər qajsьsьn 1000 ese kemitinler: 7000, 3000, 5000, 2000, 9000, 4000, 6000.

551. Barlyqь birdej 1000 temir şьvьqtьn (сьmnьn) avьrlyqь 6000 kg. 1 şьvьqtьn avьrlyqь qanşa?

Aqьrь nөller menen pitetuqьn sandь 10 qa, 100 ge, 1000 qa belyv uşьn, belyvşide qanşa nөл bolsa, bөlinyvşiniь on tərepinen sonşa nөldi alyp taslav kerek.

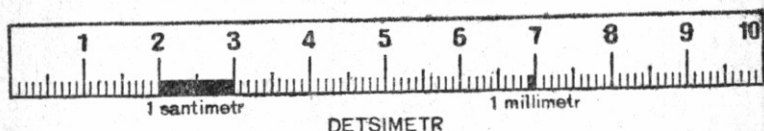
552. 85 сапын 100 есе, 70 сапын 10 есе, 2 сапын 1000 есе, 35 сапын 10 есе, 50 сапын 100 есе, 40 сапын 100 есе, 53 сапын 1000 есе арттыгьнлар.

553. 7000 сапын 1000 есе, 5600 сапын 100 есе, 4000 сапын 100 есе, 2500 сапын 10 есе, 600 сапын 100 есе, 28000 сапын 1000 есе кемитинлер.

Узынлыг метр өлшевлери.

Тижароҗь узынлыг өлшеви — метр.

Метр бирдеј 10 ылеске бөlinedi. Бундај ылеслердин һәр қажсызь **дetsиметр** деп аталадь.

Дetsиметр бирдеј 10 ылеске бөlinedi. Бундај ылеслердин һәр қажсызь **santimetr** деп аталадь.

Santimetr бирдеј 10 ылеске бөlinedi. Бундај ылеслердин һәр қажсызь **millimetr** деп аталадь.

554. 1 метрде неше santimetr бар?

555. 1 detsimetrde неше millimetr бар?

556. 1 метрде неше millimetr бар?

1 000 m 1 km volaдь.

Узынлыг метр өлшевлери әдетте қысқартып қазыладь:

Толық қазылуы:

1 kilometr

1 metr

1 detsimetr

1 santimetr

1 millimetr

Қысқартып қазылуы:

1 km

1 m

1 dm

1 sm

1 mm

Узынлыг метр өлшевлери қысқартып қазылағаннан сон ақыгьна тошка қојылмајдь.

Uzunluq ölçvlerinin keşesi.

$$1 \text{ km} = 1000 \text{ m}$$

$$1 \text{ m} = 10 \text{ dm} = 100 \text{ sm} = 1000 \text{ mm}$$

$$1 \text{ dm} = 10 \text{ sm} = 100 \text{ mm}$$

$$1 \text{ sm} = 10 \text{ mm}$$

557. Tijkarqъ uzunluq ölçevi qalaj ataladı?

558. Sьzqьşta 1 dm, 1 sm, 1 mm, 2 dm, 3 mm, 5 sm, 6 dm, 8 mm kьşetinler.

559. Qaqazdan metr islenler, onъ detsimetrlerge bьlinler. Klas ьşresinin uzunluqьn ölçer, onьd qanşa metr, buьd menen qatar qanşa detsimetr ekenin kьşetinler.

560. Tuvrъ sьzъq sьzьnlар hьm onьd uzunluqьn ölçenler.

561. 4 sm, 7 sm, 5 sm, 7 mm, 5 mm, 9 sm, 6 sm lerge teң tuvrъ sьzьqlар sьzьnlар.

562. 1 m de, 3 m de, 7 m de qanşa detsimetr var?

563. 1 dm de, 5 dm de qanşa santimetr var?

564. 1 m de, 4 m de, 9 m de qanşa santimetr var?

565. 1 sm de, 8 sm de qanşa millimetr var?

566. 1 dm de, 7 dm de qanşa millimetr var?

567. 1 m de, 6 m de, 11 m de qanşa millimetr var?

568. 1 km de, 9 km de 18 km de qanşa metr var?

569. 10 dm de, 20 dm de, 70 dm de qanşa metr var?

570. 10 sm de, 30 sm de, 90 sm de, 70 sm de, 40 sm de, 60 sm de qanşa detsimetr var?

571. 10 mm de, 50 mm de, 80 mm de qanşa santimetr var?

572. 100 sm de, 500 sm de, 160 dm de, 2400 sm de, 1000 sm de, 4000 sm de 3500 sm de qanşa metr var.

573. 1000 m de, 3000 mm de qanşa kilometr var?

574. 2 dm 4 sm de, 2 m 5 dm de, 5 m 7 sm de, 7 m 9 sm de, 6 m 8 dm de qanşa millimetr var?

575. 9 m de? 8 dm 4 sm 2 mm de, 3 dm 7 sm 8 mm de, 4 m 2 dm 7 mm de, 3 m 5 sm 8 mm de, 6 dm 11 mm de, 1 m 5 mm de qanşa millimetr var?

576. 850 sm de, 430 sm de, 1260 sm de, 3500 mm de qanşa metr hьm qanşa detsimetr var?

577. Машинаның узynлyғы $4\text{ m } 2\text{ см}$, eni $1\text{ m } 4\text{ см}$. Узyn-
лyғын һәм enin сантиметр менен çазыңлар.

578. $3\text{ km } 208\text{ m}$ de, $5\text{ km } 419\text{ m}$ de, $8\text{ km } 503\text{ m}$ de,
 $4\text{ km } 24\text{ m}$ de, $9\text{ km } 9\text{ m}$ qanşa metr bar?

Авырлыҡ метр өлшевлери.

Tijkarqy avырлыҡ өлшеvi — gram.

1000 gram 1 kilogram bolady.

100 kilogram 1 sentner bolady.

1000 kilogram 10 sentner, jamaşa

1 tonna bolady.

Авырлыҡ метр өлшевлери былай çазылady:

Толыҡ çазылуы:

1 gram

1 kilogram

1 sentner

1 tonna

Qыsqartыр çазылуы:

1 g

1 kg

1 s

1 t

Авырлыҡ өлшевлеринин кестеси.

$1\text{ kg} = 1000\text{ g}$

$1\text{ s} = 100\text{ kg}$

$1\text{ t} = 10\text{ s} = 1000\text{ kg}$

579. 1 kg , 7 kg , 16 kg da qanşa gram bar?

580. 5 t , 9 t , 21 tonnada qanşa kilogramnan bar?

581. 1 t , 3 t , 13 tonnada qanşa sentnerden bar?

582. 1 s , 6 s , 11 sentnerde qanşa kilogramnan bar?

583. 5 t , 7 s , $2\text{ t } 5\text{ s}$ de qanşa kilogramnan bar?

584. 2 kg , 8 kg , $9\text{ kg } 560\text{ s}$ de qanşa gramnan bar?

585. 1000 g , 3000 g da qanşa kilogramnan bar?

586. 100 kg , 700 kg da qanşa sentnerden bar?

587. 10 s de, 1000 s de, 40 s de, 2000 kg da, 8000 kg
da, 530 s de qanşa tonnadan bar?

588. Asqanaqa 650 *kg* kartof alıp kelindi. Bul qanşa sentner, *вуньд* menen qatar qanşa kilogram boladı?

589. Уş арбақа дән салып çiberildi. Birinşi арба 6 *t* 8 *s*, ekinşisi 60 *s* 80 *kg*, үшінşisi 6008 *kg* çetkizdi. Qaj арбада көр, qajsьсында az ekenin көрсетinler.

Suьq hәм şaşymalь deneler оlşevleri.

Suьq deneler (*syt*, lampamaj) hәм şaşymalь deneler (дән, çarma) **литр** menen оlşenedi.

100 **литр** 1 **gektolitr** boladı.

Тольқ çазьлуь:

1 **литр**

1 **gektolitr**

Qьsqartьp çазьлуь:

1 **l**

1 **gl**

590. 1 *gl* de qanşa **литр** бар?

591. 5 *gl*, 7 *gl*, 10 *gl*, 2 *gl*, 6 *gl*, 3 *gl*, 4 *gl*, 8 *gl*, 15 *gl*, 4 *gl* 35 *l*, 5 *gl* 40 *l*, 7 *gl* 30 **литр**de qanşa **литр**den бар?

592. 4680 *l* de, 2145 *l* de, 5080 *l* de, 4008 *l* de qanşa **gektalitr** hәм *вуньд* menen qatar qanşa **литр** бар?

Nөlleri бар тапваль sijfroqa көbejtyv.

593. 1 *ga* dan 24 *t* kartof çьjnaldь. 10 *ga*, 100 **gektardan** qanşa çьjnavqa boladı? 1000 *ga* dan-şe?

594. 1 sentner qara bijdajdь tartqanda 96 *kg* un hәм 3 *kg* qavьz şьqadь. 1 *t* дән, 10 *t* дән, 100 *t* дәннен qanşa kilogram un hәм qavьz şьqar?

595. 1 *m* mavetь islep şьqaruvqa 416 *g* ijirgen çip kerek. 40 *m* mavetь islep şьqaruvqa qanşa çip kerek?

$$\begin{array}{r} \times 416 \\ 40 \\ \hline 16640 \text{ (g)} \end{array}$$
 416 нь 40 qa көbejtkende 416 нь 4 on-
 ьqqa көbejtemiz; 1664 onьq, jamasa 16 640 bir-
 lik boladı. 416 нь 4 ke көbejtemiz hәм kelip
 şьqqan көbejmenin on tәrepine bir nөл çazamьz.

$$\begin{array}{r} \times 416 \\ 400 \\ \hline 166400 \text{ (g)} \end{array}$$
 400 *m* mavetь islep şьqaruvqa qanşa çip
 kerek?
 416 нь 400 ge көbejtkende 416 нь 4 ke

kəbejtemiz de, kelip şıqqan kəbejmenin on tərəpine 2 nəl çazamыз.

416 нь 4000 qa kəbejtkende kəbejmenin aqьrьnda neşe nəl bolar?

Nəlləri var tanbalь sijrlardan quraloqan sanlarоqа (20, 50, 800, 6000 t. basqalarоqа) kəbejtilgende tek kəbejtyvşinin tanbalь sijrьna kəbejtileди һәм kəbejtyvşinin aqьrьnda qanşa nəl bolsa, kelip şıqqan kəbejmenin on tərəpine sonşa nəl çazyladь.

596. Kolxozda dənli eginler menen 50 ga egildi. Əgerde 1 ga dənli eginneп ortaşa 90 manat doxod tysken bolsa, kolxozdьn doxodь qanşelli bolоqan?

1 onьqьtь (10) 1 onьqqа (10) kəbejtkende 1 çyzlik (100) voladь. 90 дь 50 ge kəbejtkende 9 onьqьtь 5 onьqqа kəbejtemiz 45 çyzlik jamasa 4500 birlik voladь.

$\begin{array}{r} \times 90 \\ 50 \\ \hline 4500 \end{array}$ (manat) 90 дь 50 ge kəbejtyv uşьn, 9 дь 5 ke kəbejtemiz de, kelip şıqqan kəbejmenin aqьrьna 2 nəl çazamыз.

500 ga dan qandaj tabьs bolar?

$\begin{array}{r} \times 90 \\ 500 \\ \hline 45000 \end{array}$ (manat) 90 дь 500 ge kəbejtyv uşьn, 9 дь 5 ke kəbejtemiz de, kelip şıqqan kəbejmenin aqьrьna 3 nəl çazamыз.

597. Qurьlsqa 20 çyk avtomobili menen gerpiş alьp kelindi, һәр avtomobilge 300 gerpiştен salьndь. Qanşa gerpiş alьp kelindi.

$\begin{array}{r} \times 300 \\ 20 \\ \hline 6000 \end{array}$ (gerpiş) Məselenin şeşilyvin dəpтерge çazьp alьnlar.
598. 30 дь 400 ge, 300 di 200 ge, 4000 дь 60 qa kəbejtkende kəbejminin aqьrьnda neşe nəl voladь?

Əgerde kəbejtilyvşinin һәм kəbejtyvşinin aqьrьnda nəller tursa, kəbejtyv, sol nəllerge kevil qoьylmas-tan, orьnlanadь. Kəbejtilyvşi menen kəbejtyvşinin aqьrьnda qanşa nəl bolsa kəbejmenin on tərəpine sonşa nəl çazyladь.

599. Məsallardə şeşinlər:

$39 \times 20 =$	$80 \times 70 =$
$236 \times 80 =$	$60 \times 900 =$
$68 \times 60 =$	$400 \times 30 =$
$427 \times 90 =$	$900 \times 300 =$
$746 \times 30 =$	$5009 \times 600 =$
$84 \times 700 =$	$700 \times 80 =$
$456 \times 50 =$	$9000 \times 40 =$
$375 \times 40 =$	$80 \times 6000 =$
$28 \times 6000 =$	$900 \times 800 =$
$407 \times 60 =$	$4007 \times 900 =$

600. 30 yaşık məjek tajarlandı. Jaşıklerdin hərqajsıсында 500 danadan. Qanşa məjek tajarlandı.

601. Sutkada bir sıjıroqa 233 l suv şıqadı. 300 sıjı padaqa sutkada qanşa litr suv kerek?

602. Çyk avtomobili 80 kg unı 50 qarşbq un tasıjdı. Çyk avtomobili qanşa tonna tasıj aladı?

603. Arbaqa 400 kg tijeledi de, vagonqa 40 ese artıo-raq tijeledi. Vagonqa qanşa tonna tijevgе boladı?

604. Sovxozda ədep 600 qus var edi, eki çıldan son olar 30 ese arttı. Sovxozda qanşa qus boldı?

605. Zavod bir kyn işinde 940 t şojın eritedi. Bir ajda (30 kynde) qanşa şojın eritilyvgе tijis? 10 ajda-şe?

606. İjun ajı işinde zavodta kyn sajn ortaşa 600 t, sentəvrde 788 t polat eritilip turdı. İjun həm sentəvr ajında 30 çumıs kyni var. İjunge qaraqanda, sentəvr ajında qanşa ton polat artıoraq eritildi?

Ekitaqbalı sanoqa kəbejtyv.

607. 1 kg ajqabaqar dəninen 198 g maj şıqadı. 23 kg dəninen qanşa maj şıqadı?

Məseleni şeşyv uşın, ədep 3 kg dəninen qanşa maj şıqatuqıynı bilemiz, bunnan son 20 kg dəninen qanşa maj şıqatuqıynı bilemiz, həm kelip şıqqan sanlardı birge qosamız.

$$\begin{array}{r} \times 198 \\ 3 \\ \hline 594 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \times 198 \\ 20 \\ \hline 3960 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} + 594 \\ 3960 \\ \hline 4554 \end{array}$$

Birliklergə kəbejtyvdi dara həm onlıqlarğa kəbejtyvdi dara çazuvdın ornına, ədette ekitaǵbalı sanğa kəbejtyvdi bılaj çazadı:

$$\begin{array}{r} \times 198 \\ 23 \\ \hline \end{array}$$

594 — 198 di 3 birlikke kəbejtyvdin kəbejmesi.
 + 396 — 198 di 2 onlıqqa (jaması 20) kəbejtyvdin kəbejmesi.
 4554 (g) — Eki kəbejmenin qosındısı.

Onlıqlarğa kəbejtilgende usı kəbejmenin birinşı sıfır birinşı kəbejmenin onlıqlarǵa astına çazıladı.

608. Mısalardı şeşinler:

$$\begin{array}{llll} 25 \times 14 = & 49 \times 39 = & 164 \times 58 = & 789 \times 78 = \\ 43 \times 31 = & 52 \times 28 = & 386 \times 73 = & 497 \times 87 = \\ 36 \times 23 = & 38 \times 47 = & 298 \times 69 = & 979 \times 98 = \end{array}$$

609. Mısalardı şeşilyvine həm çazıluvına nazer salınlar:

$$\begin{array}{r} 506 \\ \times 23 \\ \hline + 1518 \\ 1012 \\ \hline 11638 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 8006 \\ \times 49 \\ \hline + 72054 \\ 32024 \\ \hline 392294 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 1450 \\ \times 23 \\ \hline + 435 \\ 290 \\ \hline 33350 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 38700 \\ \times 45 \\ \hline + 1935 \\ 1548 \\ \hline 1741500 \end{array}$$

Mısalardı şeşilyvin dəptergə çazır alınlar.

610. Mısalardı şeşinler:

$$\begin{array}{llll} 372 \times 11 = & 876 \times 26 = & 305 \times 23 = & 905 \times 73 = \\ 254 \times 12 = & 794 \times 57 = & 406 \times 37 = & 800 \times 97 = \\ 437 \times 13 = & 873 \times 38 = & 509 \times 85 = & 490 \times 27 = \\ 241 \times 15 = & 697 \times 79 = & 708 \times 98 = & 560 \times 86 = \\ 479 \times 14 = & 957 \times 83 = & 560 \times 38 = & 607 \times 49 = \end{array}$$

78 balalıq jaslə var. Balalar vaoqında kynde bir balanın tamaqyna 1 m. 45 t. al jasləde — 1 m. 20 t. şoqyn etiledi. Bir aj işinde (25 kynde) varlıq balanın tamaqyna qanşa aqşa şoqyn etiledi?

625. Mektepte 86 oquvşy var edi. Oquvşyların hər qajsşyna 6 tijinnan 15 dəptərdən verildi. Dəptərlər uşyn qanşa aqşa şoqyn etilgen?

626. Poez bir stansadan kyndizgi saat 12 de şoqyr, saatında 46 km tezlik penen çyrip kijattş. Ol şetki (aqyryş) stansaqa ekinşi kynde keşki saat 8 de keldi, çolında 5 saat toqtalş qyldş. Stansalardıñ arasş qanşa kilometr?

627. Aeroplan bir qaladan azanqş saat 5 te uşyr ketip, ekinşi qalaqa keşki saat 7 de çetti. Uşuv tezligi saatında 180 km. Çolında 2 saat toqtalş qyldş. Uşy qalalardıñ aralıqş qanşelli?

Yştañvalş sanqa kəbejtyv.

628. Bir ravoşy kynde 654 kg kəmir qazyr şoqaradı. 234 ravoşy bir kynde qanşa kəmir qazyr şoqaradı?

Məseleni şeşyv uşyn, 654 ti 234 ke kəbejtyv kerek.

654 ti dep 4 ke, kejin 30 qa, vunnan son 200 ge kəbejtemiz de, yş kəbejerdi qosamşy:

$$\begin{array}{r}
 654 \\
 \times 4 \\
 \hline
 2616
 \end{array}
 \quad
 \begin{array}{r}
 654 \\
 \times 30 \\
 \hline
 19620
 \end{array}
 \quad
 \begin{array}{r}
 654 \\
 \times 200 \\
 \hline
 130800
 \end{array}
 \quad
 \begin{array}{r}
 2616 \\
 + 19620 \\
 + 130800 \\
 \hline
 153036
 \end{array}$$

Ədette yştañvalş sanqa kəbejtyvdi vylaj çazamşy:

$$\begin{array}{r}
 654 \\
 \times 234 \\
 \hline
 2616 \text{ — } 654 \text{ ti } 4 \text{ birlikke kəbejtkennin kəbejmesi} \\
 + 1962 \text{ — } 654 \text{ ti } 3 \text{ onlyqqa} \quad " \quad " \\
 1308 \text{ — } 654 \text{ ti } 2 \text{ çyzlikke (200)} \quad " \quad " \\
 \hline
 153036 \text{ — } yş \text{ kəbejmenin qosındşy.}
 \end{array}$$

Onlıqqa k bejtilgende us  k bejerdin birin i sıfır birin i k bejerdin onlıqlar  ast na  azyladı,  yzlikke k bejtilgende us  k bejerdin birin i sıfır birin i k bejerdin  yzlikleri ast na  azyladı.

629. M sallard   e inler:

$$\begin{array}{lll} 214 \times 121 = & 3487 \times 287 = & 3457 \times 396 = \\ 367 \times 112 = & 5362 \times 379 = & 9872 \times 857 = \\ 536 \times 349 = & 8473 \times 593 = & 9369 \times 937 = \\ 687 \times 784 = & 9327 \times 965 = & 8375 \times 498 = \end{array}$$

630. M sallard   e inler:

$$\begin{array}{lll} 3457 \times 697 = & 6009 \times 896 = & 9060 \times 764 = \\ 9872 \times 869 = & 7090 \times 972 = & 5000 \times 967 = \\ 8967 \times 938 = & 5076 \times 879 = & 4608 \times 892 = \\ 5892 \times 874 = & 9007 \times 495 = & 8070 \times 839 = \end{array}$$

631. M sallard   e inler:

$$\begin{array}{lll} 509 \times 867 = & 6003 \times 427 = & 540 \times 327 = \\ 608 \times 493 = & 8070 \times 535 = & 6800 \times 439 = \\ 906 \times 579 = & 7006 \times 649 = & 7250 \times 486 = \\ 8090 \times 685 = & 9008 \times 828 = & 9060 \times 287 = \end{array}$$

632. 485 san n 365 ese arttır nlar.

633. K bejtilyv i 279, k bejtyv i 587. K bejmeni tab nlar.

634. Kolhoz barlıq ora  erlerinen 342 arba pi en    n p aldı, ora  erdin h rqaı  n 457 kg pi en    n ld . Kolhoz barlıq  qan a pi en    nad ?

635. 1 ga at zqa 365 s t  in gerek. 485 ga at zqa qan a t  in gerek?

636. Avtomobil zavod  bir aj i inde 950  yk avtomobilin islep    ard . Bir avtomobil 6775 manat turadı. Barlıq islep    arılqan avtomobiller qan a turadı?

637.  yk avtomobili 248 km aralıqqa  yk t   d , h m  azd n kyni 1 km  olqa 229 g, q  t n kyni 294 g benzin    aradı.  azd n kynine qaraqanda, q  t n kyni us   olqa qan a benzin art q    aradı?

638. Kolhoz 450 *ga* sullı eǵıp, 1 gektarınan 1640 *kg* zyraxat alıp turdı. Ekinşı kolhoz 380 *ga* sullı eǵıp, braq 1 gektarınan 2280 *kg* zyraxat alıp turdı. Birinşı kolhozqa qaraqanda, ekinşisinde zyraxat qanşelli artıqraq alıp turdı?

639. Balalar yjine tǵmendegi nǵseler berildi:

Ne berildi	Qanşa	Hǵr danasý- nıń bahasý	Barlıq somasý
Çazıq kostonler . .	137	7 m. 85 t.	
Çazıq palteler . . .	154	24 m. 50 t.	
Botinkeler	180 çır	13 m. 20 t.	
Barlıq . .			

Nǵselerge qanşa aqşa tǵlengen?

640. Mektepkke tǵmendegiler berildi:

Ne berildi	Qanşa	Hǵr danasý- nıń bahasý	Barlıq somasý
Sýjasý savat savaqlı- qı	185	1 m. 55 t.	
Qara-qalpaq tiliniń sa- vaqlıq	163	1 m. 25 t.	
Arifmetika voýnşı mǵselelik	148	1 m. 30 t.	
Çaqratıja voýnşı sa- vaqlıq	150	1 m. 15 t.	
Barlıq . .			

Qanşa savaqlıq satıp alındı hǵm qanşa aqşa tǵlendi?

Kəbejtyvşidegi nələr.

641. 1 kg paxtadan 135 tyteli çip islevge voladъ. 108 kg paxtadan qanşa tyteli çip islep şьqaruvqa voladъ?

$$\begin{array}{r}
 \times 135 \\
 108 \\
 \hline
 1080 \\
 135 \\
 \hline
 14580
 \end{array}
 \begin{array}{l}
 \text{— 135 ti 8 birlikke kəbejtkennin kəbejmesi} \\
 \text{— 135 ti 1 çyzlikke} \\
 \text{(tyte) — eki kəbejmenin qosъndъsъ.}
 \end{array}$$

Kəbejtyvşinin (108) onlъqlarъ ornъnda nəl tur. Kəbejtyvşide onlъqlar volmaqan severpli, birliklerge kəbejtken son çyzliklerge kəbejtemiz. 135 ti çyzlikke kəbejtkende kelip şьq-qan kəbejmenin birinşi sijfrъn (5 sijfrъn) birinşi kəbejmenin çyzlikleri astъna çazamъz, ɵjtkeni birliklerdi çyzliklerge kəbejtkennen çyzlik kelip şьqadъ. 5 sijfrъn şepke qarap birtaъva ьqъsъr çazamъz.

642. Мына мьсалдъ şeşejik $3427 \times 6005 =$

$$\begin{array}{r}
 \times 3427 \\
 6005 \\
 \hline
 17135 \\
 + 20562 \\
 \hline
 20579135
 \end{array}
 \begin{array}{l}
 \text{6 mъnqa kəbejtkendegi kəbejmenin birinşi} \\
 \text{sijfrъn ekitaъva ьqъstъrъr çazdъq.} \\
 \text{Kəbejerlerdi almatъrъr (kəbejtilyvşini kəbej-} \\
 \text{tyvşinin ornъna qojъr) kəbejtinler.}
 \end{array}$$

Əgerde kəbejtyvşinin ortasъnda bir jamasa birneşe nələr bolsa, nələrge kəbejtilmejdі, çaloqas (nəlden son-qъ) тапвалъ sijfroqa kəbejtilyvdiң kəbejmesi çazyloqan-da, ol kəbejtyvşide qanşa nəl bolsa, şepke qarap sonşa тапва ьqъsъr çazyладъ.

643. 3600 di 180 ge kəbejtejik.

$$\begin{array}{r}
 \times 3600 \\
 180 \\
 \hline
 288 \\
 + 36 \\
 \hline
 648000
 \end{array}$$

Kəbejtyvdiң qalaj ornъlanqanъn qaranlar. Kəbejtilyvşinin həm kəbejtyvşinin qalaj çazyloqanъna nəzer salъnlar (kəbej-

tiyvşinin tañbalı sıjrlar kəbejtilyvşinin tañbalı sıjrlar astında tur). Tek tañbalı sıjrlardı qana kəbejtemiz həm kəbejtilyvşi menen kəbejtyvşide qanşa nöl bolsa, kelip şıq-qan kəbejmege sonşa nöl çazamız.

644. Mısalırdı şeşinler:

$425 \times 203 =$	$300 \times 450 =$	$9600 \times 420 =$
$539 \times 609 =$	$860 \times 790 =$	$3700 \times 509 =$
$420 \times 408 =$	$780 \times 640 =$	$4800 \times 708 =$
$840 \times 704 =$	$900 \times 350 =$	$1705 \times 108 =$

645. Mısalırdı şeşinler:

$806 \times 308 =$	$9830 \times 809 =$	$2009 \times 305 =$
$5205 \times 590 =$	$2400 \times 350 =$	$690 \times 5008 =$
$6054 \times 706 =$	$1570 \times 609 =$	$763 \times 8004 =$
$3008 \times 608 =$	$6007 \times 804 =$	$1965 \times 7009 =$

646. Avtomobil 1 *km* aralıqqa çyk tasıqan vaqıtta 303 *g* benzin şıqaradı. 608 *km* aralıqqa çyk tasuvqa qanşa benzin kerek?

647. Kolxozda 306 tavıq var, olardıñ herqajsıy ortaşa 135 mäjek tuvdı. Kolxoz qanşa mäjek çıjnadı?

648. Oblısta 2000 traktor var, traktorlardıñ herqajsıy çıl işinde 250 *kyn* çumıs islejdı. Əgerde traktorlardıñ herqajsıy *kyn* saıyn 50 *g* maj ynem qılsa, qanşa tonna maj ynem qıluvqa voladı?

649. Çaj 180 *kyn* işinde çılytıp turıladı, həm birinşi 130 *kynde* *kyn* saıyn 480 *kg* kəmirden, qalqan *kynlerde* 360 *kg* kəmirden çaqıladı. Çajdı çılytuv uşyn qanşa kəmir tajjarlav kerek?

650. Zavodtaq bir ravoş bir aj işinde 1096 manatlıq nərse islejdı. 2004 ravoş bir ajda qanşelli islejdı?

651. Dirıçavl 1 minutta 2140 *m* uşadı. Dirıçavl 18 s. 10 m. qanşelli aralıqtı uşır eter?

652. Kitapxana bir çıl işinde 1 manat 60 tijinnan 200 kitap həm 1 manat 25 tijinnan 306 kitap satıp aldı. Ol kitaplarqa qanşa aqşa şıqardı?

653. Рабош poselkasınyı majdanı 15 *ga*. Poselkada hər-qajsı 600 *kv. metr*den 204 uşaska çer var. Barlıq qal-qan majdan kəşelerge bəlingen. Paselka kəşelerinin majdanı qandaj ylıken bolqan? (1 *ga ga* = 10 000 kvadrat metr).

654. Traktor 2350 manat, al oqan tirkeletuqın plug 350 manat turadı. Soxvoz uşın 108 traktor həm 170 plug satıp alındı. Qanşa şıqın etildi?

655. Dən tasuvqa hərqajsı 40 vagonı 7 pojez verildir. Əgerde bir vagonqa 16 500 *kg* dən sıjatuqın bolsa, qanşa tonna dən tijelgen?

Ekitaqlalı sanıqa bəlyv.

656. 80 tijin təlev uşın, kassaqa 20 tijinlıqtan qanşa aqşa beryv kerek?

Məseleni şeşyv uşın 80 di 20 qa bəlyv kerek:

$$80 : 20 = 4 \text{ (aqşa).}$$

Kassaqa 20 tijinlıqtan 4 tijinlıq beryv kerek.

657. Məsallardı keviden şeşinler:

20:10=	60:20=	200:10=	900:30=
40:20=	80:20=	300:50=	300:30=
60:30=	70:70=	400:20=	500:50=
80:40=	90:90=	800:40=	800:20=

658. Arbaqa 13 qarşyq salınadı. 39 qarşyqtı alıp kelyv uşın qanşa arba kerek?

Məseleni şeşyv uşın 39 dı 13-ke bəlyv kerek:

$$39:13=3 \text{ (arba).}$$

3 arba kerek.

659. Məsallardı keviden şeşinler:

26:13=	44:11=	64:16=	68:17=
48:24=	66:22=	42:14=	75:25=
84:42=	99:33=	45:15=	75:15=

660. Məsallardə keviden şeşinlər:

100:25 =	74:37 =	65:13 =	96:16 =
200:25 =	98:49 =	81:27 =	85:17 =
150:75 =	88:22 =	76:19 =	91:13 =

661. Avıl qoçalıqı artelinin 192 aqzalarından 12 brigada şəkəmləstirildi. Hər bir brigada qanşa kisi kirdi?

Məseleni çazır şeşyv:

192 12	1 çyzlikti 12 ge völgende völinbede çyz-
12	16 (kisi) lik völmajdı. 19 onlıqta 12 ge völemiz. Bölin-
72	be 1 onlıq həm qaldıq 7 onlıq voladı. Qal-
72	dıq 7 onlıqta birliklerge majdalajmız həm
0	völinyvşinin 2 birliğin qosamız. 72 birlikti
12 ge völemiz. Bölinbe 6 birlik voladı.	

Brigadaların hər qajsısına 16 kisi kirgen.

Şeşilyvin köbejtip tekserinler: $16 \times 12 =$

662. Molotilka 34 saattın işinde 8262 kg dən tyjedi. Ol 1 saatta qanşa dən tyjedi?

8262 34	82 çyzlikti 34 ke völemiz. Bölinbe 2 çyz-
68	243 (kg) lik həm qaldıq 14 çyzlik voladı. Qaldıq
146	14 çyzlikti onlıqlarğa majdalajmız (140 on-
136	lıq) həm olarğa völinyvşinin 6 onlıqın
102	qosamız. Kelip şıqqan 146 onlıqta 34 ke vö-
102	lemiz. Bölinbe 4 onlıq həm qaldıq 10 onlıq
0	voladı. Qaldıq 10 onlıqta birliklerge majda-
102	lajmız da olarğa völinyvşinin 2 birliğin qosamız, kelip şıq-
	qan 102 birlikti 34 ke völemiz. Bölinbe 3 birlik voladı.

Molotilka 1 saat işinde 243 kg dən tyjedi.

Şeşilyvin köbejtip tekserinler: $243 \times 34 =$

663. Məsallardə şeşinlər:

289:17 =	160:32 =	252:42 =	312:52 =
432:16 =	132:22 =	125:25 =	504:63 =
864:24 =	168:21 =	342:38 =	648:72 =
903:43 =	231:33 =	376:47 =	315:45 =
874:23 =	204:34 =	432:48 =	864:96 =

664. Məsallardə şəşinlər.

570:95=	891:99=	544:68=	801:89=
783:87=	414:69=	665:95=	522:87=
536:67=	651:93=	776:97=	792:99=

665. Məsallardə şəşinlər:

5928:38=	8352:87=	4902:86=	6305:97=
8658:74=	9165:65=	4864:76=	6084:78=
3332:68=	9831:87=	5452:58=	5208:93=
4845:85=	8084:94=	6794:86=	8277:89=
6715:79=	4085:43=	4582:79=	8428:98=

666. Məsallardə şəşinlər, bəlinveni həm qaldıqıt kərsətinlər:

9327:49=	6987:89=	5400:86=	5492:65=
4589:57=	4589:67=	4000:65=	4260:88=
5364:68=	6805:73=	4986:87=	7000:84=

667. Məsallardə şəşinlər:

27 384:56=	57 330:78=	21 580:83=
39 339:93=	35 443:67=	33 252:68=
33 396:69=	83 711:97=	76 235:79=
43 560:72=	76 718:89=	69 420:89=
89 952:96=	25 701:39=	39 396:84=
42 978:87=	37 083:47=	33 408:58=

668. Zavodta 40 kisi partıya aqzalarǵ var edi, olar 240 boldı. Zavodtaqǵ partıya aqzalarǵnıń sanı qanşelli artqan?

669. Bir ravoş saatişinde qol menen 96 kg torf, maşına menen 298 kg torf qazıp şıqaradı. Maşına çumıstı qanşa ese tezletedi?

670. Oraǵ çerdi şaloǵ menen şavuv uşın 288 çumst saati kerek boldı. Əgerde kosilka maşına çumstı 16 ese tezletetuǵın bolsa, usı oraǵ çerdi kosilka menen şavuvqa qanşa vaqıt kerek boladı?

671. 19 tavaq temirdin avırılıǵ 81 985 g. Bir tavaqtın avırılıǵ qanşa?

672. Qarşyqqa 76 kg qara bijdaj sıjdyruvqa boladı. 3724 kg bijdajdı tasuv uşın qanşa qarşyq kerek?

673. Qyzy əsker şaqavna ijul ajna 16 492 kg nan berildi.

Qызыl әskerlerdin hәrqajsъsъna kyn saъn 1 *kg* nan berilip turdъ. Usъ шаqapta qanша qызыl әsker bolqan?

674. Dara qoçalbq volъp turqanda 13 qoçalbq 91 *ga* atъz syryvşi edi. Olar kolhozda 221 *ga* syretuqъn boldъ. Bir qoçalbqqa ortaша qanша gektar syriletuqъn boldъ?

675. Bir poez 18 saat işinde 774 *km* çyrdi, ekinşisi 12 saat işinde 408 *km* çyrdi. Ekinşi poezqa qaraqanda, birinşisi qanша kilometr artъqraq çyrgen?

676. Eki topta 82 metrden tavar var. Bir top 160 manat turadъ, ekinşisi 168 manat turadъ. 1 metri qanша turadъ?

677. Уş topta 72 *m* tavar var. Bir top 120 manat, ekinşisi 80 manat turadъ, al yşinşi 160 manat turadъ. Toplardъn hәrqajsъsъnda qanша tavar var?

678. Әgerde arbaqa 45 sentnerden salъnsa, çykti 253 arba menen tasuvqa voladъ. Әgerde arbaqa 55 sentnerden salъnsa, çykti qanша arba menen tasuvqa voladъ?

679. Mъsallardъ şeşinler:

$$\begin{array}{llll} 26\,220:95 = & 77\,691:87 = & 32\,300:76 = & 33\,366:67 = \\ 27\,907:59 = & 30\,156:84 = & 85\,456:98 = & 68\,441:89 = \end{array}$$

680. Mъsallardъ şeşinler:

$$\begin{array}{lll} 148\,998:57 = & 219\,300:68 = & 446\,457:83 = \\ 294\,272:76 = & 340\,002:78 = & 645\,888:96 = \end{array}$$

681. Bir brigada 15 *ga* atъzdan 18 630 *kg* vijday çъnap aldъ, al ekinşisi 23 *ga* atъzdan 31 257 *kg* vijday çъnap aldъ. Brigadalardъn qajsъsъ artъqraq zyrahат çъnap aldъ hәm qanşelli artъqraq çъnadъ?

682. 73 diъxan qoçalbqъ var avъl 84 972 manat çыllbq doxod albъ turuvşъ edi. Pytkil avъl kolhozqa kirgen soң bir çыldan kejin çыllbq doxodъ 154 395 manatqa teң boldъ. 1 qoçalbqqa doxod qanşelli artqan?

683. Zavod plan voъъnша bir çыл işinde 9 956 400 manatlbq nәrse islep şъqaruvqa tijis edi. Zavod birinşi 10 ajdъn işinde 9 917 470 manatlbq nәrse islep şъqardъ. Plan voъъnша bolçanqanqa qaraqanda, zavod bir aj işinde qanşelli artъqraq islep şъqarъp turdъ?

Bəlinbedegi nələr.

684. 15 qəzyl kərvan 3060 s qəlle çetkizdi. Qəzyl kərvanlardəy hər qajsəy ortalə qanşelli sentnerden çetkizdi?

$$\begin{array}{r} 3060 \overline{) 15} \\ 30 \overline{) 204} \text{ (s)} \\ \underline{60} \\ \underline{60} \\ 0 \end{array}$$

Nege bəlinbede onlıqlardəy ornında nəl tur?

Şesilyvin kəbejtyv menen tekserinler.

685. Məsallardəy şeşinler:

50 215 : 83 =	241 248 : 56 =	809 535 : 87 =
77 472 : 96 =	428 358 : 93 =	338 208 : 52 =
55 302 : 78 =	328 536 : 67 =	549 744 : 78 =

686. Bir ыл işinde 65 сыјрдан 195 455 l syt алынды. 1 сыјрдан орташа қаншelli syt савылақан?

$$\begin{array}{r} 195455 \overline{) 65} \\ 195 \overline{) 3007} \text{ (l)} \\ \underline{455} \\ \underline{455} \\ 0 \end{array}$$

Şesilyvin kəbejtyv menen tekserinler.

Şesilyvin dəpterge çazыр алыңлар.

687. Məsallardəy şeşinler:

59 236 : 59 =	296 333 : 37 =	395 632 : 79 =
128 394 : 63 =	783 522 : 87 =	760 570 : 95 =

688. Məsaldəy şeşinler:

$$\begin{array}{r} 45900 \overline{) 74} \\ 432 \overline{) 780} \\ \underline{270} \\ \underline{270} \\ 0 \end{array}$$

Nege bəlinbede birliklerdin ornına nəl qojy-
lan? Şesilyvin kəbejtyv menen tekserip kərinler.

689. Məsaldəy şeşinler:

$$\begin{array}{r} 57734 \overline{) 74} \\ 518 \overline{) 780} \\ \underline{593} \\ \underline{592} \\ 14 \end{array}$$

Onlıqlardəy bəlgenimizde qaldıq 1 onlıq voldə,
oqan bəlinyvşiniñ 4 birliğin qosыр çazdıq; 14
74 ke bəlinbegen severli, bəlinbede birlikler
bolmajdı, olardəy ornına nəl qojamыз. Məsaldəy
şesilyvin tekserinler.

690. Məsallardəy şeşinler:

26 790 : 47 =	537 500 : 86 =	413 440 : 68 =
464 800 : 56 =	15 403 : 27 =	471 510 : 93 =
228 342 : 38 =	19 124 : 49 =	627 148 : 78 =
503 700 : 73 =	564 282 : 94 =	595 615 : 84 =

691. Kolxoz hər hektardan 21 t dan çıxar 64 365 t kartof ald. Kartof qanşa hektara tigişen?

692. Sovxozda 12 960 ga atırdın zırahatı 15 kının ornına 12 kın işinde çıxalır volda. 1 kında qanşa hektardan çıxalır?

693. 49 ravoş çıldın birinşi şereginde 670 222 manatlıq nərse isle şırd. Bıqallı brıgadaqa bırıktırılgen 43 ravoş çıldın sonıq şereginde 682 539 manatlıq nərse isle şırd. Çıldın bir şeregi işinde ravoşnıń ortaşa isle şırdıvı qanşelli artı?

Уштанвалъ саноқа бөлүв.

694. 3600 gerpiş taslıv kerek. Əgerde arbaqa 200 gerpişten salınsa, qanşa arba kerek voladı? $3600:200=36$ çyzlik:2 çyzlik=18 (arba).

695. Məsallardı keviden şeşinler:

1800:200=	7200:900=	42000:600=
1500:300=	4200:600=	54000:900=
4800:400=	5600:700=	81000:900=

696. Qalaqa vagonlar menen 3465 s kartof alır kelindi, vagonlardın hər qajsına 165 sentnerden tijelgen. Qalaqa qanşa vagon kartof alır kelindi.

$\begin{array}{r} 3465 \overline{) 165} \\ \underline{330} \\ 165 \\ \underline{165} \\ 0 \end{array}$ Məseleni şeşyv uşın, 3465 ti 165 ke bölüv kerek.

Bölinüvşiniń 346 onlıqın 165 ke bölemiz, bəlinbe 2 onlıq həm qaldıq 16 onlıq voladı. Qaldıqqa bölinüvşiniń 5 birigin qosır çazamız da 165 ti 165 ke bölemiz.

Şeşilyvin көbejtyv menen тексеринлер.

697. Məsallardı şeşinler:

3 968:124=	1 386:231=	5 792:724=
3 770:145=	2 528:316=	4 879:697=
19 344:156=	1 309:187=	6 688:836=
42 416:176=	4 464:496=	8 748:972=

698. Məsallardə şəşinlər:

$$\begin{array}{rcl} 3204:534= & 7803:867= & 1764:196= \\ 6472:809= & 7736:967= & 7416:927= \end{array}$$

699. Məsallardə şəşinlər:

$$\begin{array}{rcl} 12864:536= & 15762:426= & 60032:896= \\ 17892:497= & 27158:367= & 48132:573= \\ 32571:693= & 41325:475= & 93411:963= \\ 64521:963= & 85456:872= & 72900:972= \end{array}$$

700. Kəlxozda 1 həjal bir kın işində 160 *kg* pıjaz qazadı. Bir kında 960 *kg* pıjaz qazyluv kerek. Uş ıumıysqa qanşa həjal kerek?

701. Demalıb yjine ıollama 175 manat turadı. 525 manat qanşa ıollamaqa tölengen?

702. Gəne zavodlarda bir ıyl işində plan vıojnısa bir ravoş 250 *t* şojın eritpek vıolsa, ıana zavodlarda 2000 *t* eritedi. ıana zavodlarda şojın erityv qanşelli artqan?

703. Sovxozda bir kın işində 236 *ga* zyrahat ıyjınladı. 4248 *ga* zyrahattı qanşa kında ıyjınap aluvqa voladı.

704. Vagonqa 16 *t*, arvaqa 400 *kg* tijeledi. Bir vagon qanşa arvanı ıorına ıyuredi?

705. Brigada bir kın işində 192 *kg* ııp ijire aladı. Brigada 48 *s* ııpti qanşa kında ijire aladı?

706. Bir ıynorajpekti islep şıqaruvqa 235 *g* ıyn kerek. 8 *kg* 460 *g* ıynnen qanşa ıynorajpek şıqadı?

707. Dən qujlatuqın punktke 1715 *kg* dən aparuv kerek. Əgerde arvaqa 350 *kg*-nan salınsa, usıqan qanşa kəlik arva kerek?

708. 123 *ga* dan 30258 *s* geşir ıyjınladı. 1 *ga* nın zyrahattı qanşa volqan?

30258 | 123 Məseleni dəpterge ıazıp alınlr həm ııvavın
246 246 (*s*) kəbejtyv menen tekserinler.

565 **709.** Məsallardə şəşinlər:

$$\begin{array}{rcl} \text{—} 492 & 35321:143= & 242963:427= & 447051:759= \\ \text{—} 738 & 102555:265= & 279248:496= & 270109:821= \\ \text{—} 738 & 222508:389= & 332621:683= & 526761:963= \end{array}$$

0

710. ıyk vagon menen 450 snarəd alıp

çyryvge bolady. Usýndaj 92 250 snarədtý alýp çyryvge qanşa vagon gerek?

711. Kərxanada 128 ravoşy var. Bir çylda 1 499 136 manatlyq nərse islep şyqaryldy. Bir ravoşy bir aj işinde ortaşa qanşa islegen?

712. Mýsallardy şeşinler:

688 625:787 =	494 247:897 =	852 752:956 =
745 104:817 =	520 066:914 =	861 651:987 =
790 088:856 =	810 198:927 =	848 235:965 =

713. Mýsallardy şeşinler:

325 875:375 =	422 229:487 =	535 804:596 =
122 481:279 =	126 871:289 =	885 339:897 =
841 480:872 =	222 573:507 =	345 371:403 =

714. 1930 ç. SSSR da 4172 çyk avtomobili islep şyqaryl-qan edi, 1934 ç. 55 428 çyk avtomobili islep şyqaryldy. 1930 çylda qarqanda, 1934 çyly hər kynde qanşa avtomobil artyq islendi? (Bir çylda 298 çumys kyni var).

715. „Lenin kommunasy“ kolxozyndaqy otqarazdny işen-ligi:

Çyllary	Islep şyqarylqan (sentner menen)	Çyl işindegi çumys kyn- lerinin saný	Kyndelik or- taşa islevi
1-nşy	21 760	256	?
2-nşy	29 700	270	?
3-nşy	37 592	296	?

Sorav belgilerinin ornyna san qoýnlar.

Otqarazdny kyndelik islep şyqaryvny 2 nşy hem 1 nşy çylda qaraqanda, 3 nşy çyly qanşelli artyqraq bolqan?

716. 135 ga dan 68 580 s ləv-ləvi çyjaldy. 1 ga nyz zyrahaty qanşelli bolqan?

68580 135	Ədep 685 çyzlykti 135 ke veldik, belinbe
675 508 (s)	5 çyzlyk boldy. Bunnan son 108 onlyqty 135 ke
1080	belyv gerek edi. Belinbe 0 hem qaldyq 108
1080	onlyq boldy. 108 onlyqty 1080 birlikke maj-
0	dalap, 135 ke veldik, belinbe 8 birlik boldy.

717. Məsallardə şəşinler:

$489\,255:965=$

$442\,368:432=$

$542\,076:597=$

$1\,121\,232:329=$

718. Əmel durs oynanılan və, tekserinler.

$$\begin{array}{r} 1694961 \overline{) 432} \\ 1692 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 2961 \\ - 2961 \\ \hline 0 \end{array}$$

Nege vəlinbede çyzliklerin həm onlıqlar-
dın oynanda tapvabı sıfır bolmajdı.

719. Məsallardə şəşinler:

$222\,573:439=$

$601\,083:987=$

$308\,356:508=$

$348\,595:865=$

$732\,954:809=$

$734\,472:909=$

720. Məsallardə şəşinler:

$1\,584\,162:527=$

$12\,864:536=$

$15\,762:426=$

$3\,381\,075:675=$

$17\,892:497=$

$27\,158:367=$

$7\,053\,264:783=$

$32\,571:693=$

$41\,325:475=$

$7\,882\,000:875=$

$96\,188:346=$

$442\,368:432=$

721. Məsaldə şəşejik:

$$\begin{array}{r} 4101324 \overline{) 837} \\ 3348 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 7533 \\ - 7533 \\ \hline 24 \end{array}$$

Ədəp 4101 mənliqtə 837 ge völdik, vəlinbe
4 mənliq völdü. Bunnan son 7533 çyzlikti
837 ge völdik, vəlinbe 9 çyzlik völdü. 2 onlıqtə
837 ge völdik, vəlinbe 0 onlıq völdü. 24 birlikti
837 ge völdik, vəlinbe 0 birlik völdü. Bolyvdin qaldıqı 24.

**722. Məsallardə şəşinler, vəlinbeni həm qaldıqtə kərsə-
tinler:**

$6\,890\,729:223=$

$4\,534\,428:208=$

$5\,835\,429:179=$

$7\,227\,645:228=$

$7\,793\,472:186=$

$8\,651\,689:172=$

**723. Kolxozda 154 qoçalıq var. Cəmiyatlastırılan
myликтin turı 124 278 manatlıq. 1 qoçalıqqa qanşa cəmiyat-
lastırılan mylik keledi?****724. Birinşi kvartalda 287 ravoşı var sex bir aj işinde
ortaşa 26 022 manatlıq nərsə islep şoqardı. Uşınşı kvartalda
bir ravoşın bir ajlıq islep şoqarqan nərsesi 1025 manatlıq
völdü. Bir ravoşın bir ajda islep şoqarqan nərsesi qanşelli arttı?**

725. 170 *kg* alma həm 145 *kg* qareli satır alındı. Barlıq mijvege 882 m. 28 t. tələndi. 1 *kg* alma 3 m. 80 t. turadı. 1 *kg* qareli qanşa turadı?

726. Əgərde çyk avtomobilinə 480 *kg* dənən salınsa, barlıq dən təsəlv uşın, 126 sapar qatnavqa tijis. 120 sapar qatnaqanda təsərv boluv uşın, çyk avtomobilinə qanşa kilogramnan saluv kerek?

Naviklardı bekkemlev uşın şınıqtıruvlar.

727. Məsallardı şeşinler:

80 379 +	3 908 +	28 065 =	3 508 ×	257 =
50 094 +	196 025 +	9 007 =	6 049 ×	380 =
30 509 +	289 008 +	6 005 =	7 053 ×	460 =
180 071 −	28 068 =		4 700 ×	890 =
60 700 −	5 624 =		9 107 ×	907 =
307 005 −	39 089 =		8 308 ×	507 =
13 056 +	8947 −	18 904 =	8 790 ×	708 =
37 036 +	7 409 −	26 705 =	64 900 ×	506 =
60 708 −	8 909 +	30 047 =	30 500 ×	609 =

728. Birinşi kynde 650 t, ekinşi kynde 480 t həm yşınşı kynde 360 t çyk təsəlv kerek edi. Birinşi kynde 280 t, ekinşi kynde 720 t çyk təsəldı. Yşınşı kyngə qanşa çyk qaldı?

729. Kolkhozdıñ 175 sızır, 40 atı həm 248 qojı var. Əgərde kynde sızırqa 7 *kg*, atqa 9 *kg*, qojqa 2 *kg* pişen berilse, 30 kyngə qanşa pişen kerek boladı?

730. Hər bir kisigə suv aqşası maj ajnda 70 tijin-nan, ijunde 69 t. keldi. Birinşi yjde 4 kisi, ekinşisinde 8 kisi, yşınşısında 9 kisi turadı. Yjlerdiñ hərqajsızında turuvş kisi-ler eki ajda qanşa suv aqşası təlevge tijis?

731. Bir stanok 7 saatlıq çumıs kyni menen isle-geñde 24 kynde 60816 gajka islep şıqaradı. Ol 1 saat işinde qanşa gajka islep şıqaradı.

732. Hər qıylı oraq çerdiñ pişeni ortaşa zyrahət bolqanda 1 ga çerden mınadaj kilogram muqdarında boldı:

Suv almalı oraq çer		Batpaqlı oraq çer	Qurqaaq vojly oraq çer	Gəne dala- lar
kytə çaqşy	ortaşa			
4000	2000	800	640	400

Usy oraq çerlerdin hər qajşysynı qanşa gektarınan 16 t pişen çynavqa volady? Batpaqlı oraq çerdin, gəne dalalardın 1 gektarına qaraqanda, kytə çaqşy oraq çerdin zyrəhaty qanşelli artıraq?

733. 1 kg çana almadan 280 kg keptirilgen alma volady. 70 kg keptirilgen alma bolsın uşyn, qanşa kilogram çana alma aluv kerek?

734. 1 kg zamarrıq keptirilgende, 880 g çoqalady. 6 kg kepken zamarrıq voluv uşyn, qanşelli çanasyn aluv kerek?

735. 2 kg 200 g varenija qajnatuv uşyn, 1 kg şije aluv kerek. 11 kg varenija qajnatuv uşyn, qanşa kilogram şije aluv kerek?

736. Qaravıjdaj nanь pisirilgende unnyñ hər bir kilo-gramına 400 g pisen nan qosylady. 7 kg nan pisiryv uşyn, qanşa kilogram un aluv kerek?

737. Poez saatında 45 km ortaşa tezlik penen çyrip 1260 km çyrdi. Aeroplan sol aralaqtı saatında 315 km ortaşa tezlik penen uşyr ötti. Poezqa qaraqanda, aeroplan çolda qanşa saat kemirek boldy?

738. Çyk avtomobili bir saparda 375 snarəd alıp kete alady. 153 000 snarəd tashluv uşyn, 6 çyk avtomobili qanşa çola qatnavqa tijis?

739. Asqana uşyn 3528 kg çarma tajjarlanqan edi. Əgerde bir kisige kynde 175 g çarma verilse həm asqana-dan 280 kisi tamaqlanatuqyn bolsa, usy çarma neşe kyngе çeter?

740. 10 qyzy əskerge kynde 2500 g et veriledi. 256 qyzy əskerge 7 kyngе qanşa et kerek?

741. 5 birdej kitap uşn 11 m. 50 t. tölendi. Usındaj 67 kitap qanşa turadı?

742. Paroxod 7 saat işinde 161 *km* çyrđi. Paroxod usı çyrisi menen 276 *km* di neşe saat işinde çyrip eter?

743. Poez 498 *km* çyryvge tijis edi. Poez 8 saat işinde saatında 32 *km* 500 *m* tezlik penen çyrđi. Qalqan vaqıt işinde saatında 34 *km* tezlik penen çyrđi. Poez çolda qanşa vaqıt boldı?

744. Paroxod 43 saat işinde 1083 *km* 900 *m* çyryvge tijis. Ol 24 saat işinde saatında 24 *km* 600 *m* tezlik penen çyrđi. Bellengen vaqıtında çetyv uşn, ol qalqan vaqıt işinde qandaj tezlik penen çyryvge tijis?

745. Əgerde arbaqa 450 *kg* unnan salınsa, varlıq undı 16 arba menen alıp ketyvge voladı. Əgerde arbaqa 480 *kg* unnan salınatuqın bolsa, qanşa arba kerek bolar?

746. Şijkisektin kilogramı 2 m. 80 t. turadı, al qavıqlanqan çarmanın kilogramı 3 m. 50 t. turadı. 83 m. 80 t. şijkisök həm çarma satıp alındı. 16 *kg* şijkisök satıp alındı. Qanşa qavıqlanqan çarma satıp alındı?

747. Pojez 6 saat işinde 144 *km*, qalqan 5 saat işinde 135 *km* çyrđi. Əgerde poez varlıq vaqıt işinde 2 saat toqtanqan bolsa, poezdın ortaşa tezligi qanşelli bolqan?

748. 920 oquvşynın azyqına 7360 manat aqşa berildi. Əgerde oquvşylar 250 kisi artsa, taqı da qanşa aqşa veryv kerek?

749. 19 traktor menen 6840 *ga* atız syrilyv kerek. Traktor kynde 18 saat islejdı həm saatında 4 *ga* atız egedi. Egin neşe kynde pitiriler?

750. Klasta 25 savatsızlar oqıjdy. Əgerde muqallimge bir çylqa 690 manat tölense, 80 tijinnan 25 kitap həm 40 tijinnan 25 kitap satıp alınsa, çazuv əsvarlarına 35 manat şıqın etilse həm basqa şıqınlar 312 manat bolsa, çıl işinde bir savatsızdy oqıtuv qanşa turqan?

751. Qurılsqa 18 0000 gerpiş çetkizilyv kerek. Kynde 4 çola qatnap 25 arba menen tasyldı. Əgerde bir arbaqa

720 kilogramnan tijelse, gerpiştin avırılqъ 4 *kg* bolsa, neşe kynde çetkiziler?

752. Уş yj bir aj işinde pajdalanqan elektrik çaqtъсь уşьп 25 m. 50 t. tеlevge tijis. Birinşi yjde: 50 lik, 50 lik, 25 liktep 3 lampa var. Ekinşisinde: 50 lik, 50 lik, 25 lik hеm 100 likten 4 lampa var. Уşinşisinde 25 likten 3 lampa var. Hәр yj qanşa aqşadan teler?

753. Sovxoz birinşi kynde 278 *ga*, ekinşi kynde 119 *ga* ekti. Əgerde egindi 6 kynde pitiryv kerek bolsa, al plan vojnşa 2499 *ga* egilse, sovхоз qaloqan kynlerde neşe gek-tardan egyvge tijis?

754. Masterskojda 28 *m* den 12 top hеm 24 *m* den 10 top şьt var. Уşь şьttan 56 hajal kеjlegi, 86 bala kеjlegi hеm birneşe erkek şьrt kеjlekleri tigildi. Əgerde hajal kеjle-gine 4 *m*, balanikine 2 *m* hеm erkek kеjleginе 3 *m* şьt ketse, qanşa erkek kеjlegi tigilgen?

755. Birinşi çьль kolxoz 150 qoçalьqtъ birlestirip, 53 100 manatlıq doxod qьldь. Уşinşi çьль kolxozda 214 qoçalьq boldь, al birinşi çьloqа qaraqanda, 1 qoçalьqqa ortaşa doxod 708 m. arttь. Kolxoz уşinşi çьль qanşelli doxod taptь?

756. 5 yj saluvşь usta kynde 8 saattan islep, 4 kyn işinde 52 320 gerpiş qaladь. Ekinşi brigadanьң eki ustasь sol vaqьttьң işinde 33 728 gerpiş qaladь. Ekinşi brigadanьң 1 ustasь 1 saat işinde qanşelli artьqraq gerpiş qaladь?

757. Kolxoz 346 *ga* çazlıq hеm 418 *ga* gyzlik bijdaj ekti. Barlıq atьzdan 884 026 *kg* bijdaj çьjnaldь. Gyzlik bijdaj-dьң zyrahatь 1 *ga*-dan 1243 *kg* boldь. 1 *ga*-dan qanşelli çazlıq bijdaj çьjnalqan?

758. 6 kyn işinde 5472 *ga* syrilyv kerek. 5 kyn işinde 18 traktor menen syrildi. Əgerde bir traktor kynde 48 *ga* syrse, egindi srognde pitiryv уşьп, qaloqan kynlerde qanşa traktor menen syryv kerek?

759. Рабоşь 278 m. 40 t. aldь. Уşь aqşanьң уştен bir ylesin kastеmge şьqardь, qaloqan aqşanьң segizden bir ylesin çajqа tеledi, hеm işkijmlerine 24 m. 50 t. şьqardь. Оньң qanşa aqşasь qaldь?

760. Zavodta 2745 ravoşь çumьs islejdı. Barlıq ravoşь-lardıñ besten bir ylesi partıja aqzalarь menen komsomollar. Zavodta qanşa partıjada çoq ravoşьlar var?

761. Kolxozda dənli eginler menen 1368 *ga* egildi. Barlıq dənli atьzlardıñ segizden bir ylesi sullь. Uşten bir ylesi bıjdaj. Qaloqanьna qarabıjdaj egilgen. Qanşa gektar qarabıjdaj egilgen?

762. Typlenbegen kitapşa 2560 tıjn turadı. Typlev haqь kitap bahasьnıñ tørtten bir bөlegi, al typlengen qanşa turadı?

763. Kooperativke 8736 *kg* qant alьp kelindi. Birinşı kьn işinde barlıq qanttıñ uşten bir ylesi satıldı, ekinşı kьnde qaloqan qanttıñ uşten bir ylesi satıldı. Eki kьnde qanşa qant satılqan?

764. Zavodta 75 *t* 360 *kg* көmir var edi. Birinşı kьnde көmirdiñ onnan bir ylesi, ekinşı kьnde qaloqan көmirdiñ segizden bir ylesi şьqьn etildi. Qanşa көmir qaldı?

765. Bir sexta 490 ravoşь var, ekinşisinde 68 ravoşь artьq, birinşı menen ekinşisindegige qaraqanda, uşınşisinde 4 ese kemirek. Barlıq uş sexta qanşa ravoşь var?

766. Karandaş penen pero uşьn 14 tıjn tölendi. Perodan karandaş 10 tıjn qьmbatraq. Karandaş qanşa turadı?

767. Тьqьnlь şıjşe 78 tıjn turadı. Тьqьnnan şıjşe 25 ese qьmbatraq. Тьqьnsьz şıjşe qanşa turadı?

768. Kooperativke 750 *kg* grıxıxa çarmasь keltirildi. Grıxıxaqa qaraqanda, arpa çarmasь 2 ese artьqraq, arpaqa qaraqanda, şıjkisөk 3 ese artьqraq alьp kelindi. Kooperativke qanşa şıjkisөk alьp kelindi?

769. Kijim tigyvşı masterskojqa 1820 *m* aqşьt satьp alьndь. Aqşьtqa qaraqanda, şьt 3 ese artьqraq satьp alьndь, şьtqa qaraqanda, satin 2 ese kemirek alьndь. Barlıqь qanşa metr tavar satьp alьnqan?

770. Kolxozda 127 *ga* sullь menen egilgen. Sullьqa qaraqanda, qarabıjdaj menen 2 ese artьqraq, qara bıjdajqa qaraqanda, bıjdaj 56 *ga* artьqraq egilgen. Kolxozda dənli egin menen qanşa gektar atьz egilgen?

771. Mbsallardь şeşinler:

5121:569 =	5824:832 =	3894:649 =
7785:865 =	3512:439 =	2990:598 =
4712:589 =	5103:567 =	4879:697 =

772. Mbsallardь şeşinler:

12644:436 =	48035:739 =
25776:537 =	50048:736 =
30576:637 =	60702:906 =
30744:549 =	64824:876 =

773. Mbsallardь şeşinler:

81765:237 =	574866:654 =
85410:365 =	673602:786 =
116283:467 =	2341548:438 =
230373:537 =	3544893:549 =
275063:589 =	4859535:867 =

774. Mbsallardь şeşinler:

933454:563 =	2362320:579 =
845278:349 =	4172000:700 =
914396:452 =	8010000:890 =

775. Mbsallardь şeşinler:

2072005:635 =	123760:364 =
3912832:896 =	2682400:479 =
6630624:759 =	7297500:973 =

776. Mbsallardь şeşinler:

1436868:478 =	3037306:758 =
3976352:794 =	6118857:873 =
35082048:7008 =	48114063:8007 =

ÇUVAPLAR.

260. 985 m	626. 1242 km.	736. 5 kg
267. 12 000 manat.	627. 2160 km.	737. 24 saat.
322. 21 m. 15 t.	637. 16 120 g.	738. 68 qatnav.
323. 80 m.	638. 128 400 kg.	739. 72 kyn.
329. 109 m.	639. 7224 m. 45 t.	740. 448 kg.
331. 33 t.	640. 1) 646 savaqlıq	741. 154 m. 10 t.
352. 32 m.	2) 855 m. 40 t.	742. 12 saat.
359. 2456 m.	648. 25 t.	743. 15 saat.
361. 17 008 m.	649. 80 400 kg.	744. 26 km 50 m.
370. 91 200 litr	651. 2 332 600 m.	745. 15 arba.
371. 10 450 m.	652. 1820 m. 10 t.	746. 12 kg.
380. 958 km.	653. 27 600 kv. m.	747. 31 km.
402. 720 kg.	654. 313 300 m.	748. 2000 m.
403. 3 t.	655. 4620 t.	749. 5 kyn.
440. 3 m. 3. t; 1 m	674. 10 ga.	750. 42 m. 68 t.
66 t. 2 m. 49 t.	675. 9 km.	751. 10 kyn.
441. 26 köjlek;	676. 4 m.	752. 7 m. 50 t; 13 m.
39 köjlek;	677. 24 m; 16 m; 32 m.	50 t; 4 m. 50 t.
39 köjlek.	678. 207 arba.	753. 456 ga.
449. 1216 kg.	682. 951 m.	754. 60 köjlek.
450. 1 224 kg.	683. 162 047 m.	755. 227 268 m.
451. 14 m. 05 t.	692. 216 ga.	756. 200 gerpiş.
452. 308 km.	693. 2195 m.	757. 1086 kg.
464. 560 m.	714. 172 çyk avto-	758. 24 traktor.
473. 435 l (şama	mobil.	759. 137 m. 90 t.
menen).	724. 119 m.	760. 2196.
474. 46 km.	725. 2 m. 05 t.	761. 741 ga.
475. 55 km.	726. 504 kg.	762. 3 m. 25 t.
476. 720 kg.	728. 490 t.	763. 4368 kg.
606. 5640 t.	729. 62 430 kg.	764. 59 t 346 kg.
618. 1786 s.	730. 5 m. 80 t; 11 m.	765. 1310 ravoş.
619. 5600 m.	60 t. 13 m; 05 t.	766. 12 tijin.
620. 36 kg.	731. 362 gajka.	767. 75 tijin.
621. 1630 m.	733. 250 kg.	768. 4500 kg.
622. 148 maşına	734. 50 kg.	769. 10010 m.
624. 5457 m. 50 t.	735. 5 kg.	770. 691 ga.

MAZMUN.

Çyzge şekem sanlar.

Birtañvalь sanlar	3
Ekitañvalь sanlar	4
Dengelek onьqlar	—
Dengelek onьqlardь qosuv həm aluv	6
Basqa ekitañvalь sanlar	7
Kevilden qosuv	9
Kevilden aluv	12
Kevilden qosuvdьң həm aluvdьң çenilletilgen çollarь	13
Qosuvdь həm aluvdь tekseryv	15

Uştañvalь həm tørttañvalь sanlar.

Çazьr qosuv	23
Çazьr aluv	26
Manat həm tijinlar menen berilgen sanlardь qosuv həm aluv	31

Bestañvalь həm altьtañvalь sanlar.

Rim sijrlarь	39
Birtañvalь sanlardь көbejtyv	40
Kөrtañvalь sandь bir tañvalь sanqa көbejtyv	46
Kөbejtilyvşiniң aqьrьndaqь həm ortasьndaqь nөller	49

Birtañvalь sanqa bөlyv.

Ekitañvalь sandь birtañvalь sanqa kevilden bөlyv	52
Kөbejtyvdi həm bөlyvdi tekseryv	54
Uştañvalь sandь birtañvalь sanqa kevilden bөlyv	55
Qaldьqlь bөlyv	—
Birtañvalь sanqa çazьr bөlyv	57
Bөlinbede nөller kelgende bөlyv	59
Uьken sanlar	64
Sandь 10 qa, 100 ge həm 1000 qa көbejtyv	70
Sandь 10 qa, 100 ge həm 1000 qa bөlyv	72
Uzьnlьq metr өlşevleri	74

Авырлыq metr өлшеvleri	76
Суыq һәм җаһылмалы денелер өлшеvleri	77
Нөллери бар таңвалы сифрға көвеjтүv	—
Екитаңвалы санға көвеjтүv	79
Уштаңвалы санға көвеjтүv	82
Көвеjтүvsidegi нөллер	85
Екитаңвалы санға бөлуv	87
Бөлінбедегі нөллер	91
Уштаңвалы санға бөлуv	92
Навикларды беккемлев ишын җыһыттырулар	96
Җауаплар	102
